

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFS

UNIVERSITEIT GENT

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFSKUNDE

ACADEMIEJAAR 2013 – 2014

**Vredesbewegingen en de
kernwapenproblematiek:
Kanalen, middelen en strategieën om beleid te
beïnvloeden**

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van
Master of Science in de Bestuurskunde en Publiek Management

Maarten Boghaert

onder leiding van

Prof. Dr. Bram Wauters

Dankwoord

Ik zou graag mijn promotor Prof. Dr. Bram Wauters willen bedanken voor de uitgebreide ondersteuning die ik heb gekregen tijdens het afgelopen schooljaar. Nog in de week voor het schooljaar pas echt begon kon ik al op gesprek gaan om een mogelijk onderwerp te bespreken, waarna ik gedurende het volledige schooljaar steeds welkom was voor uitgebreide en nuttige feedback. Niet alleen werd mijn document steeds volledig nagelezen, ik heb ook veel literatuurtips gekregen die mij geholpen hebben om mijn literatuurstudie te verbeteren, alsook specifieke tips om mijn empirisch onderzoek op een goede manier uit te werken. Bovendien kreeg ik steeds heel snel antwoord op mails met specifieke vragen of op een verzoek om op gesprek te komen.

Ik zou ook graag de personen willen bedanken die ondanks hun drukke agenda uitgebreid tijd hebben vrijgemaakt om mij te ontvangen voor een interview. Zonder hen zou ik mijn empirisch onderzoek onmogelijk kunnen uitgevoerd hebben. Dit gaat in chronologische volgorde om Roel Stynen van Vredesactie, Pieter Teirlinck van Vrede vzw, Annemarie Gielen van Pax Christi Vlaanderen, Samuel Legros van CNAPD en Prof. Dr. Tom Sauer van de Universiteit Antwerpen. Daarnaast wil ik ook Ludo De Brabander van Vrede vzw bedanken om mij te ontvangen voor een verkennend gesprek, iets wat mij goed heeft geholpen om mijn onderzoek op de juiste manier af te bakenen.

Ten slotte wil ik ook mijn ouders bedanken voor de financiële en morele steun die ik heb gekregen, niet alleen tijdens dit masterjaar, maar gedurende mijn volledige studies. Mijn dank gaat ook uit naar mijn zus Annemie voor het nalezen van mijn masterproef.

Inhoudstafel

1. Abstract	5
1.1. Nederlands	5
1.2. English	5
2. Inleiding	7
3. Status quaestionis	9
3.1. Beleidsvorming.....	9
3.2. Belangengroepen	10
3.2.1. Definiëring.....	10
3.2.2. Systemen.....	11
3.2.3. Classificatie van belangengroepen	13
3.3. Kanalen, middelen en strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden.....	14
3.4. Verklarende factoren bij strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden .	20
4. Onderzoeksopzet	26
4.1. Onderzoeksvragen	26
4.2. Hypothesen	27
5. Methodologisch kader	29
5.1. De vredesbeweging.....	29
5.2. Selectie vredesbewegingen	30
5.2.1. CNAPD.....	30
5.2.2. Pax Christi	31
5.2.3. Vredesactie	32
5.2.4. Vrede vzw.....	33
5.2.5. Samenvatting Belgische vredesbewegingen.....	34
5.3. Situering kernwapenproblematiek	34
5.3.1. Beginfase	34
5.3.2. Kritieke fase.....	35
5.3.3. Blijvend protest	37
5.4. Methodologie	38
6. Resultaten	40
6.1. CNAPD.....	40
6.1.1. Kanalen & middelen.....	40

6.2. Pax Christi	46
6.2.1. Kanalen & middelen.....	47
6.3. Vredesactie	51
6.3.1. Kanalen & middelen.....	52
6.4. Vrede vzw	57
6.4.1. Kanalen & middelen.....	58
6.5. Synthese.....	62
7. Conclusies	69
7.1. Algemene en verklarende conclusies.....	69
7.2. Lacunes, vragen voor verder onderzoek en kritische reflectie	76
8. Eindnoten.....	79
9. Bibliografie	80

1. Abstract

1.1. Nederlands

Vredesbewegingen zijn sociale bewegingen die ernaar streven om conflict en oorlog te vermijden of te beëindigen. Via hun werking proberen ze beleid te beïnvloeden. In deze masterproef wordt onderzocht hoe vredesbewegingen trachten beleid te beïnvloeden. De focus ligt hierbij op de kanalen, middelen en strategieën die gehanteerd worden, en niet op de mate waarin vredesbewegingen erin slagen om invloed uit te oefenen. De strijd tegen kernwapens is al enkele decennia een van de belangrijkste bindmiddelen voor vredesbewegingen. Gezien het historisch belang en de actuele relevantie beperkt het onderzoek zich tot deze case. De strategieën die men hanteert worden onderzocht bij de vier belangrijkste vredesbewegingen in België: vzw Vrede, Vredesactie, Pax Christi en CNAPD.

De masterproef begint met een literatuurstudie over belangengroepen en de strategieën die belangengroepen hanteren, waarna er verklarende factoren worden belicht. Op basis van de bevindingen uit de literatuurstudie worden drie centrale deelvragen geformuleerd die peilen naar de belangrijkste strategieën, de belangrijkste kanalen en de belangrijkste middelen die vredesbewegingen hanteren. Naast een beschrijvend onderzoek worden op basis van de literatuurstudie ook vier hypothesen geformuleerd. Deze hypothesen hebben betrekking op de verhouding tussen directe en indirecte strategieën, op contact met politieke partijen, op de parlementaire werking en op de samenhang tussen media, publieke opinie en parlement. Op basis van de resultaten uit het empirisch onderzoek wordt duidelijk dat vredesbewegingen meer beroep doen op indirecte dan directe strategieën, alsook op politiek lobbywerk bij specifieke parlementsleden en specifieke politieke partijen. Daarnaast wordt de samenhang tussen media, publieke opinie en parlement bevestigd.

1.2. English

Peace movements are social movements who seek to avoid conflict and war, or to end it. They try to influence policy through their actions. This master thesis examines how peace movements seek to influence policy. The focus is on the channels, resources and strategies

that are used, and not on the degree of influence on policy. The fight against nuclear weapons is already several decades one of the main binders for peace movements. Given the historical importance and the current relevance, the research will be limited to the nuclear weapons issue. The strategies that are used are examined in the four main peace movements in Belgium: vzw Vrede, Vredesactie, Pax Christi and CNAPD.

The master thesis begins with a literature study on interest groups and the strategies that they use, after which explanatory factors are discussed. Based on the findings from the literature study, three main sub-questions are formulated. These examine the main strategies, the main channels and the main resources. Besides a descriptive study, also four hypotheses are formulated, based on the literature study. These hypotheses relate to the relationship between direct and indirect strategies, to the contact with political parties, to the parliamentary action and to the relationship between media, public opinion and parliament. Based on the results of the empirical research, it became clear that peace movements do rely more on indirect than direct strategies, as well as political lobbying specific members of the parliament and specific political parties. In addition, the relationship between the media, public opinion and parliament is confirmed.

2. Inleiding

Vredesbewegingen zijn sociale bewegingen die ernaar streven om conflict en oorlog te vermijden of te beëindigen. Ze zijn historisch en actueel van aanzienlijk belang in de politiek, zowel op nationaal als op internationaal vlak. Vooral tijdens de Koude Oorlog zijn vredesbewegingen erin geslaagd om honderdduizenden mensen op straat te krijgen in België, en miljoenen mensen wereldwijd. Vredesbewegingen zijn actief rond thema's als wapenhandel, militaire interventies, kernwapens, militaire allianties en dergelijke meer. Via hun werking proberen ze beleid te beïnvloeden. In deze masterproef zal onderzocht worden hoe vredesbewegingen trachten beleid te beïnvloeden. De focus ligt hierbij op de kanalen, middelen en strategieën die gehanteerd worden, en niet op de mate waarin vredesbewegingen erin slagen om invloed uit te oefenen op het beleid.

De strijd tegen kernwapens was altijd een van de belangrijkste bindmiddelen voor vredesbewegingen, niet alleen ten tijde van de Koude Oorlog, maar ook nog steeds vandaag. In België keert de problematiek rond de kernwapens in Kleine Brogel regelmatig terug in het nieuws, recent nog toen bekend geraakte dat men een vernieuwing van deze kernwapens zou plannen (De Morgen, 2013). Ook op internationaal vlak blijft de kernwapenproblematiek een 'hot issue', waar ook België regelmatig in betrokken wordt, bijvoorbeeld bij het stemmen van resoluties over kernwapens in het kader van de Verenigde Naties. Gezien het historisch belang en de actuele relevantie zullen we ons beperken tot één case, de kernwapenproblematiek. De vier belangrijkste vredesbewegingen in België zijn vzw Vrede, Vredesactie, Pax Christi en Coördination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie (CNAPD). Door deze allen te betrekken worden de kanalen, middelen en strategieën van verschillende soorten vredesbewegingen onderzocht, aan beide kanten van de taalgrens, opdat een coherent beeld kan worden geschetst.

De masterproef begint met een uitgebreide literatuurstudie, waarin eerst breed wordt geschetst hoe beleid tot stand komt en welke rol belangengroepen daarbij spelen. Vervolgens worden belangengroepen gedefinieerd en worden de verschillende soorten en categorieën belangengroepen weergegeven. Daarna worden de verschillende kanalen, middelen en strategieën die belangengroepen hanteren beschreven. Volgend op deze beschrijving zullen er enkele verklarende factoren bij de kanalen, middelen en strategieën die belangengroepen hanteren worden belicht, met daarbij al een zekere focus op de idealistische belangengroepen, waartoe vredesbewegingen behoren. Op basis van de bevindingen uit de status quaestionis

worden de verschillende onderzoeksvragen geformuleerd, die aan de hand van een empirisch onderzoek zullen worden getoetst aan de praktijk. Naast een beschrijvend onderzoek zullen op basis van de literatuurstudie ook enkele hypothesen worden geformuleerd die zullen getoetst worden in een verklarend onderzoek. Voordat de resultaten worden weergegeven, zullen de vredesbeweging in het algemeen en de geselecteerde vredesbewegingen in het bijzonder worden toegelicht, alsook de kernwapenproblematiek.

3. Status quaestionis

Voor er dieper wordt ingegaan op de kanalen, middelen en strategieën van belangengroepen in het algemeen en vredesbewegingen in het bijzonder, is het belangrijk om weer te geven hoe beleid tot stand komt en welke rol belangengroepen daarbij spelen.

3.1. Beleidsvorming

In het kader van de vraag hoe beleid tot stand komt, ontwikkelde David Easton in 1965 het **input-output-model**. Dit model verwijst naar het feit dat het politieke systeem 'inputs' ontvangt en deze transformeert naar 'outputs'. Bij inputs maakt Easton het onderscheid tussen '**demands**' en '**supports**', waarbij demands staan voor eisen die worden gesteld en supports voor steun die bepaalde eisen genieten. Problematisch hierbij is het gegeven dat er steeds een '**volume overload**' kan zijn, wanneer er teveel eisen op tafel liggen, en ook een '**content overload**' is steeds mogelijk, wanneer de eisen te gevarieerd zijn. Daarom is er nood aan structurele regulatoren zoals politieke partijen die de input regelen. Aan de inputzijde kan stress ontstaan wanneer men niet aan de eisen kan voldoen, of wanneer er negatieve steun ontstaat in de vorm van oppositie. De persistentie van een politiek systeem is afhankelijk van de hoeveelheid steun die men heeft. Op basis van de eisen die binnenkomen en de steun die deze eisen genieten, wordt er output gecreëerd, en deze output bepaalt in combinatie met de aanwezige hoeveelheid stress aan de inputzijde de persistentie van een politiek systeem. Een ander belangrijk element in de input-output-analyse is **feedback**. Bij feedback gaat men de prestaties van het politieke systeem evalueren en het gedrag in de toekomst erdoor laten aanpassen. Dit kan enerzijds nuttig zijn omdat men leert uit fouten, maar kan anderzijds ook voor storingen zorgen. Concrete voorbeelden waarbij feedback wordt gegeven zijn verkiezingen en opiniepeilingen. Dit proces van input, output en feedback is een cyclisch proces dat telkens terugkeert en waar belangengroepen op inspelen. Het is zo dat een politiek systeem niet alle mogelijke inputs kan verwerken, en daarom zijn er **selectiemechanismen** die ervoor zorgen dat de instroom aan inputs enigszins geregeld en beperkt wordt. Dit gebeurt doordat onder andere belangengroepen fungeren als gatekeepers die eisen gaan verzamelen of combineren, en hiermee de output zullen trachten te beïnvloeden. Een ander belangrijk element is dat ze bij de beleidsbeïnvloeding trachten invloed uit te oefenen op de **transformatieprocessen** waarbij inputs worden omgezet in outputs (Devos, 2006, pp.24-25; Tromp, 1993, pp. 134-137).

Een belangrijke vraag bij beleidsvorming in het kader van belangengroepen is de vraag hoe bepaald wordt wat op de beleidsagenda komt, en waarover men dus uiteindelijk beslissingen zal nemen. Het barrièremodel van Bachrach en Baratz (1970) geeft hier een verklaring voor. Ten eerste moet een probleem uit de publieke agenda op de politieke agenda terecht komen, waarna het probleem beleidsvatbaar moet worden voor het op de beleidsagenda terecht kan komen. Een derde obstakel is dat er een beslissing moet worden genomen rond het probleem. En pas als het vierde obstakel, de uitvoering van de beslissing, overwonnen is komt beleid effectief tot stand.

Nu het duidelijk is geworden hoe beleid tot stand komt en welke rol belangengroepen daarbij spelen, is het noodzakelijk om belangengroepen te definiëren en de verschillende soorten belangengroepen te beschrijven.

3.2. Belangengroepen

3.2.1. Definiëring

Volgens Wilson (1990, p. 1) situeren **belangengroepen** zich centraal in de maatschappij en hebben zij veel voeling met die maatschappij, maar **trachten** zij toch **invloed uit te oefenen** op de overheid. Hoewel ze dus geen deel uitmaken van die **overheid** zullen belangengroepen toch trachten er **mee samen te werken** om er zo invloed te kunnen op uitoefenen. Volgens Van Mierlo en van Mil (1988, pp. 56-57) is het noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen belangengroepen, pressiegroepen en politieke partijen. Het verschil tussen politieke partijen enerzijds en belangengroepen en pressiegroepen anderzijds is dat leden van politieke partijen zich kandidaat stellen bij verkiezingen in de hoop verkozen te worden, iets wat leden van belangengroepen en pressiegroepen niet doen. Het verschil tussen belangengroepen enerzijds en pressiegroepen en politieke partijen anderzijds is dat pressiegroepen en politieke partijen in tegenstelling tot belangengroepen invloed trachten uit te oefenen op het beleid. Volgens Van Mierlo en van Mil moet men dus de naam pressiegroepen hanteren, en niet belangengroepen, wanneer het bijvoorbeeld over milieubewegingen gaat. Van Doorn (1959, pp. 64-85) speelt in op deze definitie, maar stelt er in praktijk weinig sprake is van zuivere pressiegroepen. Volgens Van Doorn zullen belangengroepen zich transformeren naar pressiegroepen zodra zij het nodig achten om zich op het politieke terrein te begeven en daarbij invloed trachten uit te oefenen, wanneer hun belangen in het gevaar komen. Hierbij

wordt ook benadrukt dat pressiegroepen nooit het volledige beleid op de korrel zullen nemen, maar zich enkel zullen focussen op dat beleidsaspect waar hun belangen mee verwant zijn. In deze masterproef zal er verder geen aandacht besteed worden aan het onderscheid tussen pressiegroepen en belangengroepen, aangezien dit onderscheid sterk dient genuanceerd te worden. Het is immers zo dat elke pressiegroep kan fungeren als belangengroep en omgekeerd.

3.2.2. Systemen

Binnen het omgaan met belangengroepen is er sprake van twee dominante systemen, het pluralisme en het neocorporatisme. Volgens het **pluralisme** kan geen enkele maatschappelijke groep alle deelgebieden van de politiek controleren, en moeten de verschillende groepen in de maatschappij belangengroepen vormen om politieke invloed te kunnen uitoefenen. Die verschillende groepen zijn ook volledig vrij om zonder belemmering een belangengroep op te richten. Pluralisten stellen dat de macht verdeeld is over verschillende groepen die elk gespecialiseerd zijn in een bepaald beleidsdomein en binnen dat beleidsdomein invloed uitoefenen. Hoewel ze dus stellen dat er geen bepaalde elite alle macht in handen heeft, is het niet zo dat in hun ogen alle groepen evenveel macht hebben. Ze erkennen dat bepaalde groepen meer macht hebben dan andere, daar de verschillende belangengroepen met elkaar in concurrentie gaan om invloed te kunnen uitoefenen op het beleid. Toch ligt macht nooit steeds bij dezelfde groep, macht varieert van beleidsdomein tot beleidsdomein en van onderwerp tot onderwerp. Pluralisten zien het politieke systeem als een open en competitief systeem waar belangengroepen hun belangen kunnen verdedigen en hun doelen kunnen proberen te bereiken. Besluitvorming is bijgevolg het resultaat van een proces van interacties en onderhandelingen, waarbij de verschillende betrokken belangen worden gehoord (Dahl, 1961). Bij het **neocorporatisme** is er een veel grotere rol voor de staat weggelegd, de staat speelt hier een centrale en cruciale rol bij het onderhandelen met belangengroepen. De staat duidt immers bepaalde officiële partners aan met wie het onderhandelingen voert, deze belangengroepen bevinden zich dan in een exclusieve relatie met de overheid. Hierdoor kunnen slechts een beperkt aantal belangengroepen onderhandelingen voeren en gaat het vaak om grote machtige belangengroepen die een elite op zichzelf vormen. In ruil voor deze geprivilegieerde relatie met de overheid, verlenen deze belangengroepen steun en knowhow, en engageren ze zich om akkoorden uit te voeren. Belangenorganisaties zijn volgens neocorporatisten dus diep verankerd in het politieke systeem, op een manier dat ze zelf over

heel veel macht beschikken om mee beleid te kunnen vormgeven, waarbij ze betrokken worden van het begin tot het einde van het besluitvormingsproces (Sodaro, 2004).

Het is zo dat vormen van pluralisme en neocorporatisme **naast elkaar kunnen bestaan** in een samenleving. Het is immers mogelijk dat bepaalde belangenorganisaties zich in een geprivilegieerde positie bevinden, maar dat andere belangengroepen ook de kans krijgen om zich te groeperen en invloed trachten uit te oefenen binnen een bepaald beleidsdomein. Pluralisme en neocorporatisme bevinden zich eerder langs de uiterste zijden van een continuüm waarbinnen landen kunnen variëren (Devos, 2006, p. 181).

Uit onderzoek van Vancoppenolle uit 2006 naar de beleidsvormingsrol van ambtenaren binnen de Vlaamse Overheid blijkt dat het niet mogelijk is om te stellen dat een land volledig pluralistisch of neocorporatistisch georganiseerd is. Heel veel netwerken tussen belangengroepen en de overheid vertonen immers **kenmerken van zowel neocorporatisme als pluralisme**, en tonen onderling ook veel verschillen, afhankelijk van het beleidsdomein. Op basis van verschillende theoretische inzichten maakt hij in zijn eigen model gebruik van zeven dimensies om het neocorporatistisch gehalte van een beleidsnetwerk te meten: de interne structurering van de beleidsvoorbereidende bevoegdheid, het aantal externe actoren en hun belangen, de onderlinge verhoudingen tussen belangengroepen, de druk en invloed op de overheid, de institutionele arrangementen, de aard van de relatie en de politieke gevoeligheid van de materie (Vancoppenolle, 2006, pp. 97-98). Voor de resultaten van zijn onderzoek maakt hij gebruik van een iets eenvoudiger model van Howlett & Ramesh, die gebruik maken van twee variabelen bij hun model: aantal aanwezige groepen en de machtsverhouding tussen de overheid en maatschappelijke actoren (1995).

	Eén grote maatschappelijke groep	Twee grote maatschappelijke groepen	Drie of meer maatschappelijke groepen
'State' dominant	Clientelistic network	Triadic network	Pluralistic network
'Society' dominant	Captured network	Corporatist network	Issue network

Op basis van zijn onderzoek is duidelijk geworden dat er aanzienlijke verschillen zijn in de relatie tussen verschillende soorten belangengroepen en de overheid. Zo vertonen bijna de helft (43,8 %) van de netwerken tussen belangengroepen en de overheid vooral kenmerken van pluralisme, terwijl slechts 15,4 % van de netwerken als neocorporatistisch kan beschouwd

worden. 21,8 % van de netwerken is triadisch, en de overige 19 % vallen onder ‘issue networks’ (Vancoppenolle, 2006, pp. 276-277).

3.2.3. Classificatie van belangengroepen

Er vallen verschillende soorten belangengroepen te onderscheiden, waarbij het gehanteerde onderscheid varieert van auteur tot auteur. **Van Mil en van Mierlo** beschrijven vijf soorten belangengroepen, die worden onderverdeeld **naargelang de soorten belangen** die ze behartigen. Een eerste soort zijn de **sectorale belangengroepen** die een bepaalde economische sector vertegenwoordigen, of bredere sociaal-economische belangen verdedigen. Vakbonden en werkgeversorganisaties zijn hier een voorbeeld van. Een tweede soort zijn de **idealistische belangengroepen**, die zich toelagen op een specifiek beleidsdomein met een ideëel karakter, zoals het milieu. Deze groepen zijn minder groot dan bijvoorbeeld vakbonden en hanteren daarom ook andere strategieën. Een voorbeeld hiervan is milieubewegingen. Een derde categorie belangengroepen die men kan onderscheiden zijn **consumentenorganisaties**, die de belangen van specifieke groepen gebruikers vertegenwoordigen. Een voorbeeld hiervan is TreinTramBus. De vierde soort belangengroepen die wordt beschreven door Van Mil en van Mierlo zijn **belangengroepen** die bepaalde belangen **uit de non-profit sector** en het openbaar bestuur vertegenwoordigen. Een voorbeeld hiervan is de vereniging van de Vlaamse provincies (VVP). Een laatste categorie zijn de **sociale bewegingen en actiegroepen**, die bepaalde specifieke doelstellingen voor ogen hebben. Hierbij kan een actiegroep uitgroeien tot een sociale beweging, bijvoorbeeld de Occupy Wall Street beweging en de Indignados (Van Mil & van Mierlo, 1988, pp. 60-62).

Een andere categorisatie wordt gemaakt door **Binderkrantz**, naar aanleiding van haar Deens onderzoek naar kanalen en strategieën van belangengroepen in 2004. Binderkrantz vertrekt vanuit het onderscheid tussen belangengroepen die de belangen van hun leden behartigen en belangengroepen die meer idealistische doelstellingen voorop stellen. **Idealistische belangengroepen** worden verder onderverdeeld in vijf verschillende categorieën: religieuze belangengroepen, milieubewegingen, belangengroepen die rond humanitaire en internationale thema's werken, belangengroepen die rond sociale en nationale thema's werken en andere idealistische belangengroepen die niet onder een van deze vier voorgaande categorieën vallen. Binnen de categorie van **belangengroepen die specifieke belangen van hun leden behartigen** wordt het onderscheid gemaakt tussen drie categorieën van belangengroepen. Een

eerste categorie zijn belangengroepen gerelateerd aan de arbeidsmarkt, zoals werknemersorganisaties en werkgeversorganisaties. Een tweede categorie zijn belangengroepen die publieke belangen vertegenwoordigen, zoals de belangen van scholen of lokale besturen. Een derde en laatste categorie zijn belangengroepen die de belangen van bepaalde specifieke groepen mensen vertegenwoordigen (Binderkrantz, 2004, p. 9).

Als we beide classificaties samenvoegen en de belangrijkste kenmerken bekijken, kunnen we concluderen dat **vredesbewegingen idealistische belangengroepen** zijn, omdat ze zich toeleggen op een specifiek beleidsdomein met een ideëel karakter en duidelijk niet voor een specifieke achterban opkomen, zoals vrouwenorganisaties dat bijvoorbeeld wel doen. En gezien het feit dat vredesbewegingen steeds rond internationale veiligheidsthema's werken, kunnen deze nog verder ondergebracht worden binnen de categorie idealistische belangengroepen die rond humanitaire en internationale thema's werken. Daaruit volgt dat vredesbewegingen eerder indirecte dan directe strategieën zouden gaan hanteren. Verder in de literatuurstudie wordt hier dieper op ingegaan.

In het volgend onderdeel worden de verschillende strategieën die belangengroepen hanteren beschreven, met daarbij al een beperkte focus op idealistische belangengroepen.

3.3. Kanalen, middelen en strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden

In de literatuur over beïnvloeding van beleid door belangengroepen maakt men het onderscheid tussen directe beïnvloeding van beleidsmakers en indirecte beïnvloeding via sensibilisering en via de media, met daarbij een duidelijke inslag dat directe beïnvloeding steeds effectiever zou zijn. Naast het feit dat dit zeker niet altijd het geval is, combineren veel belangengroepen ook beide strategieën. De reden dat directe beïnvloeding meer aandacht krijgt valt te verklaren door het feit dat het corporatistisch paradigma in West-Europa dominant is, maar dat paradigma slaagt er niet in om de verscheidenheid aan strategieën en kanalen van alle belangengroepen te dekken (Binderkrantz, 2004, p. 2).

Directe strategieën kunnen onderverdeeld worden in enerzijds directe beïnvloeding van parlementsleden en bijhorend politieke partijen, ook wel **parlementaire strategieën** genoemd, en anderzijds directe beïnvloeding van ministers en hun administraties, ook wel **administratieve strategieën** genoemd. Bij directe beïnvloeding van parlementsleden kan

men parlementaire commissies, partijwoordvoerders, individuele parlementsleden en het bestuur van politieke partijen contacteren. Bij directe beïnvloeding van ministers en hun kabinet en hun administraties kan men de bevoegde minister of bevoegde ambtenaren contacteren, of kan men gebruik maken van de controlemogelijkheden die de uitvoerende macht biedt, bijvoorbeeld door deel te nemen aan publieke commissies (Binderkrantz, 2004, p. 4).

Een onderdeel van directe beïnvloeding is dus de directe beïnvloeding van parlementaire werking. Men kan hierbij een onderscheid maken tussen drie vormen van parlementaire beïnvloeding: de rechtstreekse beïnvloeding van parlementsleden, beïnvloeding via parlementaire commissies en beïnvloeding via politieke partijen. Daarnaast is het ook zo dat parlementsleden naast hun wetgevende functie ook met betrekking tot agendasetting en het controleren van acties van de regering en ambtenaren belangrijk zijn voor veel belangengroepen, zeker wanneer deze bepaalde onderwerpen op de beleidsagenda willen plaatsen (Binderkrantz, 2003, pp. 290-304).

Een andere vorm van directe beïnvloeding is het rechtstreeks benaderen van ministers en hun kabinetten enerzijds en ambtenaren anderzijds. In dit kader hebben Vancoppenolle en Brans (2010, pp. 483-510) onderzoek gedaan naar het contact dat ambtenaren en kabinetsmedewerkers hebben met belangengroepen. Uit dit onderzoek blijkt dat beide actoren nu en dan in contact staan met belangengroepen. Kabinetsmedewerkers worden frequenter (55 %) gecontacteerd dan ambtenaren (36 %), maar het percentage ambtenaren dat gecontacteerd wordt is dus zeker ook niet te verwaarlozen. Nog belangrijk om te vermelden is dat beide actoren 10 tot 15 % meer gecontacteerd worden dan dat ze zelf contact zoeken. Wat de inhoud van de interacties van belangengroepen met ambtenaren en kabinetsmedewerkers betreft, zien we dat deze interacties beduidend meer betrekking hebben op informeren en overleggen dan op effectief onderhandelen. Bij het informeren en overleggen zijn er slechts kleine verschillen waar te nemen tussen ambtenaren en kabinetsmedewerkers, terwijl er bij effectieve onderhandelingen een duidelijk verschil te bemerken valt. Zo'n 53 % van de kabinetsmedewerkers onderhandelt soms over de grote lijnen van een beleidsvoorstel, tegenover 25 % van de ambtenaren. Toch is duidelijk geworden in dit onderzoek dat er geen sprake is van exclusiviteit bij bepaalde vormen van interactie. Zowel ambtenaren als kabinetsmedewerkers interageren met belangengroepen, zij het met bepaalde verschilpunten, vooral met betrekking tot onderhandelen.

Wat de **indirecte strategieën** betreft, kan men trachten de **publieke opinie** te beïnvloeden via **mobilisatiestrategieën** of men kan zich focussen op **media-aandacht** door middel van **mediastrategieën**. De publieke opinie kan hierbij beïnvloed worden door onder meer debatten, petitieën, stakingen en betogingen te organiseren. Indien men media-aandacht wil verkrijgen, kan men enerzijds journalisten en reporters contacteren, en anderzijds zelf bepaalde analyses en onderzoeken publiceren, alsook persconferenties houden. Daarnaast heeft men ook steeds de mogelijkheid om betaalde advertenties te laten plaatsen (Binderkrantz, 2004, p. 4). Bij de indirecte strategieën lijkt het tussenschot tussen de twee categorieën echter veel kleiner van bij de directe strategieën, aangezien men via mediastrategieën toch ook als doel heeft om de publieke opinie te sensibiliseren. Daarom zal er wellicht veel overlapping zijn, maar toch blijft de opdeling voorlopig behouden. Indien uit het empirisch onderzoek blijkt dat het irrelevant is om het onderscheid tussen mobilisatiestrategieën en mediastrategieën te behouden, zal dit duidelijk vermeld worden in de resultaten en conclusies.

In onderstaand schema worden de verschillende strategieën die **Binderkrantz** (2004) onderscheidt in haar onderzoek naar Deense belangengroepen overzichtelijk weergegeven:

CATEGORISATIE VAN BEÏNVLOEDINGSSTRATEGIEËN EN –TACTIEKEN			
Indirecte strategieën		Directe strategieën	
Mobilisatiestrategieën	Mediastrategieën	Parlementaire strategieën	Administratieve strategieën
Conferenties en publieke debatten organiseren	Journalisten contacteren	Parlementaire commissies contacteren	De betrokken minister contacteren
Leden en sympathisanten aanmoedigen om beleidsmakers te contacteren	Brieven naar redacteurs en artikels schrijven	Partijwoordvoerders contacteren	Ambtenaren contacteren
Stakingen, directe acties, manifestaties en evenementen organiseren	Persboodschappen verspreiden en persconferenties organiseren	Andere leden van het parlement contacteren	Deelnemen aan publieke hoorzittingen
Petities uitvoeren	Analyses en onderzoeken publiceren Betaalde advertenties plaatsen in kranten en andere media	Partijorganisaties contacteren	Deelnemen aan inspraakprocessen

Uit een ander onderzoek van Binderkrantz (2008) naar de kanalen en strategieën van Deense belangengroepen om beleid te beïnvloeden werd ook duidelijk dat belangengroepen met publieke belangen duidelijk meer gebruik maken van indirecte strategieën via de media en de publieke opinie. Wat de media betreft contacteren zij bijvoorbeeld vaak reporters, schrijven ze brieven en columns voor in de pers en houden ze vaak persconferenties. Wat de publieke opinie betreft organiseren ze demonstraties, zetten ze leden aan om brieven te schrijven en beleidsmakers te contacteren en organiseren ze petitieën. Toch moet opgemerkt worden dat zij ook vrij frequent directe strategieën hanteren, en zelfs meer beroep doen op het contacteren van partijen en parlementsleden dan groepen met specifieke belangen. De reden waarom belangengroepen met publieke belangen duidelijk meer gebruik maken van indirecte strategieën is dat men via de activiteiten die vasthangen aan deze strategieën veel aandacht genereert van zowel de media, beleidsmakers als de publieke opinie. Belangengroepen met publieke belangen hoeven ook veel minder schrik te hebben om een geprivilegieerde positie in het parlement te verliezen, want deze hebben zij niet (Binderkrantz, 2008, p. 185-187). Bij

dit onderzoek moet echter de kritische vraag gesteld worden in welke mate de bevindingen over belangengroepen met publieke belangen ook de kanalen en strategieën van vredesbewegingen dekken. Een meer praktijkgericht onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Naast het onderscheid tussen directe en indirecte strategieën, heeft Binderkrantz het ook over het **onderscheid** tussen een ‘**insider status**’ en ‘**outsider status**’ van belangengroepen. Ook dit onderscheid heeft betrekking op het al dan niet direct in contact staan met beleidsmakers, maar in tegenstelling tot bij het onderscheid tussen strategieën, wordt dit onderscheid niet alleen bepaald door eigen bewuste keuzes, maar ook door de status die beleidsmakers aan de belangengroepen in kwestie geven. De combinatie van het onderscheid tussen status en het onderscheid tussen strategieën maakt het mogelijk om de verschillende vormen van beïnvloeding te bekijken op basis van zowel de bewuste strategieën van belangengroepen als op basis van de eventuele bevoorrechte rol die ze van beleidsmakers verkrijgen. Binderkrantz benadrukt echter duidelijk dat een combinatie van beide strategieën en/of beide statussen steeds mogelijk is, en om die reden is dit onderscheid **minder relevant** en zal hier verder in dit onderzoek geen aandacht meer aan besteed worden (Binderkrantz, 2004, pp. 3-4).

Uit het onderzoek van Binderkrantz blijkt verder dat belangengroepen die vaak door politici geconsulteerd worden eerder directe beïnvloeding van beleidsmakers zullen hanteren, terwijl belangengroepen die veel bezig zijn met het aantrekken en behouden van leden eerder voor indirecte beïnvloeding zullen kiezen, omdat ze hiermee meer aandacht van de publieke opinie kunnen trekken en meer zichtbaarheid verkrijgen (Binderkrantz, 2004, p. 3). Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat dit echter niet uitsluit dat deze belangengroepen ook directe strategieën gebruiken, in praktijk zien we dat de indirecte strategieën ook worden gebruikt om een sterkere onderhandelingspositie te verkrijgen tijdens het proces van directe beïnvloeding (Binderkrantz, 2004, p. 16).

Ook **Van Noort** heeft het over strategieën, al maakt hij in tegenstelling tot Binderkrantz geen gebruik van het onderscheid tussen directe en indirecte strategieën. Hij onderscheidt **vijf verschillende strategieën** die door belangengroepen kunnen worden gehanteerd om beleid te beïnvloeden. Een eerste strategie is informeren of argumenteren. Een tweede strategie is onderhandelen, waarbij de belangengroep in kwestie ook iets te bieden heeft aan de overheid of organisatie waarmee onderhandeld wordt. Een derde strategie is demonstreren. Een vierde strategie die Van Noort formuleert is procederen, waarbij men de overheid of organisatie voor

de rechtbank daagt. Een laatste strategie is contesteren, waarbij men via onconventionele methodes de confrontatie aangaat (Van Noort, 1987, pp. 1-30).

Ook **Van Mil en Van Mierlo** beschrijven gelijkaardige termen, maar zij leggen de focus eerder bij middelen dan bij strategieën, en stellen dat belangengroepen **verschillende mogelijke middelen** hebben om beleid te beïnvloeden. Een eerste middel is het middel van overreding, wat inhoudt dat men een doelgroep zal trachten te beïnvloeden door middel van argumentatie en massacommunicatie. Een tweede middel is overhalen, waarbij men via beloningen tracht beleidsmakers te overhalen. Een derde middel is overnemen, waarbij een belangengroep tracht een andere organisatie over te nemen. Het vierde middel dat door Van Mil en Van Mierlo wordt beschreven is demonstreren, waarbij men tracht zoveel mogelijk aanhangers achter zich te scharen voor bijvoorbeeld het houden van een manifestatie. Een vijfde middel is procederen, waarbij de belangengroep de overheid in kwestie voor de rechtbank daagt. Een laatste middel dat wordt opgenomen is zich verzetten. Bij dit middel kan het er heftiger aan toe gaan dan bij de vijf andere middelen (Van Mil & Van Mierlo, 1988, pp. 76-78).

Daarnaast beschrijven Van Mil en Van Mierlo (1988) ook de verschillende kanalen waartoe belangengroepen zich kunnen richten: media, politieke partijen, publieke opinie, belangengroep, overheid, rechters en parapolitieke organisaties.

Als we de inzichten van Binderkrantz, Van Mil & Van Mierlo en Van Noort combineren, kunnen we het **onderscheid** maken tussen **strategieën, kanalen en middelen** die belangengroepen hanteren om beleid te beïnvloeden. In dit kader lijkt het relevanter om **kanalen en middelen** eerder als een **onderdeel van** bepaalde **strategieën** te beschouwen, dan apart de strategieën enerzijds en de kanalen en middelen anderzijds te behandelen. Het onderscheid tussen kanalen en middelen is wel relevant, al is het uiteraard wel zo dat bepaalde middelen steeds via bepaalde kanalen moeten verlopen. Het samenvoegen van verschillende soorten opdelingen is gebaseerd op de masterproef van Simon Vander Elst (2010, pp. 21-22). Ook hij heeft gebruik gemaakt van een combinatie van inzichten van verschillende wetenschappers die onderzoek hebben gevoerd naar de kanalen en strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden. Aangezien hij veel belang hecht aan het tijdstip, is het niet mogelijk om zijn synthese over te nemen. Voor de case van de kernwapenproblematiek is het tijdstip immers niet relevant, aangezien het een problematiek is die al decennia op beleidsagenda staat en regelmatig voldoende politieke aandacht krijgt. Bovendien is het interessant en relevant om het onderscheid dat Binderkrantz maakte binnen

de directe strategieën enerzijds en de indirecte strategieën anderzijds op te nemen in onderstaand schema. Het combineren van de inzichten van Binderkrantz, Van Mil & Van Mierlo en Van Noort resulteert in volgend schema:

STRATEGIEËN VAN BELANGENROEPEN OM BELEID TE BEÏNVLOEDEN							
Directe strategieën				Indirecte strategieën			
Parlementaire strategieën		Administratieve strategieën		Mediastrategieën		Mobilisatiestrategieën	
Kanalen	Middelen	Kanalen	Middelen	Kanalen	Middelen	Kanalen	Middelen
<i>Parlementsleden</i>	Parlementaire commissies contacteren	<i>Ministers en kabinetten</i>	Argumenteren tegen betrokken minister en/of kabinet	<i>Journalisten</i>	Journalisten contacteren	<i>Publieke opinie</i>	Conferenties en publieke debatten organiseren
	Deelnemen aan publieke parlementaire hoorzittingen		Onderhandelen met betrokken minister en/of kabinet		Persboodschappen verspreiden en persconferenties organiseren		Leden en sympathisanten aanmoedigen om beleidsmakers te contacteren
<i>Politieke partijen</i>	Partijwoordvoerders contacteren		Beslissingen contesteren		Analyses en onderzoeken publiceren		Stakingen, directe acties, manifestaties en evenementen organiseren
	Partijorganisaties contacteren				Betaalde advertenties in kranten en andere media		
<i>Andere leden van het parlement</i>	Andere leden van het parlement contacteren	<i>Ambtenaren</i>	Ambtenaren contacteren	<i>Redacteurs</i>	Brieven naar redacteurs en artikels schrijven		Petities uitvoeren
			Deelnemen aan publieke hoorzittingen				
		Deelnemen aan andere inspraakprocessen	<i>Rechtvaardigen</i>	Procederen			

Het is hierbij wel belangrijk om te vermelden dat deze **kanalen en middelen niet exhaustief** zijn. Vooral met betrekking tot de middelen is het zeker mogelijk dat er tijdens het empirisch onderzoek nieuwe middelen zullen worden beschreven die niet in bovenstaand schema werden opgenomen.

Nu duidelijk is geworden welke verschillende soorten kanalen, middelen en strategieën belangengroepen kunnen hanteren om beleid te beïnvloeden, is het belangrijk om op zoek te gaan naar factoren die verklaren waarom bepaalde belangengroepen bepaalde kanalen, middelen en strategieën hanteren.

3.4. Verklarende factoren bij de strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden

Een aspect van directe beïnvloeding is het rechtstreeks beïnvloeden van politieke partijen, al dan niet via formele banden met een bepaalde partij. Uit onderzoek van Rasmussen en

Lindeboom kan geconcludeerd worden dat grote belangengroepen en belangengroepen met gespecialiseerd personeel meer zullen interageren met deze politieke partijen dan kleinere belangengroepen en belangengroepen met minder gespecialiseerd personeel. Verder werd ook duidelijk dat wanneer belangengroepen politieke partijen belangrijk achten voor het beleid waar zij zich op focussen, zij meer met politieke partijen zullen trachten te onderhandelen, en dat betrokkenheid in sociaaleconomische zaken ook tot meer interactie met partijen leidt (Lindeboom & Rasmussen, 2012, pp. 17-18). In dit kader kan een link gelegd worden met het Belgische politieke systeem. Volgens De Winter is er in België sprake van een participatie, waarin de politieke partijen meer dan welk ander onderdeel van het politiek systeem de politieke besluitvorming bepalen. Zo hebben politieke partijen veel macht over belangengroepen, technocraten en de civil society, en hebben ze op verschillende beleidsdomeinen veel invloed, niet alleen op het politieke terrein (De Winter, 1981, p. 54; De Winter, 1996, p. 219). Uit onderzoek van Walgrave (1994) over de Vlaamse nieuwe sociale bewegingen blijkt dat er ook meer informeel een belangrijke relatie bestaat tussen nieuwe sociale bewegingen en politieke partijen. Nieuwe sociale bewegingen, zoals vredesbewegingen, zijn afhankelijk van steun van enerzijds klassieke zuilorganisaties en anderzijds politieke partijen om een strijdpunt op de politieke agenda te krijgen en er zo voldoende rond te kunnen mobiliseren. Er wordt gesteld dat het voor nieuwe sociale bewegingen van essentieel belang is om deze actoren achter zich te krijgen om zo voldoende gewicht in de schaal te kunnen werpen (Walgrave, 1994, pp. 29-30). Als we de bevindingen van Walgrave, De Winter en Lindeboom & Rasmussen combineren, kan geconcludeerd worden dat het voor Belgische belangengroepen belangrijk is om zowel informeel als formeel met politieke partijen te onderhandelen. In dit kader kan een **eerste hypothese** geformuleerd worden:

Vredesbewegingen zullen trachten op een directe manier met politieke partijen te onderhandelen, opdat men politieke steun kan genereren om meer gewicht in de schaal te kunnen werpen.

Een ander aspect van directe beleidsbeïnvloeding is het trachten beïnvloeden van parlementsleden. Uit onderzoek van Binderkrantz blijkt dat belangengroepen de mate waarin ze gebruik maken van parlementaire strategieën laten afhangen van de invloed die het parlement heeft in de nationale politiek. Wanneer de invloed van het parlement stijgt zal men meer middelen inzetten om de parlementaire werking te beïnvloeden, en omgekeerd

(Binderkrantz, 2003, pp. 290-304). Uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat idealistische belangengroepen proportioneel het minst van alle soorten belangengroepen gebruik maken van parlementaire strategieën, met gemiddeld nog geen 0,05 benaderingen per wetsvoorstel (Binderkrantz, 2003, p. 302). Als we deze bevindingen naast het feit dat België een participatie is waar de macht van het parlement beperkt is beschouwen, kunnen we een **tweede hypothese** formuleren:

Vredesbewegingen zullen minder geneigd zijn om via het parlement te werken, gezien de beperkte invloed die het parlement heeft in de nationale politiek.

Wat indirecte strategieën betreft is het zo dat bepaalde belangengroepen zoals de idealistische belangengroepen bewust kiezen voor deze strategieën. Zij doen dit in de eerste plaats omdat hun belangen ruim en algemeen zijn, en ze dus een zo breed mogelijk publiek willen bereiken, eerder dan specifieke groepen of specifieke beleidsmakers. Het is ook zo dat sommige idealistische belangengroepen zich liever niet associëren met de beleidsmakers, en er bijgevolg liever niet al teveel mee onderhandelen. Een derde argument om dit gegeven te bevestigen werd eerder al vermeld, namelijk dat dergelijke belangengroepen via indirecte strategieën leden willen aantrekken en behouden. Ze willen hiermee dus aan hun leden en de buitenwereld aantonen dat ze actief bezig zijn met het trachten te bereiken van hun doelstellingen. Hoewel het gebruik van indirecte strategieën dus vaak een bewuste keuze is, moet wel opgemerkt worden dat het ook mogelijk is dat deze strategieën soms gehanteerd worden wegens een gebrek aan toegang tot directe strategieën (Binderkrantz, 2008, pp. 179-180).

Uit een onderzoek van Binderkrantz naar de kanalen en strategieën die de verschillende soorten Deense belangengroepen hanteren, wordt zoals eerder vermeld een onderscheid gemaakt tussen vijf soorten idealistische belangengroepen en drie soorten belangengroepen die specifieke belangen van leden behartigen. Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste idealistische belangengroepen beduidend meer gebruik maken van indirecte strategieën. Enkel milieubewegingen hanteren net iets meer directe dan indirecte strategieën. Het feit dat de meeste idealistische belangengroepen meer indirecte strategieën hanteren is echter geen gevolg van het feit dat ze geen bevoorrechte onderhandelingspositie hebben, zoals vakbonden dat wel hebben. Dit gegeven is het gevolg van een bewuste keuze om meer aandacht van de media, publieke opinie en eigen leden te verkrijgen. En hoe meer belangengroepen er in slagen de aandacht van de publieke opinie en de media naar zich toe te trekken, des te meer

zullen ze gebruik maken van indirecte strategieën. Binderkrantz maakt in haar onderzoek een onderscheid tussen de verschillende categorieën van idealistische belangengroepen. Vredesbewegingen vallen binnen deze categorisatie onder de idealistische belangengroepen die werken rond internationale en humanitaire thema's, aangezien de problematieken die zij behandelen uitsluitend over internationale en humanitaire thema's gaan. Uit dit onderzoek blijkt dat deze soort belangengroepen, wanneer zij aan beleidsbeïnvloeding trachten te doen in het kader van een bepaald dossier, in meer dan 55 % van de gevallen gebruik maken van indirecte strategieën, waarbij in 22 % van de gevallen een mobilisatiestrategie wordt gehanteerd en in 33 % van de gevallen een mediastrategie. De overige 45 % is vrij evenwichtig verdeeld tussen administratieve strategieën en parlementaire strategieën. In vergelijking met de andere soorten idealistische belangengroepen zien we dat enkel religieuze belangengroepen nog meer dan belangengroepen die werken rond internationale en humanitaire thema's gebruik maken van indirecte strategieën, terwijl belangengroepen die werken rond sociale kwesties, andere idealistische belangengroepen en zeker milieubewegingen minder dan idealistische belangengroepen die rond internationale en humanitaire thema's gebruik maken van indirecte strategieën. Bij de mogelijke verklaringen voor de verschillen tussen het gebruik van mobilisatiestrategieën enerzijds en mediastrategieën anderzijds is er sprake van een contradictorische verklaring. Er wordt gesteld dat wanneer een bepaald onderwerp veel politieke aandacht en media-aandacht krijgt, men meer beroep zal doen op mediastrategieën en dat belangengroepen die rond buitenlands beleid werken meer beroep zullen doen op mobilisatiestrategieën. De onderwerpen die vredesbewegingen behandelen krijgen echter vrij weinig aandacht van de politiek en de media, en daarnaast is het zo dat zij bijna uitsluitend rond buitenlands beleid werken. Volgens de verklaring van Binderkrantz zou men dus eerder kunnen verwachten dat vredesbewegingen meer beroep zullen doen op mobilisatiestrategieën dan op mediastrategieën, terwijl uit haar onderzoek blijkt dat belangengroepen die werken rond internationale en humanitaire thema's beduidend meer beroep doen op mediastrategieën dan op mobilisatiestrategieën (Binderkrantz, 2004, pp. 10-15). Gezien deze contradictorische verklaring formuleer ik hier een dubbele **derde hypothese**. Empirisch onderzoek moet uitwijzen welke hypothese kan weerlegd worden en welke kan bevestigd worden.

- A. Vredesbewegingen zullen meer gebruik maken van indirecte strategieën dan directe strategieën, en men zal binnen deze indirecte strategieën beduidend meer gebruik maken van mediastrategieën dan van mobilisatiestrategieën.**

B. Vredesbewegingen zullen meer gebruik maken van indirecte strategieën dan directe strategieën, en men zal binnen deze indirecte strategieën beduidend meer gebruik maken van mobilisatiestrategieën dan van mediastrategieën.

Hoewel het duidelijk is dat de kanalen en strategieën van verschillende soorten belangengroepen aanzienlijk kunnen verschillen, zijn deze kanalen en strategieën ook steeds afhankelijk van het thema in kwestie en de doelstelling die de belangengroep voorop stelt. Elk thema vereist immers een andere aanpak, zo zullen bepaalde thema's snel door de media worden opgevolgd, terwijl andere doelstellingen eerder een directe benadering van beleidsmakers vereisen (Binderkrantz & Kroyer, 2012, p. 116). Beyers maakt in dit kader het onderscheid tussen onderhandelen en argumenteren. Hij stelt dat er voor onderhandelingen sprake moet zijn van deelbare doelstellingen waarbij toegevingen mogelijk zijn. Belangengroepen met niet-deelbare doelstellingen, zoals vredesbewegingen, zullen veel sneller beslissen om met hun doelstellingen naar buiten te komen via indirecte strategieën (Beyers, 2008, p. 1195). Onderzoek van Binderkrantz & Kroyer bevestigt naast dit gegeven ook dat belangengroepen met vrij algemene belangen meer geneigd zijn dan belangengroepen met specifieke belangen om via de media en het parlement te werken, en dat zij minder geneigd zijn om rechtstreeks beleidsmakers te benaderen. Het onderzoek stelt ook dat men bij doelstellingen die technisch van aard zijn eerder via de administratie invloed zal trachten uit te oefenen, terwijl belangengroepen zonder echte technische doelstellingen gebruik zullen maken van strategieën met betrekking tot de media en het parlement, en bredere protestacties (Binderkrantz & Kroyer, 2012, pp. 131-133). Aangezien vredesbewegingen voldoen aan de eigenschappen van belangengroepen met vrij algemene belangen en zonder echte technische doelstellingen, kan in dit kader een **vierde hypothese** worden geformuleerd:

Vredesbewegingen zullen meer geneigd zijn om via de media, het parlement en bredere protestacties te werken.

Algemeen kan dus geconcludeerd worden dat idealistische belangengroepen zich in de eerste plaats zullen toeleggen op indirecte strategieën, maar dat directe strategieën zeker niet uitgesloten zijn. Daarnaast is duidelijk geworden dat idealistische belangengroepen die werken rond internationale thema's, zoals vredesbewegingen, meer gebruik maken van indirecte dan directe strategieën, en hierbij beduidend meer mediastrategieën dan mobilisatiestrategieën hanteren.

In het volgend onderdeel worden de verschillende onderzoeksvragen en hypothesen geformuleerd.

4. Onderzoeksopzet

Het is van essentieel belang om de belangrijkste elementen uit de literatuurstudie te halen en deze te gebruiken om die onderzoeksvragen en hypothesen te formuleren die een coherent onderzoek mogelijk maken. Eerst worden de onderzoeksvragen geformuleerd, en vervolgens de hypothesen.

4.1. Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag van deze masterproef is de volgende: wat zijn de belangrijkste kanalen, middelen en strategieën van vredesbewegingen om beleid te beïnvloeden?

Om deze centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er verschillende deelvragen en subdeelvragen nodig, opdat een coherent onderzoek kan worden gevoerd. In de synthese die is gemaakt op basis van een combinatie van de bevindingen van Binderkrantz, Van Mil & Van Mierlo en Van Noort, wordt een onderscheid gemaakt tussen strategieën, kanalen en middelen. Op basis van dit onderscheid worden de drie deelvragen, met bijhorende subdeelvragen, geformuleerd:

Deelvraag 1: wat zijn de meest gehanteerde **strategieën** van vredesbewegingen om beleid te beïnvloeden?

Subdeelvragen bij deelvraag 1:

- Hanteren vredesbewegingen het meest indirecte, of het meest directe strategieën?
- Hanteren vredesbewegingen binnen de directe strategieën het meest parlementaire strategieën of administratieve strategieën?
- Hanteren vredesbewegingen binnen de indirecte strategieën het meest mediastrategieën of mobilisatiestrategieën?
- In welke mate wordt er samengewerkt tussen de verschillende vredesbewegingen op nationaal niveau?
- Hoe verloopt de samenwerking tussen de verschillende vredesbewegingen op nationaal niveau?

Deelvraag 2: wat zijn de belangrijkste **kanalen** van vredesbewegingen om beleid te beïnvloeden?

Subdeelvragen bij deelvraag 2:

- Welke verschillende kanalen om beleid te beïnvloeden worden gebruikt door vredesbewegingen?
- Welke kanalen worden het meest gebruikt door vredesbewegingen?
- Via welke minder frequent gehanteerde kanalen trachten vredesbewegingen ook beleid te beïnvloeden?
- Zijn er bepaalde kanalen moeilijker toegankelijk dan andere voor vredesbewegingen?

Deelvraag 3: wat zijn de belangrijkste **middelen** van vredesbewegingen om beleid te beïnvloeden?

Subdeelvragen bij deelvraag 3:

- Welke verschillende middelen om beleid te beïnvloeden worden gebruikt door vredesbewegingen?
- Welke middelen worden het meest gebruikt door vredesbewegingen?
- Via welke minder frequent gehanteerde middelen trachten vredesbewegingen ook beleid te beïnvloeden?
- Zijn er bepaalde middelen die vredesbewegingen moeilijker kunnen hanteren dan andere?

4.2. Hypothesen

Op basis van de literatuurstudie worden ook drie hypothesen geformuleerd, opdat naast een beschrijvend onderzoek ook een verklarend deel kan worden behandeld.

Hypothese 1: vredesbewegingen zullen trachten op een directe manier met politieke partijen te onderhandelen, opdat men politieke steun kan genereren om meer gewicht in de schaal te kunnen werpen.

Hypothese 2: vredesbewegingen zullen minder geneigd zijn om via het parlement te werken, gezien de beperkte invloed die het parlement heeft in de nationale politiek.

Hypothese 3a: vredesbewegingen zullen meer gebruik maken van indirecte strategieën dan directe strategieën, en men zal binnen deze indirecte strategieën beduidend meer gebruik maken van mediastrategieën dan van mobilisatiestrategieën.

Hypothese 3b: vredesbewegingen zullen meer gebruik maken van indirecte strategieën dan directe strategieën, en men zal binnen deze indirecte strategieën beduidend meer gebruik maken van mobilisatiestrategieën dan van mediastrategieën.

Hypothese 4: vredesbewegingen zullen meer geneigd zijn om via de media, het parlement en bredere protestacties te werken.

5. Methodologisch kader

Voor het eigenlijke empirisch onderzoek kan uitgevoerd worden, is het belangrijk om binnen het methodologisch kader de vredesbewegingen in het algemeen en de behandelde vredesbewegingen in het bijzonder te beschrijven. Daarnaast wordt de behandelde case, de kernwapenproblematiek, historisch en actueel belicht. Ten slotte wordt ook de methodologie die gehanteerd wordt voor dit onderzoek kort toegelicht.

5.1. De vredesbeweging

Volgens vredesonderzoeker Matthias Finger (1989) zijn er **drie grote soorten vredesbewegingen** te onderscheiden: **pacifistische, anti-militaristische en anti-nuclearistische vredesbewegingen**. Pacifistische vredesbewegingen veroordelen elke vorm van geweld en willen conflicten steeds op een diplomatieke en onderhandelende manier oplossen. Anti-militaristische vredesbewegingen hebben hun wortels in de linkse arbeidersbeweging, en stellen niet alleen het gebruik van geweld door het leger in vraag maar het volledige politieke systeem. Zij stellen dat het leger “de waakhond van de kapitalistische staat is”. Vanaf de jaren 50 en 60 is er een opkomst van de anti-nuclearistische vredesbeweging. Zij zijn er niet alleen gekomen door de opmars van nucleaire wapens en bijhorende wapenwedloop, maar ook als reactie op het feit dat de anti-militaristische en pacifistische vredesbewegingen de tweede wereldoorlog niet hebben kunnen voorkomen. Een **modernere indeling** van de vredesbewegingen dan die van Finger wordt gemaakt door Vrede vzw. Zij maken het onderscheid tussen **pacifistische** vredesbewegingen, **religieuze** vredesbewegingen en **politieke vredesbewegingen**. In Vlaanderen behoort Vredesactie tot de pacifistische vredesbeweging, Pax Christi tot de religieuze vredesbeweging en Vrede vzw tot de politieke vredesbeweging (Santi, 1991, p. 4-5; Vrede vzw, 2010, p. 32).

Hoewel elke vredesbeweging nog steeds kenmerken van een bepaalde stroming heeft, zijn de verschillen vandaag veel minder prominent aanwezig en wordt er overal samengewerkt tussen de verschillende vredesbewegingen (Santi, 1991, p. 4-5). Dit gaat dan niet alleen over nationale samenwerking, iets wat vandaag bijna steeds gebeurt bij het voeren van acties, maar ook over internationale samenwerking, aangezien de vredesbeweging echt wel een internationale beweging is. Zo is bijna elke vredesbeweging onderdeel van een internationale koepel, zoals Vrede vzw bijvoorbeeld tot de internationale Vredesraad behoort (Van Laer, 2009, p. 6).

Hoewel vredesbewegingen actief zijn rond een groot aantal thema's, zijn er steeds bepaalde specifieke gebeurtenissen die ervoor kunnen zorgen dat vredesbewegingen de wind in de zeilen hebben. De laatste decennia was dit respectievelijk het plaatsen van Tomahawk- en Pershing II-raketten in West-Europa (1979-1985), de Eerste Golfoorlog (1990-1991) en de nakende inval in Irak (2002-2003) (Van Laer, 2009, p.6).

Om tot een coherent geheel te komen over de verschillende kanalen, middelen en strategieën die Belgische vredesbewegingen hanteren, worden in deze masterproef vier verschillende vredesbewegingen onderzocht, aan beide kanten van de taalgrens, en verspreid over de drie grote stromingen waarvan er vandaag nog sprake is.

5.2. Selectie vredesbewegingen

5.2.1. CNAPD

De **CNAPD**, voluit La Coördination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, is een Franstalige vredesbeweging die werd opgericht in 1970 en haar bureau in Brussel heeft. Het ging om een verzameling van verschillende bestaande vredesbewegingen: MIR, UBDP, Oxfam Solidarité en MCP (2a). De doelstelling van de fusie was hun krachten bundelen om zo sterker vrede te kunnen promoten in tijden van Koude Oorlog. CNAPD is een koepelorganisatie die vandaag 48 aangesloten middenveldorganisaties heeft, waarvan er zich met betrekking tot de kernwapenproblematiek drie actief engageren: AMPGN, CSO en Agir pour la Paix (3). De verantwoordelijke voor de werking rond de kernwapenproblematiek, Samuel Legros, heeft de volledige vrijheid om beslissingen te nemen zonder dat hij daarvoor toestemming dient te vragen bij de aangesloten organisaties.

CNAPD heeft steeds hechte banden onderhouden met de civiele samenleving en heeft zich steeds aangepast aan de politieke en sociale realiteit. CNAPD heeft in dit kader een rijk en gevarieerd aanbod aan thema's behandeld, en sinds het einde van de Koude Oorlog gaat CNAPD ook verder dan louter veiligheidsthema's. Zo verzet CNAPD zich tegen extreem-rechts en was de organisatie een van de motoren bij het verwerven van stemrecht voor niet-Europeanen bij gemeenteraadsverkiezingen.

De belangrijkste thema's voor CNAPD vandaag zijn de kernwapenproblematiek, terrorisme, de NAVO, wapenwedloop, conflicten over natuurlijke rijkdommen, burgerparticipatie en de bredere samenleving.

Hoewel CNAPD dus uit een groot aantal verschillende organisaties bestaat, leunt CNAPD toch het dichtst aan bij de **politieke vredesbeweging**, binnen de moderne opdeling tussen religieuze, pacifistische en politieke vredesbewegingen.

(CNAPD, 2014a; interview met Samuel Legros, 2014)

Ten slotte is het ook relevant om nog enkele algemene gegevens over CNAPD te beschrijven. Het aantal voltijdse equivalenten (VTE) zit bij CNAPD nogal ingewikkeld in elkaar. In principe heeft CNAPD als organisatie op zich slechts 1 VTE in dienst, maar daarnaast zijn er nog verschillende VTE verbonden aan CNAPD: 2 VTE via het ‘ACS-statuuat’ van de Franstalige gemeenschap, 1 VTE via het ‘APE-statuuat’ van het Waalse gewest, 1 VTE via de VDAB en 1 VTE uit het onderwijs. Het onrechtstreekse totale aantal VTE van CNAPD bedraagt dus 6. Het totale jaarbudget van CNAPD bedraagt voor 2014 284.538 euro, al is het dus wel zo dat hiervan een veel minder groot deel naar personeel gaat dan bij de Vlaamse vredesbewegingen (e-mail van Samuel Legros, 2014).

5.2.2. Pax Christi

Pax Christi Vlaanderen is de Vlaamse afdeling van de internationale vredesbeweging Pax Christi en werd in 1972 opgericht, nadat in 1953 al een (Franstalig) Belgische afdeling werd opgericht. De internationale vredesbeweging Pax Christi is ontstaan na de Tweede Wereldoorlog, en heeft ondertussen meer dan 100 dochterorganisaties in een 60-tal landen. Pax Christi Vlaanderen heeft een mandaat voor Vlaanderen en België, en voor het beïnvloeden van Belgische parlementsleden in het Europees parlement. Het bureau van Pax Christi Vlaanderen bevindt zich in Antwerpen.

Pax Christi omschrijft zichzelf als een vredesbeweging die “geweldloos, politiek ongebonden en evangelisch geïnspireerd” is. Pax Christi valt binnen de moderne opdeling tussen religieuze, politieke en pacifistische vredesbewegingen dus onder de **religieuze** (christelijke) **vredesbeweging**. Haar opdracht beschrijft men als “vrede, verzoening en gerechtigheid bevorderen voor allen, beginnend bij de meest kwetsbaren en zorg dragend voor de ons toevertrouwde aarde, en vanuit de geest en de visie, de methode en de strategie van de actieve geweldloosheid mensen en groepen te inspireren, te vormen en te begeleiden op weg naar een samenleven in vrede, op lokaal en bovenlokaal vlak.” Om deze opdracht te volbrengen steunt Pax Christi op drie pijlers: spiritualiteit, studie & vorming en actie. Pax Christi is actief in alle geleidingen van de samenleving, van het socio-culturele middenveld tot de bedrijfswereld.

Men hecht hierbij aandacht aan de constructieve rol die levensbeschouwingen en religies kunnen vervullen in de opbouw van vrede.

(Pax Christi Vlaanderen, 2010a; Pax Christi Vlaanderen, 2014a)

Ten slotte is het ook relevant om nog enkele algemene gegevens over Pax Christi te beschrijven. Het tewerkstellingsvolume van Pax Christi bedraagt 12,4 voltijdse equivalenten (VTE). Dit gaat om 6,4 VTE inhoudelijke medewerkers, 4,5 VTE administratieve medewerkers en 1,5 VTE technische medewerkers. De geraamde kosten voor Pax Christi in 2014 bedragen 1.106.792 euro, tegenover 1.131.437 euro aan opbrengsten. Bij die opbrengsten komt 577.117 euro uit subsidies en 201.533 euro uit eigen fundraising (Pax Christi Vlaanderen, 2010a, pp.135-143).

5.2.3. Vredesactie

Vredesactie, wiens bureau zich in Antwerpen bevindt, ontstond in 1968 onder de naam ‘Internationale van Oorlogstegenstanders’ (IOT) en was een organisatie die zich vooral bezig hield met de ondersteuning van dienstweigeraars en acties tegen wapenhandel. Net als de meeste andere vredesbewegingen was vanaf 1979 de kernbepaling het belangrijkste thema voor de toenmalige IOT. Na de Koude Oorlog veranderde de IOT haar naam in ‘Forum voor Vredesactie’ en trachtte men een vernieuwend pacifistisch antwoord te vinden op de veranderende gewelddadige conflicten. In dit kader startte Vredesactie het initiatief ‘bomspotting’, waarmee de kernwapenproblematiek na verloop van tijd voor het eerst sinds het einde van de Koude Oorlog opnieuw op de politieke agenda werd geplaatst.

Vredesactie behoort tot de **pacifistische vredesbeweging**, wat impliceert dat men “op geweldloze wijze streeft naar en doelgericht werkt aan een meer geweldloze en rechtvaardige samenleving. Een pacifistische houding impliceert dat men zich actief inzet en een groot vermogen aan geweldloze weerbaarheid ontwikkelt.” Vredesactie wil in dit kader via campagnes en trainingen de geweldloze weerbaarheid van haar deelnemers verhogen. Verder omschrijft Vredesactie zichzelf als “een pluralistische vredesbeweging die radicaal pleit voor een maatschappij waarin conflicten worden opgelost zonder geweld of dreigen ermee en die een motor is voor de ontwikkeling van geweldloze actie en de invulling van een pacifistisch vredesbeleid”.

Vredesactie is politiek ongebonden, en is dus niet gegroeid vanuit een bepaalde politieke beweging of religieuze strekking. Binnen de moderne opdeling tussen politieke, religieuze en

pacifistische vredesbewegingen behoort Vredesactie dus tot de pacifistische vredesbeweging. Op internationaal vlak is Vredesactie al sinds haar oprichting aangesloten bij de internationale pacifistische beweging 'War Resisters International' (WRI).

(Vredesactie, 2010, pp. 4-6)

Ten slotte is het ook relevant om nog enkele algemene gegevens over Vredesactie te beschrijven. Het tewerkstellingsvolume van Vredesactie bedraagt 5,07 voltijdse equivalenten (VTE). 2 VTE houden zich bezig met campagnes, 1 VTE met onderzoek, 0,5 VTE met geweldloze actie en strategie, 0,5 VTE met draagkracht personeel, vrijwilligers en financiers, en 1 VTE met administratie en logistiek. Het budget dat Vredesactie jaarlijks kan uitgeven bedraagt 335.600 euro. Dit is ook het bedrag dat Vredesactie genereert aan inkomsten, waarvan er 286.000 euro uit subsidies komt (Vredesactie, 2010, pp. 42-46).

5.2.4. Vrede vzw

Vrede vzw is een vredesbeweging die is ontstaan samen met de oprichting van de NAVO in 1949 en aanvankelijk fungeerde onder de naam BUVV (1). Het bureau van Vrede vzw bevindt zich in Gent. De vredesbeweging beschrijft zichzelf als "een onafhankelijke groep die los van een politieke partij de vredesvraagstukken koppelt aan een antikapitalistische visie en steeds het wereldwijde verband ziet met de ontwikkelingsproblematiek." Constanten in de geschiedenis van Vrede vzw zijn internationale samenwerking, solidariteit met bevrijdingsbewegingen in de wereld, een breed veiligheidsconcept (geen vrede zonder sociale rechtvaardigheid) en de zoektocht naar samenwerking om maatschappelijke invloed te kunnen vergroten en het beleid te kunnen beïnvloeden. Vrede vzw beschrijft zichzelf ook als een politieke vredesbeweging die gebeurtenissen kadert binnen hun historische en maatschappelijke achtergrond. Binnen de moderne opdeling tussen politieke, religieuze en pacifistische vredesbewegingen behoort Vrede dus tot de **politieke vredesbeweging** (Vrede vzw, 2010, p. 23). In dit kader staat Vrede kritisch tegenover bepaalde dominante waarden in de samenleving, en durft men hierbij ingaan tegen algemeen aanvaarde concepten als humanitaire interventies, strijd tegen terrorisme, het rijnlandmodel, en dergelijke meer (Vrede vzw, 2010, p. 11).

In haar beleidsplan omschrijft Vrede vzw (2010, p. 9) haar missie als volgt: "Vrede wil meewerken aan de opbouw van een vreedzame internationale samenleving gebaseerd op structurele sociale rechtvaardigheid door het bieden van informatie en inzichten die de

participatie van (georganiseerde) burgers in de democratische uitbouw van onze samenleving bevorderen.”

Ten slotte is het ook relevant om nog enkele algemene gegevens over Vrede te beschrijven. Het tewerkstellingsvolume van Vrede bedraagt 2,75 voltijdse equivalenten (VTE). Dit gaat om 2,25 VTE educatief personeel en 0,5 VTE administratief personeel. Het budget dat Vrede kan uitgeven bedraagt in 2014 240.099 euro. Dit bedrag is gelijk aan de hoeveelheid inkomsten, waarvan er 190.458 euro uit subsidies komt (Vrede, 2010, pp. 64-68).

5.2.5. Samenvatting Belgische vredesbewegingen

Algemeen gezien kunnen we concluderen dat de verschillen tussen de verschillende Belgische vredesbewegingen vandaag enigszins vervagen, zeker wanneer het gaat over de kernwapenproblematiek. Toch zijn er ook vandaag nog steeds bepaalde verschillen op te merken, die worden samengevat in volgend schema:

	<u>Soort</u>	<u>Taal</u>	<u>Locatie</u>	<u>Jaarbudget</u>	<u>VTE</u>
CNAPD	Politiek	Frans	Brussel	€ 284.538	6 VTE
Pax Christi	Religieus	Nederlands	Antwerpen	€ 1.131.437	12,4 VTE
Vredesactie	Pacifistisch	Nederlands	Antwerpen	€ 335.600	5,07 VTE
Vrede vzw	Politiek	Nederlands	Gent	€ 240.099	2,75 VTE

Om de kanalen, middelen en strategieën die vredesbewegingen hanteren met betrekking tot de kernwapenproblematiek goed te kunnen situeren, is het belangrijk om de historische achtergrond en actuele situatie van de kernwapenproblematiek weer te geven.

5.3. Situering kernwapenproblematiek

5.3.1. Beginfase

De strijd tegen kernwapens is steeds een belangrijk bindmiddel geweest voor vredesbewegingen wereldwijd, en in het bijzonder in West-Europa. Direct na de Tweede Wereldoorlog begonnen vredesbewegingen acties te voeren gericht tegen nucleaire wapens en massavernietigingswapens. Zo verzamelde de Wereldvredesraad in 1950, mede dankzij de inbreng van de BUVV, 500 miljoen handtekeningen voor een verbod op nucleaire en massavernietigingswapens. Na verloop van tijd groeide de ongerustheid bij de Belgische bevolking over atoomwapens. De vredesbewegingen speelden hierop in en richtten vanaf

1958 in verschillende Belgische steden ‘Initiatiefcomités tegen Atoomproefnemingen’ op, met prominente vertegenwoordigers uit alle kringen, gaande van academici tot politieke en syndicale vertegenwoordigers. Tijdens de jaren zestig en zeventig groeide de vredesbeweging uit tot een brede beweging die steun genoot in alle lagen van de bevolking. In dat kader werd in 1960 de ‘Nationale Federatie van Initiatiefcomités voor een Belgische bijdrage aan de Internationale Ontspanning’ opgericht, een organisatie die niet alleen in socialistische maar ook in liberale en katholieke kringen veel steun genoot. In diezelfde periode werden ook de eerste echte Anti-Atomarsen georganiseerd, waarbij de nadruk werd gelegd op ontwapening, de bewapeningswedloop en vooral de definitieve stopzetting van alle atoomproeven. Ondertussen werden er in 1963 ook in België kernwapens gestationeerd, op de luchtmachtbasis in Kleine Brogel, die met Belgische gevechtsvliegtuigen konden worden gedropt op doelwitten in de Sovjet-Unie. De eerste stappen richting de beslissing om deze kernwapens te plaatsen werden in de jaren vijftig gezet, toen België de eerste principiële beslissingen nam om deel te nemen aan de nucleaire politiek van de NAVO. Binnen de NAVO werd er in 1957 immers beslist om nucleaire wapens te plaatsen bij West-Europese bondgenoten van de Verenigde Staten, als reactie op de eerste vermeende succesvolle lancering van de Russische Spoetnik-satelliet. België verklaarde zich in 1959 principieel akkoord om kernwapens te laten plaatsen, iets wat zonder enige publieke politieke discussie gebeurde, gezien de gevoeligheid van het onderwerp bij de publieke opinie. Nadat het een lange tijd stil was rond dit onderwerp besliste men in 1962 om opslagplaatsen voor kernwapens te bouwen in Kleine Brogel en Florennes, iets wat achter de schermen werd beslist. Via een nieuwe wet die in tegenstelling tot wat de grondwet voorzag NAVO-lidstaten de toestemming gaf om zonder voorgaande goedkeuring van het parlement troepen te stationeren in België, werd het parlement buitenspel gezet. Door deze nieuwe wet zou het parlement ook in de jaren tachtig geen inspraak krijgen bij de plaatsing van nieuwe kernwapens in Florennes. Op 17 mei 1962 werd een eerste akkoord getekend dat de plaatsing van kernwapens in Kleine Brogel mogelijk maakte, kernwapens die uiteindelijk in november 1963 werden geplaatst.

(Vredesactie, 2013, pp. 2-7; Vrede vzw, 1997, pp. 29-33).

5.3.2. Kritieke fase

In 1975 werd het Overlegcentrum voor de Vrede (OCV), dat voor een betere samenwerking tussen de Vlaamse vredesbewegingen moest zorgen, officieel opgericht, nadat het in 1971 al

informeel maar zonder veel succes werd opgericht. De eerste grote actie van het OCV was de campagne 'ontwapenen om te overleven', wat duidelijk maakte dat de wapenwedloop nog steeds de voornaamste prioriteit van de Vlaamse vredesbewegingen was (Vrede vzw, 1997, pp. 38-40). Midden 1977 bereikten de eerste berichten dat de Verenigde Staten de neutronenbom zou gaan produceren en deze ook in West-Europese landen zou willen plaatsen ons land. Als snel kwam er reactie vanuit het OCV, dat er direct in slaagde om 30.000 handtekeningen te verzamelen. Uiteindelijk besliste president Carter om de productie voorlopig uit te stellen, maar ondertussen had de vredesbeweging meer dan ooit de wind in de zeilen gekregen. Ten gevolge van de opstelling van de nieuwe SS-20 raketten in de Sovjet-Unie stelde de toenmalige Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken Kissinger dat het tijd werd dat Europa zelf nieuwe kernwapens zou installeren (Vrede vzw, 1997, pp. 67-70).

Deze strijd tegen kernwapens barstte pas echt uit zijn voegen toen de NAVO op 12 december 1979 het besluit nam om 572 Amerikaanse middellange afstands-raketten te plaatsen in België, Nederland, Groot-Brittannië, Italië en West-Duitsland. Op 12 november werd als reactie op de nakende plaatsing van de raketten in West-Europa het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) opgericht, dat zich uitsluitend zou gaan bezighouden met het organiseren van anti-rakettenbetogingen. Hoewel de prioriteit van de beweging op het nationale niveau lag, hadden de betogingen toch een sterk internationaal karakter. Concreet werd er vorm gegeven aan de internationale samenwerking in het kader van het European Nuclear Disarmament (END) en het Internationale Peace Communication and Coordination Center (IPCC). In dit kader kwamen op 9 december 1979, nog voor het definitieve besluit van de NAVO, 50.000 manifestanten uit verschillende landen op straat in Brussel. De internationale samenwerking concentreerde zich voornamelijk op het (West-)Europese niveau, maar voor Belgische vredesbewegingen was het na verloop van tijd niet gemakkelijk om andere Europese landen te overtuigen om de strijd tegen de raketten als een van de voornaamste prioriteiten te behouden. Op nationaal niveau had de vredesbeweging in de jaren tachtig enorm veel aanhang. Nadat begin 1983 werd bevestigd dat de kruisraketten in Florennes zouden worden gestationeerd, kwamen in oktober 1983 400.000 mensen op straat voor wat de grootste betoging ooit in België zou worden (Dewereldmorgen, 2013). Er volgden nog verschillende andere acties, onder meer een omarming van de luchtmachtbasis in Florennes met 20.000 manifestanten. Ondanks de massale betogingen en protestacties landden op 15 maart 1985 de eerste kruisraketten in Florennes. Als reactie daarop organiseerde het VAKA op 17 maart 1985 opnieuw een betoging, met 150.000 deelnemers, alsook een in

oktober 1985 met 120.000 deelnemers (Van Laer, 2009, pp. 6-10; Vrede vzw, 1997, pp. 72-79).

In september 1987 kwamen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie tot een akkoord over de verwijdering van de kruisraketten uit West-Europa. Ondanks het feit dat de raketten op het punt stonden uit ons land te verdwijnen, slaagde men er toch nog in om 100.000 betogers op straat te krijgen in oktober 1987. Op 13 december 1988 vertrokken uiteindelijk de laatste kruisraketten uit België richting de Verenigde Staten. Wel bleven er ondertussen nog steeds andere Amerikaanse kernwapens aanwezig op de militaire basis in Kleine Brogel (Vrede vzw, 1997, pp. 81-82).

5.3.3. Blijvend protest

Ondanks het einde van de Koude Oorlog in 1989, **bleven** er dus **kernwapens aanwezig** in België. Nochtans was de enige verklaring voor de aanwezigheid van kernwapens steeds de dreiging vanuit de Sovjet-Unie geweest, een dreiging die nu was verdwenen. Daarom is de strijd tegen de aanwezigheid van kernwapens in Kleine Brogel vandaag nog steeds een van de voornaamste prioriteiten van vredesbewegingen. Ondanks de vele acties rond de luchtmachtbasis in Kleine Brogel en daarbuiten, blijft de regering de kernwapens behouden, hoewel de aanwezigheid van die kernwapens nooit officieel bevestigd is door een Belgische regering. In 2013 kwam het nieuws naar buiten dat de Verenigde Staten plannen om de huidige B-61 kernbommen in Europa te moderniseren, en in diezelfde periode begon Minister van Defensie Pieter De Crem te ijveren voor de aankoop van nieuwe F-35 Joint Strike Fighter gevechtsvliegtuigen, die geschikt zouden zijn om de vernieuwde kernbommen te transporteren. Dit toont volgens de vredesbewegingen aan dat de Belgische regering niet direct van plan is om de kernwapens in Kleine Brogel te laten verwijderen. Meer zelfs, indien de aankoop van nieuwe gevechtsvliegtuigen zou doorgaan lijkt dit mede omwille van de mogelijkheid om er de gemoderniseerde kernwapens mee te kunnen vervoeren te gebeuren (Vanoost, 2014). Volgens de Amerikaanse specialist in nucleaire bewapening Hans Kristensen bevinden zich een twintigtal Amerikaanse B-61 kernwapens op de militaire basis in Kleine Brogel. Hiervoor zouden ongeveer 130 Amerikaanse soldaten permanent aanwezig zijn op de basis om deze te beveiligen. Hans Kristensen legde deze informatie, die hij uit diverse betrouwbare documenten heeft gehaald, in januari 2014 voor aan de Kamercommissie Buitenlandse Zaken en Defensie (Deredactie, 2014a). Het debat over kernwapens is vandaag razend actueel, niet alleen omwille van het feit dat er **nog steeds kernwapens aanwezig** zijn in België, maar zeker ook omwille van de **geplande modernisering** van deze kernwapens en

eventuele bijhorende aankoop van nieuwe F-35 gevechtsvliegtuigen. Uit een rapport van de Amerikaanse Rekenkamer blijkt dat België in april 2010 samen met de Verenigde Staten een beslissing heeft genomen over de vernieuwing van ‘onze’ kernwapens (De Vriendt, 2014). Een vernieuwing van de kernwapens zou een langdurig engagement naar de Verenigde Staten toe betekenen, waardoor een verwijdering van de kernwapens uit Kleine Brogel nog een stuk verder weg zou zijn dan vandaag.

Naast de strijd tegen de aanwezigheid van kernwapens in Kleine Brogel, besteden vredesbewegingen met betrekking tot de kernwapenproblematiek ook aandacht aan het **(stem)gedrag van België op het internationale niveau**, onder meer in het kader van resoluties die worden gestemd in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties omtrent kernwapens. Het is immers zo dat België in november 2013 opnieuw weigerde om een resolutie te aanvaarden die moet leiden tot een internationaal verdrag dat kernwapens verbiedt. De resolutie roept op om werk te maken van een internationaal verdrag dat “het ontwikkelen, produceren, testen, ontplooiën, stockeren en het dreigen met of het gebruiken van nucleaire wapens verbiedt, en dat de bestaande kernwapens onder internationale controle vernietigt.” Nochtans hebben zelfs kernmachten als Pakistan, India en China de resolutie ondertekend (Teirlinck, 2013). Een ander voorbeeld van onderhandelingen over kernwapens op internationaal niveau waar vredesbewegingen op inspelen is de Conferentie over de Humanitaire Consequenties van Kernwapens, die voor het eerst plaats vond in Oslo in 2012 en in 2013 een opvolgconferentie kreeg in Mexico. België stuurde hier slechts zijn plaatselijke ambassadeur naartoe, terwijl sommige landen hun Minister van Buitenlandse Zaken stuurden. En België was ook niet bereid om werk te maken van een verbod op kernwapens in dit kader, aangezien men geen parallel proces met het non-proliferatieverdrag wil starten. Vredesbewegingen hebben hier op voorhand op geanticipeerd door Eva Brems parlementaire vragen te laten stellen over de Conferentie (cfr. infra) (Teirlinck, 2014).

5.4. Methodologie

In november 2013 ben ik op verkennend gesprek geweest bij Ludo De Brabander van Vrede vzw om op een praktijkgerichte manier te kunnen toetsen op welke manier de verschillende kanalen, middelen en strategieën die vredesbewegingen hanteren het best zouden kunnen worden onderzocht. Op basis van dit gesprek ben ik tot de keuze van mijn onderzoeksopzet gekomen.

Om mijn onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, heb ik enerzijds verschillende beleidsnota's en artikels van vredesbewegingen geanalyseerd, en anderzijds een beroep gedaan op interviews met personen die zich binnen hun vredesbeweging specialiseren in de kernwapenproblematiek en de leiding nemen over de campagnes die daarrond worden gevoerd. Volgende personen werden in het kader van dit onderzoek geïnterviewd:

- Roel Stynen van Vredesactie, op 1 april 2014.
- Pieter Teirlinck van vzw Vrede, op 3 april 2014.
- Annemarie Gielen van Pax Christi, op 11 april 2014.
- Samuel Legros van CNAPD, op 17 april 2014.

Daarnaast heb ik ook een externe specialist geïnterviewd, opdat ik ook een meer algemene en meer kritische visie op de Belgische vredesbeweging in het algemeen en de verschillende vredesbewegingen in het bijzonder zou kunnen ontwikkelen. Ik heb in dit kader Prof. Dr. Tom Sauer geïnterviewd, op 6 mei 2014. Tom Sauer is professor internationale politiek aan de Universiteit Antwerpen. Hij is een fervente tegenstander van de aanwezigheid van kernwapens in België en neemt regelmatig deel aan activiteiten en conferenties van vredesbewegingen.

Bij het analyseren van de resultaten worden de verschillende vredesbewegingen apart behandeld. Na de aparte behandeling zal er een vergelijkende synthese gemaakt worden van de Belgische vredesbeweging in zijn geheel. Bij de conclusies zal ook het verklarend onderzoek worden uitgewerkt, terwijl de focus bij de resultaten eerder op het beschrijvend onderzoek zal liggen.

Mijn onderzoeksperiode situeert zich in de laatste 10-15 jaar, opdat de actuele relevantie wordt verzekerd. Dit is ook de periode waarin de kernwapenproblematiek opnieuw hoger op de politieke agenda kwam te staan en de strijd tegen kernwapens opnieuw een belangrijk strijdpunt is geworden voor Belgische vredesbewegingen.

6. Resultaten

6.1. CNAPD

CNAPD is een Franstalige koepelorganisatie die 48 aangesloten middenveldorganisaties heeft. Dit heeft tot gevolg dat er veel minder dan bij de andere vredesbewegingen een expliciete manier van beleidsbeïnvloeding kan beschreven worden die geldt voor de volledige organisatie en voor elke problematiek. Voor bijna alle thema's dienen de verantwoordelijke werknemers van CNAPD immers steeds terug te koppelen naar de verschillende aangesloten koepelorganisaties. Dit is echter niet het geval bij de kernwapenproblematiek. Met betrekking tot deze problematiek geniet de verantwoordelijke specialist Samuel Legros de volledige vrijheid om op eigen initiatief of in samenwerking met andere vredesbewegingen acties te ondernemen om de publieke opinie te sensibiliseren, de media te contacteren en de politiek te beïnvloeden. Voor CNAPD zijn de publieke opinie en de media nauw met elkaar verweven, met als doel het dominante politieke discours te doorbreken, om zo meer invloed te kunnen uitoefenen op politieke actoren. Samenwerking is hierbij cruciaal voor CNAPD, niet alleen interne samenwerking die vanzelfsprekend is gezien het feit dat CNAPD een koepelorganisatie is, maar ook externe samenwerking met Vlaamse vredesbewegingen en andere middenveldorganisaties (interview met Samuel Legros, 2014).

Na deze eerste korte, meer algemene toelichting worden hieronder de verschillende kanalen en middelen toegelicht, om vervolgens naar een meer algemene conclusie over te gaan. De gehanteerde informatie komt uit het interview met Samuel Legros, tenzij er andere specifieke bronnen worden vermeld.

6.1.1. Kanalen & middelen

CNAPD beschouwt de kernwapenproblematiek als een moeilijk onderwerp om de **publieke opinie** over te beïnvloeden. De publieke opinie die niet georganiseerd of gepolitiseerd is kan men moeilijk bereiken en beïnvloeden. Het is ook zo dat men in Wallonië minder gevoelig is aan de problematiek dan in Vlaanderen. Men ligt er veel minder van wakker sinds er geen kernwapens meer in Florennes aanwezig zijn. Professor Sauer haalde in het interview nog twee andere mogelijke verklaringen hiervoor aan: het feit dat er meer defensie-industrie aanwezig is in Wallonië en de sterke afhankelijkheid van de PS, die zich vrij conservatief

opstelt met betrekking tot de problematiek. Daarom baseert men zich vaak op de Vlaamse organisaties om de publieke opinie te beïnvloeden, aangezien men in Vlaanderen gevoeliger is voor de problematiek. Om de publieke opinie te beïnvloeden houdt CNAPD regelmatig **petities** waar het **brede middenveld** bij wordt **betrokken**: vakbonden, socio-culturele organisaties, jongerenafdelingen van politieke partijen, en dergelijke meer. Bij diezelfde doelgroep heeft men ook al **opiniepeilingen** uitgevoerd om te polsen naar wat er leeft bij hun achterban, om zo hun acties beter te kunnen afstemmen en via dit kanaal de achterban van die middenveldorganisaties ook te beïnvloeden.

De publieke opinie die niet georganiseerd of gepolitiseerd is kan men veel moeilijker bereiken, dus tracht men dit via andere methoden te doen. Een belangrijk aspect hierbij zijn **betogingen en manifestaties**. Zo was de gezamenlijke betoging naar aanleiding van de campagne ‘Time to go’ (cfr. infra) voor CNAPD een belangrijk initiatief om de publieke opinie te sensibiliseren, een belangrijk element voor CNAPD gezien het gegeven dat men in Franstalig België minder van wakker ligt van de problematiek. Het **voornaamste doel** voor CNAPD bij dergelijke betogingen is het **dominante politieke discours doorbreken**. “Wij willen aantonen aan de publieke opinie dat kernwapens nutteloos zijn en vooral een groot gevaar voor onze samenleving betekenen.” (Samuel Legros, 2014). CNAPD is ervan overtuigd dat de meest effectieve manier om de publieke opinie te beïnvloeden erin bestaat de mogelijke negatieve sociale, economische en ecologische gevolgen duidelijk maken. “Dit werkt veel beter, want de publieke opinie reageert op angst en niet op ideeën. Als we de mogelijke catastrofale gevolgen kunnen aantonen zal men meer luisteren.” (Samuel Legros, 2014). CNAPD organiseert ook zelf **jaarlijks** een manifestatie, een **herdenking** voor de slachtoffers van **Hiroshima en Nagasaki**, die doorgaat in een park in Bergen ter nagedachtenis aan de slachtoffers (CNAPD, 2013a). Een ander jaarlijks evenement dat CNAPD samen met enkele andere vredesbewegingen organiseert naar de publieke opinie toe is de **jaarlijkse vredesconferentie**, die in 2013 over kernwapens ging (CNAPD, 2013b).

Naast de meer traditionele middelen om de publieke opinie te beïnvloeden, zet CNAPD ook actief in op **nieuwe communicatiemiddelen**. CNAPD is lid van de internationale campagne tegen kernwapens ‘ican’, die veel gebruik maken van video’s, Facebook en andere nieuwe communicatiemiddelen om de gevaren van kernwapens aan te tonen. CNAPD neemt op hun beurt dit materiaal over om de eigen publieke opinie op systematische basis te beïnvloeden. Daarnaast zal CNAPD ook regelmatig zelf berichten verspreiden via sociale media, naar aanleiding van bepaalde internationale gebeurtenissen.

Een laatste belangrijk middel met betrekking tot de publieke opinie is een waar CNAPD zich mee onderscheidt van de Vlaamse vredesbewegingen, men doet aan **sensibilisering op scholen**. Mede omwille van het feit dat CNAPD gesubsidieerd wordt als jeugdorganisatie, stelt men pedagogische dossiers op die aan leraren worden bezorgd. In 2009 werd nog een dossier gemaakt over kernwapens, waarbij leerlingen op een interactieve manier vertrouwd geraken met de problematiek (CNAPD, 2009). Men heeft ook eens met een aantal scholen een actie georganiseerd waarbij leerlingen affiches tegen kernwapens moesten maken. Op die manier worden de jongeren op een leuke manier gesensibiliseerd.

Bij wijze van aanknopng naar het volgende kanaal is het belangrijk om te vermelden dat voor CNAPD de **media** en de publieke opinie nauw verweven zijn met elkaar. Men tracht **initiatieven** om de publieke opinie te beïnvloeden zo **‘sexy’ en controversieel mogelijk** te maken, opdat de media hier op inspeelt, en men zo **onrechtstreeks de publieke opinie kan beïnvloeden**. CNAPD zal in de eerste plaats **persberichten versturen naar aanleiding van concrete** (internationale) **aanknopingspunten**. Men zoekt dus belangrijke momenten om op in te spelen, bijvoorbeeld een internationale conferentie over kernwapens of NAVO-trainingen met kernwapens. Over het algemeen kan men stellen dat de persberichten vrij veel worden opgepikt door journalisten. Men erkent ook de expertise van CNAPD met betrekking tot kernwapens, dat is iets wat men in de loop der tijd heeft opgebouwd.

Iets wat CNAPD als problematisch beschouwt met betrekking tot de media is dat het contact met de media en vooral wat erin verschijnt, blijft vasthangen op een te laag niveau. Aangezien er nog nooit een minister in functie officieel heeft erkend dat er kernwapens aanwezig zijn in België, blijft de media op zoek gaan naar officiële bevestiging dat er in België aanwezig zijn. CNAPD **schakelt** daarom in samenwerking met andere vredesbewegingen **experts** zoals Hans Kristensen **in** en men gaat **op zoek naar bevestiging bij politici**. Toch is er in die 50 jaar tijd nog nooit bevestiging gekomen. Als men echter rechtstreeks met politici praat zit men direct op een hoger niveau. Daarbij is er sprake van een soort ‘gentlemens agreement’ waarbij men vrij kan spreken over kernwapens als er geen media aanwezig zijn. Maar van zodra die aanwezig zijn, komt het debat weer op een lager niveau te liggen en zoekt men opnieuw die bevestiging. Uit het interview met professor Sauer kan geconcludeerd worden dat kernwapens voor de media altijd al een taboeonderwerp is geweest. De politieke elite lijkt voldoende invloed te kunnen uitoefenen op de media om de discussie te beperken tot de simpele vraag of er kernwapens aanwezig zijn in België, terwijl iedereen ondertussen al weet dat ze er zijn. Bovendien lijken bepaalde journalisten zelf voorstander te zijn van kernwapens, zoals Jan

Balliauw die recent nog in een opiniestuk het nut van kernwapens beschreef (Deredactie, 2014b). Bijgevolg volgt de media dus de politiek: ofwel voorstander van kernwapens, ofwel tegenstander van unilateraal of bilateraal actie ondernemen.

CNAPD slaagt er over het algemeen wel vrij goed in om pers te mobiliseren bij concrete gebeurtenissen. Zo waren Le Soir, RTBF, Belga en andere grote actoren aanwezig op de hoorzitting waar Hans Kristensen kwam spreken in de Kamercommissie Buitenlandse Zaken & Defensie (cfr. infra).

Net zoals voor de Vlaamse vredesbewegingen is het ook voor CNAPD van groot belang om hun boodschap te kunnen vertalen in politieke beleidsbeïnvloeding, waarbij specifieke parlementsleden een cruciale schakel vormen. Alle werking naar **parlementsleden** toe gebeurt in samenwerking met de drie Vlaamse vredesbewegingen. Een van de vredesbewegingen, veelal Vredesactie, stelt dan teksten op naar parlementsleden toe, die dan ook steeds worden vertaald. CNAPD neemt hierbij de Franstalige parlementsleden voor hun rekening. Als er dan reactie op komt, bijvoorbeeld wanneer een parlements lid wil ingaan op een verzoek van de vredesbewegingen om een **parlementaire vraag** te **laten stellen aan een bevoegde minister**, verzorgt CNAPD het contact verder als het om een Franstalig parlements lid gaat, en iemand van een Nederlandstalige vredesbeweging als het om een Nederlandstalig parlements lid gaat. CNAPD tracht dus ook vragen te laten stellen door parlementsleden aan ministers, of **men geeft** op zijn minst hun **standpunt door aan parlementsleden**.

CNAPD werkt dus **naar de Franstalige parlementsleden toe**. Voor de PS tracht men vooral via Karine Lalieux te werken in het parlement, en via Philippe Mahoux in de senaat. Dit zijn de twee politici van de PS die gevoelig zijn aan de problematiek, maar het probleem is dat de PS in vergelijking met sp.a veel minder bezig is met de problematiek, zij maken er absoluut geen breekpunt van, en deze politici willen voor het onderwerp ook hun politieke carrière niet riskeren. Hoewel deze parlementsleden steeds luisteren naar wat de vredesbewegingen te zeggen hebben, gebeurt de parlementaire werking naar de socialisten toe over het algemeen steeds via Dirk Van der Maelen van sp.a. CNAPD kan binnen de Franstalige taalgroep in het parlement veel meer invloed uitoefenen op parlementsleden van Ecolo, die een veel duidelijker standpunt innemen tegen kernwapens. Vooral via Juliette Boulet kan men wel doen wat de Nederlandstalige vredesbewegingen bijvoorbeeld via Dirk Van der Maelen kunnen doen.

Vredesbewegingen trachten niet alleen specifieke parlementsleden te beïnvloeden, maar werken ook naar **politieke partijen** in zijn geheel toe. Naar aanleiding van de verkiezingen in mei 2014 is CNAPD **bij alle Franstalige politieke partijen langs geweest** (4) en heeft men een **verkiezingsmemorandum** voor deze verkiezingen **opgesteld**, met daarbij veel aandacht voor de kernwapenproblematiek (CNAPD, 2014b). Men heeft ook **via e-mailverkeer** naar de politieke partijen toe **extra aangedrongen** om een verwijdering van de kernwapens in Kleine Brogel op te nemen in hun verkiezingsprogramma. Men vraagt er bij dit e-mailverkeer ook direct bij om het tijdens (eventuele) regeringsonderhandelingen op de agenda te plaatsen.

Zoals hierboven werd aangehaald is de PS binnen de Franstalige politieke partijen veel minder uitgesproken tegen kernwapens dan sp.a. “Terwijl sp.a de verwijdering van kernwapens als een voorwaarde beschouwt om mee in een federale regering te stappen, zal de PS er nooit een breekpunt van maken.” (Samuel Legros, 2014). Uit het interview met professor Sauer kan geconcludeerd worden dat dit te maken heeft met het feit dat de PS een machtspartij is die zich ten gevolge van die machtspositie een stuk conservatiever opstelt dan sp.a. Ecolo stelt zich daarentegen wel volledig tegen kernwapens op. CHD en MR situeren zich binnen het kamp dat vindt dat de kernwapenproblematiek iets is dat in het kader van de NAVO moet behandeld worden, iets waar we later in deze masterproef nog dieper op ingaan bij de resultaten van de Vlaamse vredesbewegingen.

Het beïnvloeden van **ministers en hun kabinetten** lijkt voor CNAPD belangrijker te zijn dan voor de Vlaamse vredesbewegingen. Men **vraagt** in dit kader regelmatig een **ontmoeting met ministers** indien er een bepaalde gebeurtenis plaatsvindt en men **telefoneert met kabinetsmedewerkers** om het standpunt van België te vragen. Het feit dat er een aanzienlijk stuk over massavernietigingswapens is opgenomen in het regeerakkoord van de regering Di Rupo I werd mee gerealiseerd door CNAPD. En eens de bepaling er in stond, heeft men dit gebruikt om **naar ministers en ambtenaren toe druk te zetten** om hier ook naar te handelen. Als België een negatieve houding aanneemt op bijvoorbeeld een conferentie, reageert men niet alleen via de media maar ook via directe interpellaties.

Wat de specifieke ministers betreft kan uit het interview met Samuel Legros geconcludeerd worden dat een vergadering met Minister van Defensie De Crem niet mogelijk is. “Dit ligt echter aan de persoon De Crem, met vorige Ministers van Defensie was een onderhoud wel mogelijk.” (Samuel Legros, 2014). Met Reynders heeft men al twee keer een onderhoud gehad, en daarnaast **interpelleert men** hem ook regelmatig **via e-mail**. Interpellaties buiten het parlement is iets wat CNAPD regelmatig doet naar de Minister van Defensie of

Buitenlandse Zaken toe, vooral met betrekking tot de houding van België op internationale conferenties over kernwapens, bijvoorbeeld in het kader van de Algemene Vergadering van de VN. Ook met het kabinet van Di Rupo heeft men samen met vertegenwoordigers van de andere vredesbewegingen een onderhoud gehad, n.a.v. de actie waarbij men een kernbom in chocolade heeft afgegeven (CNAPD, 2014c).

Algemeen gezien kan geconcludeerd worden dat de vredesbewegingen vrij gemakkelijk toegang hebben tot de uitvoerende macht, maar dat de mogelijkheden om invloed uit te oefenen zijn heel beperkt. Afhankelijk van de politieke partij van de minister in kwestie bekijkt men wie het best toenadering kan zoeken. Is het iemand van de PS doet CNAPD dit, is het iemand van CD&V doet Pax Christi dit.

Een kanaal dat voor vredesbewegingen nog moeilijker te bereiken en te gebruiken is dan ministers en hun kabinetten zijn **ambtenaren**. De reden hiervoor is dat zij eigenlijk geen standpunt mogen innemen en steeds neutraal dienen te blijven. Met de voormalige nucleaire specialist op Buitenlandse Zaken Werner Bauwens heeft men in vier jaar tijd twee keer een ontmoeting kunnen organiseren, de drie nieuwe ambtenaren die vandaag met de problematiek bezig zijn heeft men nog niet kunnen ontmoeten. Men heeft nochtans geprobeerd om een van hen **uit te nodigen op een vredesconferentie** om het standpunt van de regering te verdedigen, maar tevergeefs.

Een belangrijke factor die een aanzienlijke invloed heeft op de strategieën die vredesbewegingen hanteren om beleid te beïnvloeden is **samenwerking** met andere vredesbewegingen en andere soorten middenveldorganisaties. Samenwerking is voor CNAPD een essentiële schakel in hun werking. Omwille van het feit dat CNAPD een koepelorganisatie is, is er sprake van een constante samenwerking met alle Franstalige vredesbewegingen en andere aangesloten organisaties. Uit het interview met Samuel Legros kan geconcludeerd worden dat CNAPD ook zoveel mogelijk wil samenwerken met de Vlaamse vredesbewegingen. Enkel met betrekking tot het beïnvloeden van de publieke opinie - los van de grote betogingen in Brussel - en de media is dit niet mogelijk door de taalbarrière. Al is het wel zo dat men ook hier tot op een bepaalde hoogte samenwerkt door dezelfde boodschap en dezelfde standpunten te verspreiden. Bij de directe beïnvloeding van politieke actoren werkt men samen naar parlementsleden en ministers toe, terwijl het contact met de politieke partijen apart verloopt. Zo zal men naar aanleiding van de verkiezingen in mei 2014

enige tijd apart aan directe beleidsbeïnvloeding trachten te doen, om dan opnieuw volop samen te werken eens de nieuwe legislatuur van start gaat.

Algemeen kunnen we concluderen dat CNAPD meer beroep doet op indirecte strategieën dan directe strategieën, maar dat dit verschil aanzienlijk kleiner is dan bij de Vlaamse vredesbewegingen, omwille van het feit dat CNAPD het politiek lobbywerk aan Franstalige zijde volledig op zich moet nemen, en omwille van het feit dat CNAPD meer dan de Vlaamse vredesbewegingen het nut van directe beïnvloeding van de uitvoerende macht erkent. Hoewel dit te maken kan hebben met keuzes van individuen, kan uit het interview met professor Sauer geconcludeerd worden dat dit ook een gevolg kan zijn van het feit dat (kleine) middenveldorganisaties in Wallonië sterk afhankelijk zijn van de PS. Bijgevolg zal CNAPD meer belang hechten aan het beïnvloeden van politieke partijen, en in het bijzonder de PS, en organen van de uitvoerende macht, en zou men zich ook iets meer gedeisd houden wat indirecte strategieën betreft. Binnen die indirecte strategieën lijkt CNAPD iets meer in te zetten op mobilisatiestrategieën dan mediastrategieën, waarbij men inzet op een groot aantal verschillende middelen, en waarbij men zich onderscheidt door ook jongeren actief te sensibiliseren. De reden hiervoor ligt in het feit dat de kernwapenproblematiek in Wallonië beduidend minder leeft bij de publieke opinie dan in Vlaanderen, waardoor CNAPD zich genoodzaakt ziet om meer in te zetten op de publieke opinie dan op de media. Toch moet hierbij vermeld worden dat media en publieke opinie nauw met elkaar verweven zijn en elkaar ook kunnen versterken. Een actie naar de publieke opinie toe zal immers vaak opgepikt worden door de media, en berichten in de media zullen de publieke opinie verder sensibiliseren.

6.2. Pax Christi

“We blijven intensief werken aan geweldpreventie via ontwapening en aan de bewustmaking hieromtrent. Daarom nemen we deel aan een aantal coalities en samenwerkingsverbanden, ontwikkelen we eigen expertise door studie en discussie, nemen we deel aan publieke acties zoals betogingen en wakes, verrichten we actief politiek lobbywerk en sensibiliseren we een breder publiek door de publicatie van duidelijke standpunten in de Vlaamse pers en onze website.” (Pax Christi Vlaanderen, 2010a, p. 62). Uit dit stuk tekst uit het beleidsplan van Pax Christi wordt duidelijk dat ontwapening een belangrijke pijler is in de werking van Pax Christi, iets wat steeds zo geweest is sinds hun oprichting, vooral met betrekking tot nucleaire

ontwapening. Pax Christi zet hierbij duidelijk in op samenwerking met andere vredesbewegingen, aangezien men bij deze problematiek allen op dezelfde lijn zitten. Pax Christi was in dit kader de initiatiefnemer van de ‘Time to go’-campagne, waar later dieper wordt op ingegaan. Pax Christi tracht zich verder te onderscheiden door de publicatie van dossiers en studies, al moet hierbij vermeld worden dat Pax Christi de laatste tijd veel minder dan voordien kan inzetten op de strijd tegen kernwapens, aangezien de voormalige specialist in de kernwapenproblematiek om budgettaire redenen niet vervangen werd toen hij in 2012 een andere job ging uitoefenen. Sindsdien is directeur Annemarie Gielen bevoegd voor de kernwapenproblematiek, maar zij heeft onvoldoende tijd om zich hier op hetzelfde niveau mee bezig te houden als haar voorganger (interview met Annemarie Gielen, 11 april 2014).

Na deze eerste korte, meer algemene toelichting worden hieronder de verschillende kanalen en middelen toegelicht, om vervolgens naar een meer algemene conclusie over te gaan. De gehanteerde informatie komt uit het interview met Annemarie Gielen, tenzij er andere specifieke bronnen worden vermeld.

6.2.1. Kanalen & middelen

In 2012 besliste Pax Christi om naar aanleiding van het regeerakkoord al hun gewicht in de schaal te gooien door de ontwikkeling van een nieuw samenwerkingsverband binnen de Belgische vredesbeweging. In het kader van Abolition 2000 (5) bewoog er immers al enige tijd niets meer, dus trachtte men via een nieuwe gezamenlijke campagne het publiek verder te sensibiliseren en de regering te beïnvloeden. Deze nieuwe campagne heette ‘**Time to go**’. Naast de verschillende vredesbewegingen waren er ook een 50-tal andere middenveldorganisaties die de campagne steunden door achterban te mobiliseren, artikels te schrijven en de campagne financieel te ondersteunen. De belangrijkste factoren om rond te mobiliseren waren de modernisering van de kernwapens en het gevaar dat deze wapens met zich meebrengen als er bijvoorbeeld een ongeluk mee zou gebeuren. Om een succesvolle campagne te kunnen uitbouwen heeft men in verschillende fasen gewerkt, met als eerste fase het aanschrijven van de politieke partijen, met parallel een communicatie- en sensibiliseringscampagne via websites, Facebook, flyers, affiches, en dergelijke meer. Men heeft ook getracht om zoveel mogelijk bekende meters en peters te vinden, waar men ook in geslaagd is, men vond 115 meters en peters. Naar aanleiding van de uiteindelijke manifestatie heeft men ook getracht de pers te bewerken, maar dit bleek uiteindelijk de zwakste schakel van de campagne te zijn, mede omwille van het feit dat de aandacht van de media bijna

uitsluitend naar de herdenking van de grootste betoging ooit in België ging, exact dertig jaar eerder dan de Time to go-manifestatie. Uiteindelijk waren er zo'n 2000 aanwezigen op de manifestatie. Uit het interview met professor Sauer kan geconcludeerd worden dat er voor deze manifestatie echter veel te weinig gemobiliseerd is bij de verschillende middenveldorganisaties. Hoewel een groot aantal organisaties op de lijst met deelnemende organisaties stond, hebben deze hun achterban niet gemobiliseerd. Terwijl op de grote betogingen in de jaren tachtig alle vakbonden, zuilorganisaties en dergelijke meer hun achterban opriepen om deel te nemen, bleef het hier bij een formele participatie op papier. Hoewel dit ook te maken heeft met een verminderde interesse bij deze organisaties, hebben vredesbewegingen te weinig druk gezet op de middenveldorganisaties om de manifestatie actief te ondersteunen.

Bij het beïnvloeden van de **publieke opinie** zet Pax Christi vooral in op **samenwerkingsverbanden om betogingen** en gelijkaardige acties **te organiseren**. Dit is niet alleen een bewuste keuze, maar ook een gevolg van het personeelstekort waar Pax Christi mee kampt in het kader van de kernwapenproblematiek. Omwille van die reden heeft Pax Christi de laatste jaren dan ook geen eigen betogingen meer georganiseerd. Pax Christi zal ook nooit deelnemen aan acties van burgerlijke ongehoorzaamheid van bijvoorbeeld Vredesactie (cfr. infra), maar treedt in dit kader wel complementair op door op het moment dat vredesactivisten bijvoorbeeld over de omheining in Kleine Brogel klimmen een **stille mars** te houden buiten het domein (Pax Christi Vlaanderen, 2010b).

Pax Christi onderscheidt zich bij het beïnvloeden van de publieke opinie vooral door aan **sensibilisering** te doen **via** het **publiceren van gedetailleerde dossiers**. Zo heeft Pax Christi een dossier over kernwapens geschreven waarin aanknopingspunten worden aangehaald, bijvoorbeeld het feit dat men bij de modernisering van de aanwezige kernwapens een nieuw akkoord zou moeten sluiten aangezien het om een nieuw soort wapen gaat (6) (Pax Christi Vlaanderen, 2013). Pax Christi tracht ook op een meer alternatieve manier de publieke opinie te sensibiliseren, door jaarlijkse in samenwerking met bepaalde middenveldorganisaties een **vredesweek** te **organiseren**. De vredesweek in 2005 stond volledig in het teken van kernwapens, met als slogan "Liever bomen dan bommen". Om deze slogan kracht bij te zetten is men in verschillende steden vredesbossen gaan planten (Pax Christi Vlaanderen, 2005).

Pax Christi focust op het **verspreiden van persberichten en dossiers** in functie van politieke werking, die dan tegelijk ook **naar de media** worden verstuurd. Hiervoor heeft men nood aan aanknopingspunten, die meestal internationaal worden gezocht, aangezien de persberichten

anders niet worden opgepikt. Het is wel zo dat Pax Christi de laatste tijd omwille van het feit dat niemand meer permanent met de kernwapenproblematiek kan bezig zijn zelf **weinig eigen artikels** schrijft. Men neemt meestal over wat door Vrede, Vredesactie of Pax Christi Nederland wordt geschreven.

Pax Christi beschouwt het feit dat de media de problematiek als iets onschuldig behandelt als problematisch. “Wij zouden meer willen inzetten op sensibilisering rond de mogelijke gevolgen van kernwapens, via kanalen als Terzake en Vranckx, opdat de problematiek terug op het netvlies van de gewone burger komt te staan.” (Annemarie Gielen, 2014). Pax Christi kan dit momenteel echter niet uitvoeren door het tekort aan personeel.

Politiek lobbywerk naar **parlementsleden** toe wordt binnen de vredesbeweging vooral uitgevoerd door Vredesactie, en de laatste tijd ook meer door Vrede. Pax Christi heeft zelf ook al deelgenomen aan dergelijke lobbyacties, vooral in het kader van ‘Time to go’. Toch zal Pax Christi hier geen rol als voortrekker in spelen, doordat niemand binnen de organisatie permanent met de problematiek kan bezig zijn en men andere prioriteiten heeft. Pax Christi zal wel, net als elke andere Belgische vredesbeweging, trachten invloed uit te oefenen op parlementsleden naar aanleiding van de regeringsvorming na de verkiezingen van mei 2014. Hoewel deze onderhandelingen op niveau van de partijvoorzitters plaatsvinden, zal men binnen de politieke partijen met betrekking tot specifieke beleidsdomeinen zoals Buitenlandse Zaken en Defensie luisteren naar de specialisten in kwestie, namelijk de gespecialiseerde parlementsleden, zoals Dirk Van der Maelen bij sp.a.

Pax Christi heeft naar aanleiding van ‘Time to go’ samen met Roel Stynen van Vredesactie en Pieter Teirlinck van Vrede de verschillende **politieke partijen** bezocht. Hierbij heeft men vooral gehamerd op het feit dat men in Duitsland en Nederland stappen aan het zetten is voor de verwijdering van kernwapens, en dat men in België zou kunnen samenwerken met deze landen voor een verwijdering. Men beseft immers dat, op sp.a en Groen na, de Belgische politieke partijen trouw willen blijven aan de NAVO en bijgevolg niet op zichzelf willen onderhandelen met de Verenigde Staten. Toch lijkt Pax Christi, net als de andere vredesbewegingen, momenteel weinig belang te hechten aan het beïnvloeden van politieke partijen. Zoals hierboven al werd aangehaald zal het vooral naar aanleiding van de regeringsvorming, en later bij de uitvoering van het regeerakkoord, belangrijk worden om dan aan politiek lobbywerk naar de politieke partijen en specifieke parlementsleden toe te doen.

Nog een belangrijk element om te vermelden met betrekking tot de politieke partijen is het feit dat Pax Christi niet direct méér toegang heeft tot de CD&V dan andere

vredesbewegingen, hoewel men dit wel zou kunnen verwachten gezien het christelijke karakter van Pax Christi. Men is er wel al in geslaagd om enkele CD&V-politici een opiniestuk te laten schrijven waarin men ijvert voor een progressievere houding inzake de kernwapenproblematiek, maar verder is de macht van Minister van Defensie De Crem te groot om invloed te kunnen uitoefenen op de partij.

Met betrekking tot buitenlands beleid en veiligheidspolitiek ligt het centrum van de macht bij de **regering**, en in het bijzonder bij het kernkabinet. In tegenstelling tot andere Belgische vredesbewegingen gelooft Pax Christi wel dat er een bepaalde bewegingsruimte mogelijk is met betrekking tot de uitvoerende macht, vooral dan naar **ambtenaren en kabinetsmedewerkers** toe. Pax Christi slaagt er door haar personeelstekort echter niet in om aan lobbywerk naar deze actoren toe te doen, hoewel men graag eens een onderhoud zou willen hebben met de nieuwe medewerker van Reynders die zich bezighoudt met nucleaire kwesties. Voorlopig blijft de beleidsbeïnvloeding van Pax Christi naar de uitvoerende macht toe beperkt **pogingen tot contact met premier Di Rupo**, die men verschillende brieven heeft gestuurd de laatste maanden. Men is uiteindelijk naar aanleiding van het bezoek van Obama in maart 2014 ontvangen door een medewerker van Di Rupo voor het afgeven van de kernbom in chocolade (Pax Christi Vlaanderen, 2014b), maar deze medewerker bleek een generaal te zijn die een heel conservatief standpunt inneemt en de vredesbewegingen vrij paternalistisch behandelde: “Het probleem ligt bij de Russen, jullie zouden beter een afspraak maken met Poetin. België investeert in het zoeken naar een oplossing voor Rusland, meer kunnen we niet doen.”

Directe beleidsbeïnvloeding van de uitvoerende macht met betrekking tot de kernwapenproblematiek is voor vredesbewegingen een moeilijke taak, en zeker voor Pax Christi gezien het personeelstekort. Daarom neemt Pax Christi deel aan alternatieve acties om de uitvoerende macht onrechtstreeks te beïnvloeden, zoals de **klachtenactie** tegen de NAVO-oefeningen met kernwapens in 2012 (Pax Christi Vlaanderen, 2012).

Een belangrijke factor die een aanzienlijke invloed heeft op de strategieën die vredesbewegingen hanteren om beleid te beïnvloeden, is **samenwerking** met andere vredesbewegingen en andere soorten middenveldorganisaties. “Samen staan we sterker, wij willen zoveel mogelijk samen doen, op alle vlakken. Wij willen een synergie creëren tussen de verschillende vredesbewegingen, gezien de beperkte middelen die elke beweging heeft.” (Annemarie Gielen, 2014). Pax Christi hecht veel belang aan samenwerking met andere vredesbewegingen. Pax Christi doet dit niet alleen vanuit het principe dat men meer kan

bereiken samen, maar ook vanuit budgettair oogpunt. Zeker met betrekking tot de kernwapenproblematiek heeft Pax Christi onvoldoende middelen om op zichzelf voldoende kwalitatieve acties uit te werken, voldoende artikels te schrijven en genoeg aan politiek lobbywerk te kunnen doen. Hoewel men vindt dat er erkenning moet zijn voor wie waar energie in heeft gestoken, mag iedereen van Pax Christi haar eigen sterkte uitspelen. “We willen niet altijd op het voorplan staan, als anderen iets beter kunnen doen is dat zeker ok voor ons.” (Annemarie Gielen, 2014). Het feit dat Pax Christi veel belang hecht aan samenwerking werd duidelijk aangetoond door het feit dat Pax Christi de initiatiefnemer was van ‘Time to go’.

Algemeen kunnen we concluderen dat Pax Christi nog meer dan andere vredesbewegingen beduidend meer beroep doet op indirecte strategieën dan directe strategieën. Het is zelfs zo dat Pax Christi de laatste jaren weinig tot geen beroep heeft gedaan op directe strategieën, en als men dit dan toch heeft gedaan was het in samenwerking met andere vredesbewegingen. Dit is deels een bewuste keuze, aangezien men meer belang lijkt te hechten aan sensibilisering van de publieke opinie, maar zeker ook een gevolg van het feit dat men niemand in dienst heeft die zich volledig kan toewijden op de kernwapenproblematiek. Binnen de indirecte strategieën lijkt Pax Christi meer in te zetten op mobilisatiestrategieën dan mediastrategieën, grotendeels omwille van het feit dat men onvoldoende tijd heeft om veel artikels naar de media toe te schrijven.

De strategieën van Pax Christi worden dus aanzienlijk beïnvloed door het tekort aan personeel, waardoor samenwerking een essentiële schakel is geworden bij de beleidsbeïnvloeding met betrekking tot de kernwapenproblematiek. Pax Christi gaat op zoek naar opportuniteiten om met een minimum aan middelen toch het maximale trachten te halen om de publieke opinie, media en politiek te sensibiliseren rond de gevaren die kernwapens met zich meebrengen.

6.3. Vredesactie

“Er blijken nogal clichématige ideeën te bestaan over de diverse middelen waarover een beweging beschikt of er worden kunstmatige tegenstellingen tussen die middelen gezien. Vredesactie gebruikt een campagnestrategie echter om al deze middelen op elkaar af te stemmen en ervoor te zorgen dat ze bijdragen aan het bereiken van de doelstellingen.” (Vredesactie, 2010, p. 32). Dit citaat uit het beleidsplan van Vredesactie is een goed beginpunt om de verschillende kanalen, middelen en strategieën die Vredesactie gebruikt om

beleid te beïnvloeden toe te lichten. Voor Vredesactie is de kerngedachte van hun beleidsbeïnvloeding dat men de verschillende middelen die worden gehanteerd via de verschillende kanalen nooit van elkaar mag scheiden. Het is voor Vredesactie uitgesloten om aan sensibilisering te doen zonder dat daar een specifieke campagne of politieke werking aan gekoppeld is. Het beïnvloeden van de publieke opinie via allerhande acties zal steeds parallel lopen met beroep doen op de media en contact opnemen met parlementsleden. De verhouding tussen publieke opinie en politieke besluitvorming is bijgevolg dus van essentieel belang, men besteedt heel veel aandacht aan het ontwikkelen van strategieën om deze op elkaar te laten afstemmen, opdat men met beperkte middelen toch hun politieke gewicht kan trachten te maximaliseren (Interview met Roel Stynen, 1 april 2014).

Na deze eerste korte, meer algemene toelichting worden hieronder de verschillende kanalen en middelen toegelicht, om vervolgens naar een meer algemeen overzicht te gaan waarin hun strategieën worden beschreven. De gehanteerde informatie komt uit het interview met Roel Stynen, tenzij er andere specifieke bronnen worden vermeld.

6.3.1. Kanalen & middelen

Een poging om aan concrete beleidsbeïnvloeding te doen start voor Vredesactie met een opvallende actie om de **publieke opinie** aan te spreken. Om een thema op de politieke agenda te krijgen moet men immers trachten zoveel mogelijk aandacht te trekken. Hoewel de problematiek vandaag algemeen gekend is in publieke en politieke kringen, is dit niet steeds zo geweest. Eind jaren negentig was bijna geen enkele Belg op de hoogte van het feit dat er kernwapens in Kleine Brogel liggen. Door **geweldloze acties van burgerlijke ongehoorzaamheid** op plaatsen die iets met kernwapens te maken hebben, heeft Vredesactie na verloop van tijd de problematiek op de agenda gekregen, waardoor men deze acties verder kon ontwikkelen om er ook op politiek vlak stappen rond te kunnen zetten. Vandaag maakt Vredesactie gebruik van specifieke gebeurtenissen rond de thematiek, meestal op internationaal niveau, om een concrete actie op poten te zetten waarmee men de aandacht van zowel de publieke opinie, de media als de politiek wil trekken. Vredesactie is bijvoorbeeld samen met hun Franstalige naamgenoot de trekker van de zogenaamde **‘bomspotting’-acties**. Hierbij organiseert men in en rond het domein van Kleine Brogel geweldloze acties naar aanleiding van specifieke gebeurtenissen, bijvoorbeeld een oefening binnen de NAVO voor de inzet van kernwapens. Zo hebben vredesactivisten in 2012 het vertrek van F16's naar een

NAVO-kernwapenoefening verhinderd door de toegang aan de poorten te blokkeren, en zich daarbij helemaal rood te verven zodat ordehandhavers hen niet wilden oppakken (Vredesactie, 2012a). Vredesactivisten van Vredesactie gaan dus steeds zo creatief mogelijk te werk om zoveel mogelijk moeite en kosten bij de ordehandhavers te creëren. Op die manier hoopt men hun politieke gewicht te vergroten en meer media-aandacht te genereren. Hoewel ordehandhavers via bijvoorbeeld samenscholingsverboden steeds meer weerstand proberen te bieden, tracht Vredesactie door de zaken heel ‘actietechnisch’ aan te pakken hen een stap voor te zijn. Dit doet men bijvoorbeeld door opgesplitst in groepjes van vier over de omheining te klimmen om een samenscholingsverbod te omzeilen of door op drie verschillende relevante plaatsen in België tegelijk actie te voeren (7). Bij een dergelijke actie is men er in 2001 in geslaagd om 1500 mensen over de omheining te laten klimmen.

Uit het interview met Roel Stynen kan geconcludeerd worden dat Vredesactie ervan overtuigd is dat **dergelijke acties** veel **nuttiger** zijn **dan betogingen**. Het is immers vandaag niet meer mogelijk om veel mensen te mobiliseren, en een betoging met minder dan 20.000 deelnemers heeft volgens hem weinig tot geen effect. Meer zelfs, een lagere opkomst kan het verkeerde signaal geven dat er onvoldoende mensen wakker liggen van de problematiek. Een actie van burgerlijke ongehoorzaamheid met 50 mensen kan men daarentegen niet negeren, omdat men hen minstens moet oppakken, en ook de media speelt hier steeds op in. Het is ook zo dat dergelijke acties voor Vredesactie een veel grotere band hebben met hun politieke doelstellingen, iets wat men steeds parallel wil laten lopen. Zo is men ervan overtuigd dat men op basis van een advisory opinion van het Internationaal Gerechtshof uit 1996 een juridische, morele en politieke grondslag heeft om een verwijdering van de kernwapens te eisen, omdat deze in strijd zijn met het internationaal humanitair recht en het oorlogsrecht (International Court of Justice, 1996). En dus redeneert men: “Als de overheid er niets aan doet, moeten we zelf gaan inspecteren.” (Roel Stynen, 2014). Op die manier legt men een duidelijke link met hun politieke doelstellingen, want zoals eerder aangehaald zijn concrete acties en politieke werking steeds met elkaar verweven. “Via onze campagnes willen we tonen hoe individuele burgers of groepen toch een stem kunnen krijgen in het debat, zonder dat de oorspronkelijke boodschap van zijn boodschapper vervreemdt in pragmatische lobbystrategieën. Voor Vredesactie is het gebruik van geweldloze actiemiddelen gericht op het op gang brengen van een dialoog.” (Vredesactie, 2010, p. 32).

Om dergelijke geweldloze acties bekend te maken bij de publieke opinie en de politiek maakt Vredesactie op een strategische manier gebruik van de **media**. Contact met de pers gaat over

het algemeen steeds samen met concrete acties. Men verspreidt hiervoor een **persbericht** naar alle verschillende soorten media, waarbij direct een **duidelijke link** wordt gelegd **tussen de actie**, de achterliggende **problematiek en de standpunten** van Vredesactie. De specifieke aard van de acties van burgerlijke ongehoorzaamheid is er op gericht om veel media-aandacht te genereren, opdat zowel de publieke opinie als politieke actoren duidelijk geïnformeerd worden over de kernwapenproblematiek en specifieke gebeurtenissen in dit kader, bijvoorbeeld een internationale conferentie of een debat binnen de NAVO rond een vernieuwing van hun strategisch concept.

Het gebeurt heel zelden dat men de media contacteert zonder dat daar een specifieke actie aan gekoppeld is. Wanneer dit wel gebeurt, wordt dit slechts zelden opgepikt, maar hoopt men dat dit bijdraagt aan de dossierkennis van journalisten, iets wat op langere termijn in het voordeel van de vredesbeweging kan spelen.

Op het moment dat Vredesactie de media contacteert naar aanleiding van bepaalde acties of gebeurtenissen, worden op hetzelfde moment ook **parlementsleden** gecontacteerd. Zij vormen voor Vredesactie de schakel naar hun politieke doelstellingen. Via parlementsleden kan men immers een politiek debat op gang zetten waarbij onder andere betrokken ministers parlementaire vragen krijgen voorgelegd en bepaalde knelpunten worden aangehaald tijdens parlementaire hoorzittingen. De acties van Vredesactie zijn er op gericht om een goed politiek debat uit te lokken, want de verantwoordelijke ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken trachten het thema binnen de NAVO te houden. Daarom zoekt men steeds naar specifieke aanknopingspunten om actie rond te voeren, en daarmee het debat te openen. Concreet **signaleren** vredesbewegingen **aan de bevoegde commissies en specifieke parlementsleden**. Men geeft informatie aan de commissies (persberichten en nota's waarin de politieke context wordt geschetst) en men formuleert suggesties voor parlementaire vragen, weliswaar bijna uitsluitend aan sp.a en Groen, die men in praktijk bijna steeds letterlijk overneemt. "In uitspraken, parlementaire vragen en voorstellen voor resoluties zien we dat de inhoud letterlijk is wat wij hen voorleggen." (Roel Stynen, 2014). Het parlement is dus een onmiskenbare schakel naar het politieke werk voor Vredesactie, en hiervoor heeft men in de afgelopen jaren goede contacten opgebouwd met specifieke parlementsleden zoals Wouter De Vriendt (Groen) en Dirk Van der Maelen (sp.a). Via deze parlementsleden is men er ook al in geslaagd om **hoorzittingen te laten organiseren** in de Kamercommissie Buitenlandse Zaken en Defensie, waarbij men bepaalde externen suggereert om te komen spreken. In dit kader is

de bekende internationale vredesexpert Hans Krinstensen in januari 2014 komen spreken in de Kamercommissie Buitenlandse Zaken (Vredesactie, 2014).

Men tracht ook beroep te doen op parlementsleden bij de uitvoering van acties van burgerlijke ongehoorzaamheid. Zo is men er al in geslaagd om verschillende parlementsleden (8) mee over de omheining in Kleine Brogel te laten klimmen (Nieuwsblad, 2006). Op die manier krijgt men niet alleen meer media-aandacht, het maakt de zogenaamde illegale acties ook een stuk aanvaardbaarder bij de publieke opinie en het verlaagt de drempel voor andere activisten om deel te nemen. En daarnaast is het ook een extra stimulans voor parlementair debat, aangezien de deelname van hun collega's ook bij andere parlementsleden niet onopgemerkt voorbij gaat.

Problematisch bij het parlementaire werk is dat de toegang tot het parlement in praktijk beperkt is tot parlementsleden van sp.a en Groen. Tot de andere **politieke partijen** heeft Vredesactie weinig tot geen toegang, aangezien N-VA, Open VLD en CD&V allen op dezelfde lijn staan met betrekking tot deze problematiek. Zij stellen dat een eventuele beslissing over kernwapens steeds in het kader van de NAVO dient te gebeuren, en dat bilaterale onderhandelingen met de Verenigde Staten uitgesloten zijn. Hoewel N-VA, Open VLD en CD&V naar aanleiding van de verkiezingen wel zouden willen aftasten wat er leeft rond de problematiek, steekt men momenteel geen moeite in contact met deze partijen. "Het is veel effectiever om na de verkiezingen te proberen wegen, want Buitenlandse Zaken en Defensie zijn nooit de inzet van verkiezingen." (Roel Stynen, 2014)

Kanalen die voor Vredesactie heel moeilijk te bereiken en te beïnvloeden zijn, zijn de kanalen van de uitvoerende macht. Dit gaat om de **bevoegde ministers en hun kabinetten, en ambtenaren**. Leden van de uitvoerende macht die voor Defensie of op het kabinet van Minister van Defensie De Crem werken zijn volledig onbereikbaar, zij weigeren elke communicatie met vredesbewegingen, aangezien zij het niet relevant achten om rond deze problematiek met het middenveld te praten.

Met Minister van Buitenlandse Zaken Reynders heeft men één keer een onderhoud gehad tijdens deze legislatuur, net zoals dat bij zijn voorgangers gebeurde, maar de **mogelijkheden om** via dit kanaal **te wegen** op het beleid zijn **zo goed als onbestaande**.

Aangezien rechtstreekse beleidsbeïnvloeding bij de bevoegde instanties niet mogelijk is, tracht men **via alternatieve middelen de uitvoerende macht te beïnvloeden**. Zo heeft men in 2012 een gezamenlijke 'klachtendag' georganiseerd, waarbij men activisten over heel het

land opriep om **in hun lokaal politiebureau een klacht in te dienen** tegen een militaire oefening in Kleine Brogel, aangezien “het gebruik van kernwapens en de voorbereiding daarvan in strijd is met het internationaal humanitair recht.” In 2002 vond een gelijkaardige actie plaats waar 1000 mensen aan deelnamen (Vredesactie, 2002; Vredesactie, 2012b).

Een belangrijke factor die een aanzienlijke invloed heeft op de strategieën die vredesbewegingen hanteren om beleid te beïnvloeden is **samenwerking** met andere vredesbewegingen en andere soorten middenveldorganisaties. “Wij zullen bij een uitnodiging tot samenwerking steeds pragmatisch en strategisch bekijken of een samenwerking binnen onze planning past en of deze ons dichterbij het realiseren van onze doelstellingen brengt.” (Roel Stynen, 2014). Uit het interview met Roel Stynen kan geconcludeerd worden dat men enkel zal deelnemen aan een samenwerking als men een noemenswaardige bijdrage kan leveren. Het is wel zo dat men zich steeds loyaal en duidelijk opstelt bij een eventuele samenwerking, maar dat men er dus niet van overtuigd is dat zoveel mogelijk samenwerken steeds een sterkte is, want samenwerken vraagt veel energie en tijd. Zo was Vredesactie niet echt overtuigd van het nut van de gemeenschappelijke campagne ‘Time to go’, al heeft men wel bijdragen geleverd op inhoudelijk vlak en op vlak van politiek lobbywerk. Het is dan ook vooral op vlak van politiek lobbywerk dat Vredesactie de kracht van samenwerking onderstreept. Het is immers effectiever om naar politieke actoren toe in naam van ‘de vredesbeweging’ te kunnen spreken, in plaats van in eigen naam. Voor politiek lobbywerk werkt men samen in het kader van ‘Abolition 2000’. Met betrekking tot specifieke acties zal Vredesactie niet op zoek gaan naar andere vredesbewegingen om mee samen te werken, gezien hun specifieke actiemodel dat minder voorkomt bij vredesbewegingen als Pax Christi en Vrede vzw. Toch is het wel zo dat deze vredesbewegingen dan wel zullen oproepen bij hun achterban om deel te nemen aan de actie van Vredesactie, dus op vlak van communicatie vindt er wel steeds samenwerking plaats.

Nog een belangrijk element om te vermelden is dat samenwerking niet uitsluitend met andere vredesbewegingen kan plaatsvinden. “Ook samenwerking met andere middenveldorganisaties kan nuttig zijn.” (Roel Stynen, 2014).

Algemeen kunnen we concluderen dat Vredesactie duidelijk meer beroep doet op indirecte strategieën dan directe strategieën. Gezien de specifieke aard van de problematiek en de manier waarop hier op politiek niveau wordt over onderhandeld, is het voor Vredesactie immers heel belangrijk om de problematiek via de media en de publieke opinie op de

politieke agenda te krijgen. Aangezien men bijna uitsluitend beroep doet op mediastrategieën wanneer men gebruik maakt van mobilisatiestrategieën, kunnen we concluderen dat Vredesactie in gelijke mate beroep doet op deze indirecte strategieën. De indirecte strategieën zijn echter onlosmakelijk verbonden aan één welbepaalde directe strategie, namelijk via parlementaire strategieën trachten specifieke parlementsleden en commissies te signaleren over de problematiek. Op die manier tracht men onrechtstreeks invloed uit te oefenen op de uitvoerende macht en de administraties, die voor Vredesactie, en bij uitbreiding alle vredesbewegingen, zo goed als ontoegankelijk zijn. Parlementsleden vormen dus de schakel naar politieke beleidsbeïnvloeding, en via indirecte strategieën tracht men niet alleen de initiële aandacht van het parlement te genereren, maar ook de kracht van de parlementsleden die zich inzetten voor een bepaalde kwestie te versterken.

6.4. Vrede vzw

“De participatie in ons parlementair vertegenwoordigingssysteem moet ons inziens worden aangevuld met de activiteiten van een alerte civiele maatschappij.” De vzw Vrede tracht dit in de eerste plaats te doen door toegankelijke informatie aan te bieden, die niet alleen op hun website ter beschikking wordt gesteld, maar ook wordt doorgestuurd naar politici en middenveldorganisaties. Op basis van die informatie en sensibilisering tracht de vzw Vrede een basis te creëren om over te gaan tot sociale actie, gedragen door de activisten van de vredesbewegingen, maar toegankelijk voor iedereen “De basislijn is om door informatie en sensibilisering over te gaan naar sociale actie om op het beleid te kunnen wegen.” (Vrede vzw, 2010, pp. 43-62). Deze informatie uit het beleidsplan van Vrede toont aan dat de prioriteit van Vrede in de eerste plaats het ontsluiten van informatie is, informatie die een basis vormt om over te gaan tot concrete acties. Op de tweede plaats komt voor Vrede het beïnvloeden van de publieke opinie, en als derde belangrijke luik van haar werking doet Vrede ook aan politiek lobbywerk, beduidend meer vandaag dan enkele jaren geleden. Hoewel er dus in zekere mate een ‘hiërarchie’ bestaat in de prioriteiten van Vrede, geldt ook voor hen dat acties, media en politieke werking onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn (Interview met Pieter Teirlinck, 2014).

Na deze eerste korte, meer algemene toelichting worden hieronder de verschillende kanalen en middelen toegelicht, om vervolgens naar een meer algemeen overzicht te gaan waarin hun

strategieën worden beschreven. De gehanteerde informatie komt uit het interview met Pieter Teirlinck, tenzij er andere specifieke bronnen worden vermeld.

6.4.1. Kanalen & middelen

Hoewel Vrede heel veel belang hecht aan het ontsluiten van informatie naar de publieke opinie, media en politiek toe, hanteert Vrede ook andere middelen om de **publieke opinie** te beïnvloeden. Dit gaat in de eerste plaats om **betogingen**. Zo organiseert Vrede jaarlijks een betoging in Gent naar aanleiding van de nucleaire bombardementen op Hiroshima en Nagasaki, samen met andere Gentse organisaties die vrede hoog in het vaandel dragen (Vrede vzw, 2013a). Een van de grootste betogingen die Vrede mee heeft georganiseerd was die in Gent naar aanleiding van de Europese Defensietop in 2010, met zo'n 2000 aanwezigen. Daarnaast werd er parallel ook een vlaggenactie georganiseerd, waardoor de Europese defensieiders overal waar ze kwamen vredesvlaggen zagen hangen (Dewereldmorgen, 2010). "Betogingen zijn echt wel ons ding." (Pieter Teirlinck, 2014). Uit het interview met Pieter Teirlinck kan geconcludeerd worden dat Vrede een andere soort achterban heeft dan bijvoorbeeld Vredesactie, er zijn immers weinig mensen die over de omheining zullen klimmen in Kleine Brogel. Men zal echter op het moment dat activisten van Vredesactie over de draad klimmen voor de draad betogen, en rond dergelijke acties ook **informatie ontsluiten**, wat beide middelen complementair maakt. In het kader van het aanbieden van kwalitatieve informatie, **organiseert** Vrede ook **jaarlijks** een **vredesconferentie**. In oktober 2013 werd een georganiseerd over kernwapens, in samenwerking met enkele andere vredesbewegingen (Vrede vzw, 2013b).

Daarnaast zijn er nog **meer alternatieve vormen van acties** waar Vrede op inzet. Een voorbeeld hiervan is de fietstocht van Kleine Brogel naar het NAVO-hoofdkwartier in Brussel (De Morgen, 2012). Op het hoofdkwartier heeft men dan ook een onderhoud gehad met de Belgische ambassadeur bij de NAVO. Dit toont aan dat ook Vrede steeds haar acties tracht te koppelen aan politiek iets bewegen, en hierbij ook de media bij betreft.

Vrede gaat steeds op zoek naar, veelal internationale, kapstokken om de **media** rond te contacteren. Men tracht op basis van dergelijke kapstokken acties te voeren en **artikels** te **schrijven**, waar men dan de pers mee kan 'bestoken'. Zo kwam naar aanleiding van 'Time to go' alles samen, de gezamenlijke acties kwamen er op het moment dat een internationaal rapport verscheen over de vernieuwing van de Amerikaanse kernwapens in Europa. Daarop

heeft men getracht dit verhaal exclusief te ‘verkopen’ aan De Morgen en De Standaard, en uiteindelijk hebben beide kranten het op hun voorpagina geplaatst. Men probeert hierbij ook **bekende figuren** (oud-politici, vakbondsleiders, mediafiguren, en dergelijke meer) te **mobiliseren**, in functie van het maximaliseren van de media-aandacht. En eens er een zekere media-aandacht gegenereerd is, volgen andere media snel. Het gebeurt bijvoorbeeld vaak dat men geïnterviewd wordt voor een artikel in Knack nadat de eerste berichten over een bepaald onderwerp zijn verschenen, al is dit de laatste tijd wat verminderd aangezien men vaak beroep doet op Tom Sauer, die als professor toch meer aanzien heeft dan een ‘gewone activist’.

Daarnaast zet Vrede ook actief in op de meer alternatieve media. Men beschouwt zichzelf in feite als een **journalistieke actor**, aangezien men heel veel energie steekt **in hun tijdschrift en website** waar op regelmatige basis diepgaande artikels verschijnen, die worden opgepikt door alternatieve media als MO en Dewereldmorgen.

Eens een bepaalde thematiek uitgebreid in de media is verschenen, bijvoorbeeld dat België een kans heeft laten liggen om zich op een internationale conferentie uit te spreken tegen kernwapens, wordt dit ook opgepikt door **parlementsleden** als Wouter De Vriendt en Dirk Van der Maelen. Hier komt het belangrijke samenspel tussen publieke opinie, media en politiek lobbywerk samen. Traditioneel gezien heeft Vrede minder aandacht besteed aan werking naar de politiek toe dan aan informatie leveren en actie voeren, maar de laatste jaren tracht Vrede, veelal in samenwerking met andere vredesactivisten zoals Roel Stynen, hier meer op in te zetten. Dit gaat dan in de eerste plaats om het **laten stellen van parlementaire vragen door specifieke parlementsleden**. In praktijk gaat dit om Wouter De Vriendt, Dirk Van der Maelen en Eva Brems. Zo heeft men via Eva Brems de vraag laten stellen of België deze keer wel een noemenswaardige vertegenwoordiger zou sturen naar de opvolgconferentie in Mexico over de humanitaire consequenties van kernwapens (9) en ook de vraag hoe België zou stemmen op bepaalde resoluties. In navolging hiervan krijgt Vrede dan de antwoorden en andere relevante informatie doorgestuurd van medewerkers van Eva Brems.

Een bewijs dat Vrede meer inzet op parlementaire werking bestond hem in het feit dat men naar aanleiding van een wetsvoorstel van Dirk Van der Maelen (10) ieder parlements lid heeft gecontacteerd met bijkomende informatie en een motivering waarom men voor diende te stemmen. Van der Maelen vraagt soms ook aan vredesbewegingen om wat rumoer te maken rond bepaalde thema’s. “Zijn medewerkers sturen ook consequent alle parlementaire informatie door en men vraagt ook naar parlementaire vragen indien we voorstellen hebben.”

(Pieter Teirlinck, 2014). Beide actoren lijken elkaar dus op een positieve manier te kunnen gebruiken.

Hoewel Vrede naar aanleiding van ‘Time to go’ onderhoud heeft gehad met de verschillende **politieke partijen**, lijkt men niet al teveel energie te steken in het contacteren van politieke partijen. Sp.a en Groen staan immers al aan hun kant met betrekking tot de kernwapens, en de andere partijen lijken niet snel van mening te zullen veranderen, zij blijven erbij dat het niet aan België is om op eigen houtje onderhandelingen te starten, maar dat dit binnen het kader van de NAVO dient te gebeuren. Net als de andere onderzochte vredesbewegingen blijft de invloed van Vrede op politieke partijen beperkt tot sp.a en Groen.

Het is wel zo dat Vrede van alle politieke partijen het dichtst aanleunt bij de PVDA. Indien deze partij één of meerdere zetels zou kunnen bemachtigen in het parlement na de verkiezingen van mei 2014, zal men ook via deze partij aan politiek lobbywerk trachten te doen.

Ook voor Vrede is het even moeilijk om toegang te krijgen tot **ministers en hun kabinetten en ambtenaren** van de federale overheid, alle communicatie met de uitvoerende macht gebeurt immers in het kader van het samenwerkingsverband ‘Abolition 2000’. Zoals eerder werd aangehaald is men op Defensie niet bereid om te praten met vredesbewegingen, en blijft men op Buitenlandse Zaken vasthouden aan het strategisch concept van de NAVO (11). Zo stelde de hoogste diplomaat op Buitenlandse Zaken nogal paternalistisch: “Jullie kennen er niets van, rechtstreeks met de VS onderhandelen gaat niet, het gaat hier om de Russen.”

Aangezien de rechtstreekse toegang verhinderd wordt of weinig nut heeft, tracht Vrede via **alternatieve methodes** invloed uit te oefenen op de uitvoerende macht. Zo heeft men een **briefschrijfactie** georganiseerd naar premier Di Rupo, waarin werd opgeroepen om het regeerakkoord uit te voeren, een regeerakkoord waarin men stelt concreet werk te zullen maken van non-proliferatie (De Brabander, 2013). Daarnaast richt men ook af en toe **specifieke vragen naar ministers**, bijvoorbeeld of er een minister het regeringsstandpunt wil komen verdedigen op een vredesconferentie.

Iets wat voor Vrede wel redelijk goed lukt met betrekking tot de uitvoerende macht is **lokale politici betrekken** in de strijd tegen kernwapens. Zo heeft men de Gentse sp.a kunnen betrekken bij de betoging in Gent in 2010, waarbij men onder meer Termont heeft kunnen overtuigen om de problematiek aan te kaarten bij de Europese leiders. Daarnaast is het ook zo dat Gent zich, mede dankzij het werk van Vrede, profileert als vredesstad. Zo werd onder

meer een vredesbos geplant met daarbij ook een vredesmonument dat plechtig werd geopend door de burgemeester van Hiroshima. Dit alles doet Vrede niet alleen, maar in samenwerking met het Gentse Vredeshuis, die een toegangskanaal aanbieden om samen te zitten met burgemeester Termont en andere lokale politici. Men probeert hiermee dan hoger te gaan, door bijvoorbeeld lokale politici aan te zetten om een politiek standpunt in te nemen, waardoor bijvoorbeeld veel lokale politici de brief naar Di Rupo ondertekenden. Problematisch hierbij is echter dat zij binnen hun eigen partij te weinig macht hebben. Een Open VLD-schepen sprak zich bijvoorbeeld op de Hiroshima-betoging uit tegen kernwapens, maar heeft geen invloed binnen de eigen partij. Enkel bij sp.a en Groen kan men hiermee hoger gaan, maar binnen deze partijen hoeft niemand meer overtuigd te worden over de kernwapenproblematiek.

Een belangrijke factor die een aanzienlijke invloed heeft op de strategieën die vredesbewegingen hanteren om beleid te beïnvloeden is **samenwerking** met andere vredesbewegingen en andere soorten middenveldorganisaties. “Wij beseffen dat we mini zijn, dus de enige manier om op het beleid te kunnen wegen is samenwerken met andere vredesbewegingen, en zeker ook met grotere actoren zoals vakbonden.” (Pieter Teirlinck, 2014). Vrede heeft slechts een kleine achterban, waardoor ze steeds de reflex hebben om samen te werken met anderen. “Onze sterkte ligt in samenwerken met anderen. Wij gaan minder campagne op ons eentje doen.” (Pieter Teirlinck). Terwijl Vredesactie bijvoorbeeld zelf de campagne bepaalt en kijkt wie mee wil doen, zal Vrede vanaf het begin samenwerking zoeken. Men gaat op zoek naar gelijkgezinden waarmee men vanaf het begin van een campagne of actie bekijkt wie welke taken op zich kan nemen. Hierbij zijn voor Vrede ook de grote middenveldorganisaties en ngo’s van zeer groot belang, aangezien deze meer kunnen wegen op het beleid en een grotere achterban hebben. Zeker met betrekking tot kernwapens vindt Vrede het vanzelfsprekend dat men samenwerkt, aangezien – in tegenstelling tot bij bepaalde andere problematieken zoals militaire operaties – alle vredesbewegingen op dezelfde lijn zitten. Vrede investeert dan ook veel tijd en energie in het onderhouden van netwerken met vakbonden, grote ngo’s, Abolition 2000, en dergelijke meer.

Algemeen kunnen we concluderen dat Vrede duidelijk meer beroep doet op indirecte strategieën dan directe strategieën. Informatie verstrekken en sensibilisering is immers steeds de belangrijkste prioriteit van Vrede geweest. Uit het interview met professor Sauer kan geconcludeerd worden dat dit een gevolg is van een cultuur en ideologie die historisch gegroeid is. Hoewel acties voeren om de publieke opinie te beïnvloeden ook van aanzienlijk

belang is voor Vrede, kunnen we toch stellen dat Vrede binnen de indirecte strategieën iets meer beroep doet op mediastrategieën dan mobilisatiestrategieën, en ook belang hecht aan andere soorten acties. Het is echter wel zo dat deze indirecte strategieën voor Vrede vandaag meer en meer in functie van politiek lobbywerk komen te staan. Vrede begint immers meer en meer in te zetten op directe strategieën, en dan vooral parlementaire strategieën. Zo probeert men onrechtstreeks de uitvoerende macht te beïnvloeden, iets wat men ook probeert door administratieve strategieën op lokaal niveau toe te passen in de hoop dat deze doorstroming vinden naar een hoger niveau. Toch is het vooral via de parlementaire werking dat Vrede tracht de politieke wereld te mobiliseren om de kernwapenproblematiek aan te pakken, en hierbij lijken parlementsleden en vredesbewegingen op het eerste zicht complementaire actoren te zijn die elkaar goed kunnen gebruiken. Dit gegeven zal in de synthese echter sterk genuanceerd worden.

In het laatste onderdeel van de resultaten wordt een synthese gemaakt van de verschillende kanalen, middelen en strategieën die Belgische vredesbewegingen hanteren met betrekking tot de kernwapenproblematiek. Er wordt hierbij vooral aandacht besteed aan de gelijkenissen en de verschillen, en de onderlinge samenhang.

6.5. Synthese

Uit het empirisch onderzoek blijkt dat Belgische vredesbewegingen onderling aanzienlijke verschillen vertonen, maar dat er toch nog meer duidelijke gelijkenissen aanwezig zijn inzake de gehanteerde beïnvloedingsstrategieën. Dit heeft niet alleen te maken met het feit dat de onderlinge verschillen tussen de verschillende soorten vredesbewegingen met betrekking tot hun mening over de kernwapenproblematiek heel beperkt zijn, maar vooral met het feit dat de toegang tot de politieke arena en de media voor vredesbewegingen beperkt is. In tegenstelling tot bepaalde andere sociale bewegingen zoals de milieubeweging, slagen vredesbewegingen er niet in om als een relevante gesprekspartner opgenomen te worden in thema's van buitenlands beleid. Buitenlands en militair beleid blijft in België een beleidsdomein waar het democratisch gehalte soms ver te zoeken is, en zelfs het parlement regelmatig niet wordt betrokken. In het onderzoek van Vancoppenolle uit 2006 werd duidelijk dat er in België geen sprake is van een neocorporatistisch systeem bij elk beleidsdomein. In sommige beleidsdomeinen is er meer sprake van een pluralistisch systeem, waarbij de directe toegang

tot de uitvoerende macht heel beperkt is. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat er op vlak van buitenlands en militair beleid veeleer kenmerken van een pluralistisch dan een neorcorporatistisch systeem vallen op te merken. Op die manier wordt het moeilijk voor vredesbewegingen om rechtstreeks invloed uit te oefenen, waardoor men via opvallende acties en scherp geschreven artikels onrechtstreeks toegang tracht te krijgen tot politieke actoren. En gezien het feit dat de mogelijkheden beperkt zijn, zullen de acties van de verschillende vredesbewegingen automatisch in dezelfde richting neigen, vaak via expliciete samenwerkingsverbanden. Al is het wel zo dat er bij bepaalde kanalen en middelen toch ook nog sprake is van zekere verschillen.

Op vlak van acties naar de **publieke opinie** toe vallen de grootste onderlinge verschillen op te merken, hoewel drie van de vier vredesbewegingen op dit vlak net het liefst samenwerken met andere vredesbewegingen. Het is zo dat Vredesactie een volledig ander model van actievoeren voorop stelt dan CNAPD, Pax Christi en Vrede. Vredesactie kiest bewust voor acties van burgerlijke ongehoorzaamheid, waarbij men op een onconventionele manier en met een beperkt aantal deelnemers zoveel mogelijk aandacht van de media en ordediensten wil verkrijgen. Vredesactie is ervan overtuigd dat dit soort acties veel effectiever zijn dan de klassieke betogingen, waar de laatste twee decennia relatief weinig mensen aan deelnemen. CNAPD, Pax Christi en Vrede hebben echter niet het type militanten die over de omheining in Kleine Brogel zullen klimmen. Bij deze vredesbewegingen houdt men vast aan de traditionele betogingen, die men opzet in samenwerking met elkaar en met zoveel mogelijk andere middenveldorganisaties. Toch is er sprake van complementariteit op vlak van acties naar de publieke opinie toe. Terwijl activisten van Vredesactie over de omheining klimmen, zullen activisten van bijvoorbeeld Vrede buiten de omheining betogen, en bovendien zal men via allerhande communicatiemiddelen ook oproepen van elkaar verspreiden, opdat de eigen achterban ook met een actie van een andere vredesbeweging kan deelnemen. Vredesbewegingen specialiseren zich dus in bepaalde vormen van actievoeren, en hierbij lijken ze elkaar eerder te versterken dan tegen te werken. Nog belangrijk om op te merken is dat Vredesactie haar tijd en energie volop wil benutten in functie van acties van burgerlijke ongehoorzaamheid, terwijl Vrede meer belang hecht aan het ontsluiten van informatie en hierbijgevolg ook veel meer tijd in steekt. Pax Christi kan door een personeelstekort weinig tijd steken in andere acties dan gezamenlijke betogingen, maar tracht dit te compenseren door af en toe een gedetailleerd dossier te publiceren. CNAPD ten slotte lijkt het meest van alle Belgische vredesbewegingen te differentiëren in haar acties naar de publieke opinie toe.

Opiniepeilingen, petitie, betogingen, manifestaties, sensibilisering op scholen, sensibilisering via nieuwe communicatiemiddelen, CNAPD doet het allemaal. De reden dat CNAPD nog meer en vooral meer gedifferentieerd inzet op de publieke opinie ligt hem vooral in het verschil in doelstellingen. Terwijl men bij Vredesactie vooral werkt in functie van media-aandacht en politiek lobbywerk, is de voornaamste doelstelling van CNAPD het doorbreken van het dominante politieke discours, door het feit dat men in Wallonië veel minder wakker ligt van de kernwapenproblematiek dan in Vlaanderen.

Gezien het feit dat het voor vredesbewegingen moeilijk is om toegang te krijgen tot de **media** zonder specifieke acties of gebeurtenissen in de internationale politiek, vallen er weinig noemenswaardige verschillen op te merken in de strategieën naar de media toe. Media beperken zich immers tot het beknopt berichten over concrete acties van vredesbewegingen, maar gaan voor het overige niet veel verder dan het op zoek gaan naar bevestiging dat er kernwapens in België aanwezig zijn. Diepgaand onderzoek naar de kernwapenproblematiek blijft bijgevolg uit, en ook kleinere acties van vredesbewegingen halen niet steeds de media. Toch erkent elke vredesbeweging het nut van mediastrategieën, omdat dit kanaal hun acties naar de publieke opinie en specifieke parlementsleden toe versterkt. Gezien het gegeven dat de toegang tot de media ondanks het belang dat men aan dit kanaal hecht beperkt is, gaat elke vredesbeweging op zoek naar specifieke aanknopingspunten om de media over te contacteren. Dit kan enerzijds gaan om acties naar de publieke opinie die men via de media wil bekend maken, en anderzijds internationale gebeurtenissen zoals een internationale conferentie over kernwapens of berichten vanuit de Amerikaanse politiek, zoals de plannen om de West-Europese kernwapens te moderniseren.

Waar men wel in verschilt, is de frequentie waarop men artikels schrijft. Terwijl Pax Christi door een personeelstekort weinig tot geen artikels kan schrijven en Vredesactie artikels naar de media toe steeds tracht te linken aan concrete acties, zet Vrede volop in op het publiceren van artikels als concreet middel om de publieke opinie rond te sensibiliseren. We kunnen stellen dat Vrede zelfs een journalistieke actor is, vooral in de meer alternatieve media, waarvoor Vrede op regelmatige basis artikels schrijft. CNAPD bevindt zich in een tussenpositie, men schrijft meer artikels zonder specifieke aanleiding dan Pax Christi en Vredesactie, maar toch ook beduidend minder dan Vrede. Nog belangrijk om hier te vermelden is het feit dat elk artikel dat geschreven wordt er een is dat de journalistieke sterkte van de Belgische vredesbeweging in z'n geheel vergroot. Het is immers zo dat men artikels van elkaar overneemt en ook op eigen kanalen publiceert, opdat het bereik van de artikels

groter wordt. Vooral Pax Christi maakt hier veel gebruik van, omwille van het feit dat men door personeelstekort op vlak van de kernwapenproblematiek weinig tijd heeft om zelf artikels te schrijven. Er is dus ook met betrekking tot de media sprake van complementariteit tussen de verschillende vredesbewegingen.

Het kanaal waarbij er zo goed als geen inhoudelijke verschillen vallen op te merken zijn de **parlementsleden**. Vredesbewegingen gaan in samenwerking met elkaar aan politiek lobbywerk naar specifieke parlementsleden toe doen, opdat men op die manier hun draagkracht kan versterken. Het is immers effectiever om in naam van ‘de vredesbeweging’ te kunnen onderhandelen dan in eigen naam. Men zal veelal samen contact opnemen met specifieke parlementsleden en hen concrete voorstellen doen. Het is hierbij belangrijk om te vermelden dat dit politiek lobbywerk zich beperkt tot bepaalde parlementsleden die zetelen in de Kamercommissie Buitenlandse Zaken & Defensie, waarbij enkel parlementsleden van sp.a, Groen en Ecolo ingaan op de verzoeken van de vredesbewegingen. Het aantal parlementsleden die men kan beïnvloeden is dus heel beperkt.

De verschillen tussen de vredesbewegingen onderling hier vallen op te merken in de hoeveelheid tijd die men steekt in contact met parlementsleden. Hoewel Vrede de laatste jaren duidelijk meer belang hecht aan politiek lobbywerk, is Vredesactie vandaag nog steeds de voortrekker bij het beïnvloeden van Nederlandstalige parlementairen. Pax Christi kan hier door personeelstekort minder tijd in steken, maar tracht toch haar steentje bij te dragen door mee te gaan naar ontmoetingen met parlementsleden. Een ander verschil is er een op vlak van taal. CNAPD neemt immers de Franstalige parlementsleden voor haar rekening, hoewel er op inhoudelijk vlak geen verschil op te merken valt, de boodschap en de standpunten zijn immers dezelfde als die aan de Nederlandstalige zijde van het parlement. Elke vredesbeweging erkent vandaag duidelijk het nut erkent van het beïnvloeden van specifieke parlementsleden. Men beseft immers dat er steeds politiek lobbywerk dient gekoppeld te worden aan concrete acties en media-aandacht, opdat deze niet zonder gevolgen blijven en er ook extra politieke aandacht kan worden gegenereerd. En opnieuw is er sprake van complementariteit, aangezien de Vlaamse vredesbewegingen de Nederlandstalige parlementsleden trachten te beïnvloeden, en daarbij ook duidelijk de taken verdelen, en de Waalse vredesbeweging de Franstalige parlementsleden tracht te beïnvloeden.

Zoals eerder al werd aangehaald is er op het eerste zicht dus sprake van een constructieve relatie tussen bepaalde parlementsleden en vredesbewegingen, waarbij men elkaar op een positieve manier kan ‘gebruiken’. Uit het interview met professor Sauer blijkt echter dat dit

sterk dient genuanceerd te worden. De betrokken parlementsleden zouden ingaan op de verzoeken van de vredesbewegingen om kritiek te voorkomen, maar houden in realiteit eigenlijk geen rekening met de vredesbewegingen, want vredesbewegingen brengen geen stemmen aan. Dit gegeven heeft voornamelijk te maken met het beperkte ledenaantal van vredesbewegingen. Hun achterban is onvoldoende groot voor politieke partijen om rekening mee te houden. “In België is er geen sprake van een sterke band tussen politici en de vredesbeweging. Dit is niet alleen de schuld van de politici, ook de vredesbeweging zelf investeert te weinig in relaties met de politiek.” (Tom Sauer, 2014).

Elke vredesbeweging heeft de afgelopen periode contact gehad met **politieke partijen**, zowel naar aanleiding van Time to go als naar aanleiding van de verkiezingen. Hoewel de mogelijkheden voor de vredesbewegingen vooral in het parlement liggen en de tegenstanders van een verwijdering van de kernwapens momenteel niet te overtuigen vallen, lijkt men er toch nog steeds belang aan te hechten. Dit heeft vooral te maken met het feit dat regeringsonderhandelingen op partijniveau gebeuren, en men beseft hierbij dat de meest realistische mogelijkheid om de kernwapens uit België te krijgen een akkoord in de nieuw te vormen regering is, na de verkiezingen van mei 2014. De politieke partijen die zich aan de zijde van de vredesbewegingen bevinden zijn sp.a, Groen en Ecolo. Hoewel de PS ook in beperkte mate tegenstander is van de aanwezigheid van kernwapens in België, zal deze partij er geen breekpunt van maken.

Bij het lobbywerk naar politieke partijen toe valt op dat CNAPD meer lijkt in te zetten op contact met politieke partijen dan de Vlaamse vredesbewegingen. Maar algemeen gezien kunnen we stellen dat het contact met de politieke partijen vandaag en de laatste vier jaar beperkt is gebleven, al zal de activiteit naar de politieke partijen toe na de verkiezingen wellicht aanzienlijk toenemen.

Wat het contact met de **uitvoerende macht** betreft is het zo dat de mogelijkheden om hierop invloed uit te oefenen voor elke vredesbeweging heel beperkt is. Op het kabinet van Minister van Defensie De Crem weigert men elk contact met de vredesbewegingen. Ook op het kabinet van Minister van Buitenlandse Zaken Reynders, binnen de FOD Buitenlandse Zaken en op het kabinet van de premier blijft het contact uiterst beperkt, beperkt tot een sporadische ontvangst van vertegenwoordigers die men eerder uit beleefdheid dan uit bereidheid tot onderhandelen lijkt te doen. Het ontbreekt vredesbewegingen dus op elk niveau van de uitvoerende macht aan toegang en mogelijkheden om te onderhandelen, iets wat volledig in

strijd is met het gegeven dat België een neocorporatistisch systeem zou zijn. Dit bevestigt de bevinding dat er niet op elk beleidsdomein sprake is van neocorporatisme, met betrekking tot buitenlands en militair beleid is er veeleer sprake van pluralisme.

De verschillen tussen de verschillende vredesbewegingen liggen hem hier eerder in het geloof dat men hecht aan de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de uitvoerende macht. Terwijl Vrede en Vredesactie eigenlijk geen geloof hechten aan de mogelijkheden, zou Pax Christi toch meer willen doen naar de uitvoerende macht toe indien men meer tijd zou hebben om zich met de kernwapenproblematiek bezig te houden. CNAPD gelooft beduidend meer dan de Vlaamse vredesbewegingen dat er mogelijkheden zijn, waardoor men naast de gezamenlijke ontmoetingen ook tracht op eigen houtje invloed uit te oefenen. Dit doet men door bevoegde ministers via e-mail te interpellieren.

Gezien het feit dat de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de uitvoerende macht bijna onbestaande zijn, tracht elke vredesbeweging via alternatieve methodes de uitvoerende macht te beïnvloeden. Men doet dit in de eerste plaats onrechtstreeks, door bepaalde parlementsleden specifieke vragen te laten stellen aan de bevoegde ministers. Daarnaast heeft men al verschillende keren klachtenacties gehouden, waarbij men oproept om in lokale politiebureaus klacht in te dienen tegen de Belgische staat, tegen de aanwezigheid van kernwapens in België. Een mogelijkheid waar Vrede gebruik van maakt is het beïnvloeden van lokale politici, in de hoop dat deze op hun beurt invloed kunnen uitoefenen op een hoger niveau, al lijkt dit enkel te lukken bij lokale politici van politieke partijen die men niet meer hoeft te overtuigen.

In bovenstaande synthese is het al duidelijk geworden dat vredesbewegingen regelmatig samenwerken om hun doelstellingen trachten te bereiken. Toch valt er op vlak van **samenwerking** een vrij groot verschil op te merken. Terwijl CNAPD, Pax Christi en Vrede volledig overtuigd zijn dat men samen steeds sterker staat, is dit voor Vredesactie niet het geval. Dit heeft enerzijds te maken met het specifieke actiemodel van Vredesactie dat zoals eerder werd aangehaald bij het stuk over de publieke opinie duidelijk verschilt van dat van de andere Belgische vredesbewegingen, en anderzijds met het feit dat Vredesactie enkel zal samenwerken wanneer zij een noemenswaardige bijdrage kunnen leveren. Vredesactie wil haar tijd en energie optimaal benutten, en wil geen tijd en energie verbruiken aan een samenwerkingsverband waar zij weinig extra aan kunnen toevoegen. CNAPD, Pax Christi en Vrede zijn er echter wel van overtuigd dat men samen steeds sterker staat, men wil door samenwerking aan schaalvergroting doen. Hierbij wil men niet alleen personeel en achterban

van vredesbewegingen samenvoegen, maar ook een beroep doen op andere middenveldorganisaties bij het organiseren van allerhande acties. Hoewel dit bij elk van de drie een bewuste keuze is, heeft dit bij Pax Christi ook te maken met het feit dat men door personeelstekort weinig eigen middelen in de strijd kan gooien. Al is het wel zo dat Pax Christi de initiatiefnemer was van Time to go, dus dit gegeven dient zeker niet verkeerd geïnterpreteerd te worden. Time to go was de meest succesvolle samenwerking op vlak van kernwapens tussen vredesbewegingen onderling en vredesbewegingen met middenveldorganisaties sinds het einde van de Koude Oorlog. Toch was deze manifestatie geen groot succes, met slechts 2000 deelnemers deed men het een stuk slechter dan de laatste grote betoging tegen de Irakoorlog in 2003, met 75.000 deelnemers (Sauer, 2012, pp. 67-68). Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat middenveldorganisaties onvoldoende gemobiliseerd worden, en anderzijds met het feit dat het voor vredesbewegingen vandaag veel moeilijker is om mensen te mobiliseren. Uit een opiniestuk van professor Sauer (2012) worden verschillende redenen hiervoor aangehaald, onder meer het feit dat vredesbewegingen zich teveel terugtrekken uit de publieke sfeer, een tekort aan interesse bij (linkse) politici in internationaalpolitieke thema's, een tekort aan geëngageerde academici en de secularisering. Ten slotte is het hier nog belangrijk om bij te vermelden dat CNAPD niet alleen extern aan samenwerking doet met andere vredesbewegingen en middenveldorganisaties, maar ook intern steeds aan samenwerking doet, gezien het feit dat CNAPD een koepelorganisatie is met 48 aangesloten middenveldorganisaties, waarvan drie vredesbewegingen.

In het volgend onderdeel worden de conclusies geformuleerd voor de volledige masterproef, waarbij ook de verschillende hypotheses zullen bevestigd, weerlegd of genuanceerd worden.

7. Conclusies

7.1. Algemene en verklarende conclusies

Er is in de politiekwetenschappelijke en bestuurskundige literatuur al veel onderzoek gedaan naar de kanalen en strategieën van belangengroepen om beleid te beïnvloeden. Belangengroepen spelen in geïndustrialiseerde landen, en in het bijzonder in West-Europa, immers een belangrijke rol in de beleidsvorming. Politici maken graag gebruik van de expertise van belangengroepen en beseffen dat deze een grote achterban kunnen mobiliseren indien nodig. Bijgevolg zijn belangengroepen ook belangrijk voor draagvlakcreatie. Het onderzoek beperkt zich echter vooral tot belangengroepen die specifieke belangen van hun leden behartigen, bijvoorbeeld vakbonden. Er is daarentegen veel minder onderzoek gedaan naar de kanalen en strategieën van de zogenaamde idealistische belangengroepen om beleid te beïnvloeden. Bovendien beperkt het meeste onderzoek zich veelal tot meer algemeen onderzoek naar belangengroepen in zijn geheel, waarbij beknopt de idealistische belangengroepen worden belicht. Nochtans trachten deze idealistische belangengroepen ook een belangrijke rol te spelen in de politiek, al slagen zij er meestal veel minder in om directe toegang te krijgen tot de politieke arena. Uit onderzoek van Vancoppenolle (2006) is gebleken dat er in tegenstelling tot wat veel gesteld wordt zeker geen sprake is van een uitsluitend neocorporatistisch systeem in België. Bij bepaalde beleidsdomeinen is er sprake van een pluralistisch systeem, maar dan een dat gecombineerd wordt met een neocorporatistisch systeem bij andere beleidsdomeinen, waardoor zij nog minder toegang hebben tot beleidsmakers dan in een land waar pluralisme domineert. De overlegorganen worden hierdoor immers voorbehouden voor belangengroepen in beleidsdomeinen waar er sprake is van neocorporatisme, en de mogelijkheden om bij die pluralistische beleidsdomeinen rechtstreeks invloed uit te oefenen worden hierdoor nog meer beperkt. Het was daarom interessant en wetenschappelijk relevant om op zoek te gaan naar een idealistische soort belangengroep waarvoor de toegang tot politieke actoren beperkt is en die dus op zoek moet gaan naar meer alternatieve methodes dan de klassieke overlegmechanismen om beleid te beïnvloeden. Vandaar de keuze voor vredesbewegingen, mede omwille van het feit dat er nog geen wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de Belgische vredesbewegingen. Bovendien is buitenlands beleid ook een thema waarrond in België beduidend minder aan beleidsbeïnvloeding wordt gedaan dan andere thema's, wat opnieuw een toegevoegde wetenschappelijke waarde creëert.

Binderkrantz (2004) maakt in haar onderzoek een onderscheid tussen directe strategieën enerzijds en indirecte strategieën anderzijds. Binnen de directe strategieën maakt zij een onderscheid tussen parlementaire en administratieve strategieën, binnen de indirecte strategieën tussen mobilisatiestrategieën en mediastrategieën. Met het oog op empirisch onderzoek zijn deze gegevens gecombineerd met de bevindingen van Van Mil & Van Mierlo (1988) en Van Noort (1987), waarbij de verschillende kanalen en middelen die belangengroepen kunnen hanteren werden ondergebracht onder de verschillende strategieën. Om op een wetenschappelijke manier onderzoek te kunnen voeren naar de kanalen, middelen en strategieën van vredesbewegingen om beleid te beïnvloeden, moest ik op zoek gaan naar verklarende factoren.

Uit onderzoek van Rasmussen en Lindeboom (2012) blijkt dat belangengroepen op een directe manier met politieke partijen zullen onderhandelen wanneer zij deze belangrijk achten voor het beleid. Walgrave (1994) stelt dat nieuwe sociale bewegingen zoals vredesbewegingen steun van traditionele zuilorganisaties en politieke partijen zullen trachten te vergaren om zo meer gewicht in de schaal te kunnen werpen. Wanneer de stelling van Rasmussen & Lindeboom gecombineerd wordt met het gegeven dat België een participatie is, en met de stelling van Walgrave, kon de hypothese worden geformuleerd dat vredesbewegingen op een directe manier zullen trachten te onderhandelen met politieke partijen, opdat men politieke steun kan genereren om zo meer gewicht in de schaal te kunnen werpen. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat deze hypothese niet kan weerlegd worden, noch volledig bevestigd kan worden. Vredesbewegingen staan nu en dan in contact met politieke partijen, maar lijken enkel veel belang te hechten aan contact met politieke partijen net na de verkiezingen. Regeringsonderhandelingen gebeuren immers op partijniveau, en via de politieke partijen trachten vredesbewegingen invloed uit te oefenen op die regeringsonderhandelingen voor de thema's die hen aanbelangen. Voor het overige is het contact met politieke partijen beperkt, al heeft dit vooral te maken met het feit dat vredesbewegingen er met betrekking tot de kernwapenproblematiek niet in slagen om politieke partijen die nog niet aan hun kant staan te overhalen, en doen daarom meer beroep op andere kanalen en middelen. Men slaagt dus niet in de opzet om voldoende politieke steun te genereren om extra gewicht in de schaal te kunnen werpen, iets waar milieubewegingen bijvoorbeeld wel in slagen. Dit gegeven heeft ook te maken met het feit dat er geen structurele banden bestaan tussen bepaalde politieke partijen en vredesbewegingen. Enkel de groene partijen langs beide kanten van de taalgrens en de Vlaamse socialisten bieden in zekere mate

steun, maar die is onvoldoende om extra politiek gewicht in de schaal te kunnen werpen en lijkt er eerder te zijn om kritiek te voorkomen dan dat men oprecht en actief de vredesbewegingen ondersteunt in het bereiken van hun doelstellingen. Walgrave verwijst ook naar de steun van traditionele zuilorganisaties, naast die van politieke partijen, maar dit ontbreekt de laatste twee decennia ook bij de vredesbewegingen.

Een ander onderdeel van beleidsbeïnvloeding binnen het parlementaire onderdeel van directe beleidsbeïnvloeding is het trachten beïnvloeden van individuele parlementsleden. Uit onderzoek van Binderkrantz (2003) blijkt dat belangengroepen de mate waarin ze gebruik maken van parlementaire strategieën laten afhangen van de invloed die het parlement heeft in de nationale politiek, en gezien het feit dat België een participatie is waar de invloed van het parlement beperkt is kon de hypothese geformuleerd worden dat vredesbewegingen minder geneigd zullen zijn om via het parlement te werken. Deze hypothese kan echter weerlegd worden op basis van empirisch onderzoek. Voor vredesbewegingen is het parlement immers het kanaal bij uitstek aan politiek lobbywerk te doen. Via specifieke parlementsleden van politieke partijen die ook tegen de aanwezigheid van kernwapens in België gekant zijn trachten vredesbewegingen op een rechtstreekse manier het onderwerp op de politieke agenda te zetten. Parlementsleden zorgen ervoor dat hun boodschap niet alleen in de media en publieke opinie verspreid wordt, maar ook onder aandacht komt van politieke actoren. Daarnaast is het parlement ook het meest geschikte kanaal om op een onrechtstreekse manier invloed uit te oefenen op leden van de uitvoerende macht, tot wie vredesbewegingen heel weinig toegang hebben. Men laat immers parlementsleden vragen stellen aan bevoegde ministers, en ook via de Kamercommissie Buitenlandse Zaken en Defensie kan men invloed uitoefenen. Hoewel de macht van het parlement in België beperkt is, is het parlement dus wel het kanaal dat het meest gehanteerd worden door vredesbewegingen binnen de directe strategieën. Dit is niet alleen het gevolg van het feit dat de toegang tot andere kanalen van de uitvoerende macht beperkt is, het is ook een bewuste keuze om zoveel mogelijk politieke aandacht te genereren. De thematiek komt op die manier immers niet alleen onder aandacht te staan van de bevoegde ministers, maar ook onder de aandacht van andere parlementsleden, en ook de media en bijgevolg ook de publieke opinie worden ingelicht. Het parlement is dus het sluitstuk van de beleidsbeïnvloeding door vredesbewegingen. Om die reden vallen er met betrekking tot de parlementaire werking ook het minst onderlinge verschillen op te merken in de strategieën die de verschillende vredesbewegingen hanteren, elke vredesbeweging erkent het nut van het beïnvloeden van specifieke parlementsleden, de enige verschillen situeren zich

in de hoeveelheid tijd die men erin steekt en in taalbarrières. Toch moet bij de parlementaire werking opnieuw de nuance vermeld worden dat de specifieke parlementsleden wel eens zouden kunnen ingaan op de verzoeken van vredesbewegingen om kritiek te voorkomen, eerder dan uit oprechte steun. Bovendien lijkt de invloed van de specifieke parlementsleden op enerzijds hun eigen politieke partij en anderzijds de uitvoerende macht heel beperkt.

Er is dus sprake van een relatief beperkte toegang tot directe strategieën voor vredesbewegingen, aangezien deze directe strategieën zich voornamelijk beperken tot het beïnvloeden van specifieke parlementsleden, beperkt tot enkele partijen. Uit de literatuur kan geconcludeerd worden dat idealistische belangengroepen zoals vredesbewegingen om die reden ook meer gebruik zullen maken van indirecte strategieën. Dit is volgens Binderkrantz (2008) echter veeleer een bewuste keuze dan een gevolg van de beperkte toegang. Aangezien dergelijke belangengroepen belangen verdedigen die breed en algemeen zijn, zou men er meer belang bij hebben om de publieke opinie te beïnvloeden dan politieke actoren. Daarnaast zou men op die manier ook hopen om meer leden aan te trekken en te behouden. Uit het empirisch onderzoek blijkt inderdaad dat vredesbewegingen beduidend meer gebruik van indirecte strategieën dan van directe strategieën. De verklaring dat men hiermee de publieke opinie wil sensibiliseren klopt zeker, vredesbewegingen hechten veel belang aan het beïnvloeden van de publieke opinie en bijhorend de media. Hoe meer mensen immers gesensibiliseerd worden, hoe meer druk men kan leggen op de politiek. Men zet hier nog meer op in in Franstalig België, aangezien de publieke opinie daar minder gevoelig is aan de problematiek. Het is echter wel zo dat deze werking naar de publieke opinie toe er een is die vooral in functie staat van politiek lobbywerk met betrekking tot de kernwapenproblematiek. Vredesbewegingen willen immers dat er politieke stappen worden gezet naar een verwijdering van de kernwapens in België, dus is het beïnvloeden van de publieke opinie meer een middel dan een doel op zich. Hoewel er in de literatuur ook wordt gesteld dat het feit dat men beperkte toegang heeft ook meespeelt in het feit dat men meer beroep doet op indirecte dan directe strategieën, kan uit het empirisch onderzoek geconcludeerd worden dat dit in de literatuur te weinig wordt benadrukt. Vredesbewegingen zouden immers veel meer beroep willen doen op directe strategieën indien zij voldoende toegang en vooral voldoende beïnvloedingsmogelijkheden zouden hebben, vooral naar de uitvoerende macht toe. Vredesbewegingen ondervinden gevolgen van het feit dat het beleidsdomein waarbinnen zij opereren, buitenlands en militair beleid, wordt gekenmerkt door pluralisme. Rechtstreekse toegang tot relevante actoren zoals (de kabinetten van) de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie en de premier is zo

goed als onbestaande, en ook verschillende andere directe middelen die in de literatuur worden beschreven kunnen niet gehanteerd worden. Zo hebben vredesbewegingen geen toegang tot inspraakprocessen zoals adviesorganen, worden er geen publieke hoorzittingen georganiseerd over thema's van tot buitenlands en militair beleid en kan men geen invloed uitoefenen op ambtenaren.

Aangezien de twee eerste hypothesen voornamelijk werden afgeleid uit meer algemene bevindingen over belangengroepen in zijn geheel, was het belangrijk voor de verklarende waarde van dit onderzoek om ook hypothesen te formuleren op basis van meer specifieke literatuur over de categorie idealistische belangengroepen waartoe vredesbewegingen behoren. In bovenstaande alinea werden er al verklaringen gegeven voor het feit dat vredesbewegingen meer beroep doen op indirecte dan directe strategieën. Deze stelling werd opgenomen in de derde hypothese, waarin ook aandacht wordt besteed aan de opdeling binnen deze indirecte strategieën tussen mobilisatiestrategieën en mediastrategieën. Hierbij was er echter sprake van een contradictie, uit onderzoek van Binderkrantz bleek dat idealistische belangengroepen die rond humanitaire en internationale thema's werken beduidend meer beroep doen op mediastrategieën dan mobilisatiestrategieën. Bij de mogelijke verklaringen daarentegen werd gesteld dat wanneer een bepaald onderwerp veel politieke aandacht en media-aandacht krijgt, men meer beroep zal doen op mediastrategieën en dat belangengroepen die rond buitenlands beleid werken meer beroep zullen doen op mobilisatiestrategieën. De onderwerpen die vredesbewegingen behandelen krijgen echter vrij weinig aandacht van de politiek en de media, en daarnaast is het zo dat zij bijna uitsluitend rond buitenlands beleid werken. Daarom werd een dubbele hypothese geformuleerd, een die stelt dat men beduidend meer beroep doet op mobilisatiestrategieën dan mediastrategieën en omgekeerd. In beide versies werd ook gesteld dat vredesbewegingen meer beroep zullen doen op indirecte dan directe strategieën, iets wat eerder in deze conclusies al bevestigd werd. Uit empirisch onderzoek blijkt dat vredesbewegingen over het algemeen net iets meer beroep doen op mobilisatiestrategieën dan mediastrategieën. Het is voor vredesbewegingen immers belangrijker om via verschillende middelen de publieke opinie te sensibiliseren rond de kernwapenproblematiek, opdat een groter draagvlak wordt gecreëerd voor hun politieke werking, met daarbij ook middelen die niet door de media worden opgenomen, zoals sensibilisering op scholen en vredesconferenties. Er is echter sprake van verschillen tussen de verschillende vredesbewegingen. Pax Christi en CNAPD doen beduidend meer beroep op mobilisatiestrategieën dan op mediastrategieën, maar bij Vrede is dit omgekeerd, zij hechten

heel veel belang aan het ontsluiten van informatie via de (al dan niet alternatieve) media en steken hier nog meer tijd in dan in het organiseren van acties naar de publieke opinie toe. Bij Vredesactie ligt dit in evenwicht, aangezien zij hun acties heel bewust uitkiezen en organiseren, en enkel de media contacteren wanneer zij dergelijke acties organiseren. Algemeen kunnen we stellen dat ook mediastrategieën van aanzienlijk belang zijn, aangezien men via de media hun werking naar de publieke opinie toe immers kan versterken. Een actie van burgerlijke ongehoorzaamheid of een betoging zou maar weinig voorstellen zonder dat de pers hierbij aanwezig is en erover bericht. Het lijkt op basis van het empirisch onderzoek dus weinig relevant om een onderscheid te maken tussen mediastrategieën en mobilisatiestrategieën. Mediastrategieën zijn er immers in functie van het beïnvloeden van de publieke opinie, en de meeste mobilisatiestrategieën hebben weinig nut zonder dat er mediastrategieën aan gekoppeld zijn. Het omgekeerde geldt echter ook, via mobilisatiestrategieën tracht men in de media te komen. De invloed van vredesbewegingen tot de media is immers beperkt, dus heeft men nood aan specifieke acties naar de publieke opinie toe om media-aandacht te kunnen genereren. In principe doet men iets meer beroep op mobilisatiestrategieën dan op mediastrategieën, maar gezien het weinig relevante onderscheid, de onderlinge complementariteit tussen mediastrategieën en mobilisatiestrategieën en het gegeven dat dit niet voor elke vredesbeweging geldt, kan geen enkele van beide hypothesen volledig bevestigd noch volledig weerlegd worden. Wat wel duidelijk bevestigd werd, is dat vredesbewegingen beduidend meer beroep doen op indirecte dan directe strategieën. Hierbij moet echter een kritische noot worden toegevoegd. Hoewel er in dit onderzoek geen specifieke aandacht werd besteed aan de mate waarin men erin slaagt om invloed uit te oefenen op beleid, is het toch duidelijk geworden dat de impact van deze indirecte strategieën uiterst beperkt blijft. Vredesbewegingen slagen er niet meer in om een grote achterban te mobiliseren, mede door het ontbreken van echte steun bij de middenveldorganisaties, en hun acties krijgen zelden een prominente plaats in kranten en online websites, als er al over wordt bericht. Het grootste deel van de publieke opinie lijkt niet wakker te liggen van de kernwapenproblematiek en andere gerelateerde thema's, en dit gegeven gecombineerd met de uiterst beperkte directe toegang tot politieke actoren zorgt ervoor dat de vredesbeweging vandaag niet meer als een relevante actor wordt beschouwd, wat nefast is voor hun mogelijkheden om beleid te beïnvloeden.

Een laatste verklaring voor de kanalen, middelen en strategieën die idealistische belangengroepen hanteren werd gegeven door Binderkrantz & Kroyer (2012). Zij stellen dat

belangengroepen met vrij algemene belangen zonder echte technische doelstellingen gebruik zullen maken van strategieën met betrekking tot de media en het parlement, en bredere protestacties, veeleer dan het rechtstreeks beïnvloeden van beleidsmakers. In dit kader werd de vierde hypothese geformuleerd dat vredesbewegingen meer geneigd zullen zijn om via de media, het parlement en bredere protestacties te werken. Uit empirisch onderzoek blijkt dat deze hypothese volledig kan bevestigd worden. Het vat perfect de strategieën van vredesbewegingen samen. Vredesbewegingen organiseren brede protestacties, in de hoop dat ze hiermee voldoende media-aandacht genereren om op volle sterkte aan politiek lobbywerk in het parlement te kunnen doen. Acties naar de publieke opinie toe, media-aandacht en parlementaire werking zijn voor vredesbewegingen de voornaamste strategieën om aan beleidsbeïnvloeding te doen. Deze hangen aan elkaar vast en versterken elkaar, indien een van de drie zou ontbreken verliest men een groot stuk van hun sterkte. Hoewel niet elke vredesbeweging deze drie strategieën perfect naast elkaar stelt op vlak van prioriteiten, is de samenhang tussen deze drie toch de rode draad bij de kanalen, middelen en strategieën die vredesbewegingen hanteren om beleid te beïnvloeden met betrekking tot de kernwapenproblematiek. Dit is voor hen de best mogelijke manier om op een onrechtstreekse manier de bevoegde ministers en de regering ertoe trachten aan te zetten om stappen te nemen om de kernwapens uit België te laten verwijderen. Directe toegang tot deze actoren van de uitvoerende macht is immers zo goed als onmogelijk, en bovendien kan men op die manier ook een groter draagvlak creëren bij de publieke opinie en er als organisaties op zich sterker van worden. Hoewel dit laatste gegeven veel minder dan in de literatuur werd voorop gesteld meespeelt in de kanalen, middelen en strategieën van vredesbewegingen, zal geen enkele vredesbeweging klagen wanneer zij als organisatie sterker worden en een grotere achterban creëren. Want dit kan immers opnieuw bijdragen aan het realiseren van hun doelstellingen.

Als slotbeschouwing kan nog de kritische vraag worden gesteld of het voor vredesbewegingen vandaag nog nuttig en relevant is om als kleine aparte organisaties te blijven fungeren? Uit een bepaald interview is gebleken dat er vanuit de Vlaamse overheid wordt nagedacht over een mogelijke samensmelting van de Vlaamse vredesbewegingen. Er vallen inderdaad bepaalde argumenten op te merken die dit zouden kunnen staven. Een permanente samenwerking zou voor meer efficiëntie kunnen zorgen, waardoor men met minder middelen meer zou kunnen bereiken. Het zou de Vlaamse vredesbeweging ook krachtiger kunnen maken, zowel naar de publieke opinie, de media als de politiek toe, aangezien er direct sprake zou zijn van een veel grotere organisatie die onverdeeld de

belangen van de volledige vredesbeweging vertegenwoordigt. Toch is het zo dat er meer argumenten tegen een permanente samenwerking kunnen worden geformuleerd. Elke vredesbeweging is historisch gegroeid vanuit een rijk verleden. Zij kunnen zich onderscheiden door bepaalde unieke kenmerken en eigen dynamieken, die grotendeels zouden wegvallen. Een vredesbeweging heeft een belangrijke expressieve functie, en deze hangt onlosmakelijk vast aan bepaalde idealen, levensbeschouwingen en principes, die er ook voor zorgen dat mensen zich willen engageren voor die bepaalde vredesbeweging. De verschillende vredesbewegingen vertonen door die specifieke kenmerken onderling aanzienlijke verschillen. Zo verschillen hun standpunten onder andere met betrekking tot de Belgische deelnames aan militaire operaties heel duidelijk, alsook bij vele andere problematieken. Ook wat de beïnvloedingsstrategieën betreft vallen er noemenswaardige verschillen op te merken, zoals in dit onderzoek al uitgebreid werd belicht. Een samensmelting zou ook gevolgen kunnen hebben voor de motivatie van het personeel en vooral van de vrijwilligers. Deze actoren zijn geëngageerde activisten die zich volledig kunnen vinden in de missie en visie van hun organisatie en zich daarom ook zo sterk engageren, maar het valt te betwijfelen of hun motivatie op hetzelfde niveau zou blijven bij een samensmelting. En het is net die motivatie die de vredesbewegingen vandaag overeind houdt. Ook zou een eventuele samensmelting een reden kunnen zijn om de globale subsidies voor de vredesbeweging op Vlaams niveau terug te schroeven, terwijl deze vandaag al vrij beperkt zijn. En omwille van het feit dat de subsidiëring en regulering op regionaal niveau plaatsvindt, zou er bovendien toch geen sprake kunnen zijn van één Belgische vredesbeweging. En dat zou bij een eventuele samensmelting toch een absolute vereiste zijn, aangezien buitenlands en militair beleid dé federale bevoegdheid bij uitstek is.

In het laatste onderdeel van deze masterproef worden beknopt nog bepaalde lacunes en vragen voor verder onderzoek besproken, alsook een kritische reflectie over deze masterproef.

7.2. Lacunes, vragen voor verder onderzoek en kritische reflectie

Deze masterproef beperkt zich tot één specifieke problematiek, de kernwapenproblematiek. Hoewel deze problematiek zowel historisch als actueel de meest relevante problematiek is om tot een coherent beeld te komen van hoe Belgische vredesbewegingen beleid trachten te beïnvloeden, zou het aangewezen zijn om dit onderzoek ook uit te breiden naar andere relevante problematieken zoals de Belgische bijdrages aan militaire operaties en de Belgische

wapenhandel. Wellicht zou het veralgemeende beeld dat in de synthese werd geschetst moeten aangepast worden, aangezien vredesbewegingen met betrekking tot deze problematieken veel minder op één lijn zitten. Dit zal bijgevolg consequenties hebben voor het niveau van samenwerking, en ook wat betreft strategieën zullen zeker verschillen op te merken vallen. De kernwapenproblematiek is immers een problematiek die al lang op de politieke agenda staat, terwijl er over wapenhandel nauwelijks wordt gepraat en de publieke opinie zich bijvoorbeeld geen vragen stelt wanneer Belgische F-16's bombardementen uitvoeren bij een burgeroorlog in Libië.

Daarnaast zou ook een onderzoek naar de factoren die de dalende ledenaantallen van vredesbewegingen en het dalende engagement bij de Belgische (jonge) bevolking om zich in te zetten voor vredesproblematieken wenselijk zijn. Het staat immers vast dat het einde van de Koude Oorlog onmogelijk de enige reden kan zijn waarom de vredesbewegingen zoveel aanhang hebben verloren. Zoals professor Sauer in een opiniestuk (2012) reeds kort heeft aangehaald zijn hier dieperliggende maatschappelijke veranderingen die meespelen, zowel op sociaal, levensbeschouwelijk als politiek vlak.

En ten slotte kan ook een studie naar de mate waarin vredesbewegingen er effectief in slagen om invloed uit te oefenen, en vooral waar en waarom niet, een interessante bijdrage leveren aan de studie over idealistische belangengroepen en nieuwe sociale bewegingen. Deze bevindingen zouden dan moeten vergeleken worden met meer succesvolle nieuwe sociale bewegingen zoals de vrouwenbeweging en de milieubeweging. Hier kunnen dan linken gelegd worden naar die maatschappelijke veranderingen die de verschillen bepalen.

Wat mijn eigen onderzoek betreft vallen er ook enkele kritische opmerkingen te noteren. Hoewel de kernwapenproblematiek, zoals hierboven al werd aangehaald, een heel relevante case is om de verschillende strategieën rond te onderzoeken, zou ik een meer coherent beeld hebben kunnen schetsen indien ik mijn onderzoek had kunnen uitbreiden met een bijkomende case, zoals de Belgische bijdrages aan militaire operaties. Ook had ik in de literatuurstudie dieper kunnen ingaan op de nieuwe sociale bewegingen, en vooral het onderlinge verschil tussen deze bewegingen en hun relatie met de verschillende politieke actoren. Daarnaast heb ik ook vrij weinig aandacht besteed aan de relatie tussen vredesbewegingen en de meer klassieke middenveldorganisaties, een relatie die vooral tijdens de hoogdagen van de vredesbeweging van aanzienlijk belang was. Ten slotte had ook een interview met een

specifiek parlementslid waar vredesbewegingen beroep op doen nog extra informatie kunnen bieden aan mijn empirisch onderzoek.

8. Eindnoten

- (1) BUVV stond voor Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede en fungeerde als Belgische afdeling van de Wereldvrede Raad. De BUVV is de voorloper van Vrede vzw.
- (2) MIR stond voor Mouvement International pour la Réconciliation, UBPD voor Union Belge pour la Défense de la Paix en MCP voor Mouvement Chrétien pour la Paix.
- (3) MPGN staat voor Association Médicale pour la Prévention de la Guerre Nucléaire, CSO staat voor Comité de Surveillance OTAN.
- (4) Ook naar aanleiding van Time to go is men bij de verschillende Franstalige politieke partijen langs geweest, net zoals de Vlaamse vredesbewegingen in dit kader bij de Nederlandstalige politieke partijen zijn langs geweest.
- (5) Abolition 2000 is een wereldwijd netwerk voor de afschaffing van alle kernwapens, met meer dan 2000 aangesloten NGO's. In België telt het netwerk meer dan 50 leden, met de vredesbewegingen als actiefste trekkers.
- (6) De gemoderniseerde kernwapens zouden geleide raketten zijn die gericht kunnen worden afgevuurd, in plaats van de huidige bommen die enkel kunnen gedropt worden zoals dat bijvoorbeeld in Hiroshima en Nagasaki gebeurde.
- (7) Zo heeft men in 2005 een internationale bomspotting actie georganiseerd waarbij activisten tegelijk aan de NAVO in Brussel, aan SHAPE in Bergen en in Kleine Brogel actie voerden. Hierdoor werden de kosten voor ordehandhaving verdrievoudigd en genereerde men extra media-aandacht.
- (8) Naast parlementsleden heeft men in het verleden ook al acteurs, schrijvers en andere bekende figuren kunnen overtuigen om deel te nemen aan acties van burgerlijke ongehoorzaamheid.
- (9) België had op de initiële conferentie in Oslo over de humanitaire consequenties van kernwapens immers enkel de Belgische ambassadeur in Noorwegen gestuurd, terwijl er zelfs landen waren die hun Minister van Buitenlandse Zaken hadden afgevaardigd.
- (10) Het wetsvoorstel in kwestie was een direct gevolg van 'Time to go'. Het wetsvoorstel ging over het starten van onderhandelingen met de VS om alle kernwapens uit België te laten verwijderen, maar kende geen navolging.
- (11) Het strategisch concept van de NAVO stelt dat men een mix van conventionele wapens en kernwapens dient te hebben.

9. Bibliografie

- Bachrach, P. & Baratz, M. (1970). *Power and Poverty. Theory and practice*. New York: Oxford University Press.
- Beyers, J. (2008). Policy issues, organisational format and the political strategies of interest organisations. *West European Politics* 31 (6), 1188–1211.
- Binderkrantz, A. (2003). Strategies of Influence: How Interest Organizations React to Changes in Parliamentary Influence and Activity. *Scandinavian Political Studies* 26 (4), 287-306.
- Binderkrantz, A. (2004). *Interest Group Strategies: Navigating Between Privileged Access and Strategies of Pressure*. Lincoln.
- Binderkrantz, A. (2008). Different Groups, Different Strategies: How Interest Groups Pursue Their Political Ambitions. *Scandinavian Political Studies* 31 (2), 173-200.
- Binderkrantz, A. & Kroyer, S. (2012). Customizing Strategy: Policy goals and interest group strategies. *Interest Groups and Advocacy* 1 (1), 115-138.
- CNAPD (2009). *Dossier pédagogique: armes nucléaires: c'est eux ou nous!* Bruxelles: CNAPD.
- CNAPD (2013a). *Commémoration au Parc Hibakusha – Le désarmement nucléaire, ce n'est pas pour demain!* Geraadpleegd op 24 april 2014 op <http://www.cnapd.be/Commemoration-au-Parc-Hibakusha-Le614.html>.
- CNAPD (2013b). *Conférence pour la Paix: TIME TO GO! Les armes nucléaires hors de Belgique*. Geraadpleegd op 24 april 2014 op <http://www.cnapd.be/Conference-pour-la-Paix-les-armes622.html>.
- CNAPD (2014a). *Qui sommes-nous? Un peu d'histoire*. Geraadpleegd op 25 februari 2014 op <http://www.cnapd.be/Introduction025.html>.
- CNAPD (2014b). *Mémoire de la CNAPD pour les élections régionales, communautaires, fédérales et Européennes de mai 2014*. Bruxelles: CNAPD.
- CNAPD (2014c). *Bombe nucléaire en chocolat pour Obama*. Geraadpleegd op 24 april 2014 op <http://www.cnapd.be/Bombe-nucleaire-en-chocolat-pour805.html>.
- Dahl, R. (1961). *Who Governs? Democracy and power in an American city*. New Haven: Yale University Press.

- De Brabander, L. (2013). *Brief aan premier Di Rupo over nucleaire ontwapening*. Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.vrede.be/standpunten/835-brief-aan-premier-di-rupo-over-nucleaire-ontwapening>.
- De Morgen (2012). *Manifestanten fietsen als protest rond militaire basis Kleine-Brogel*. Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.demorgen.be/dm/nl/983/Nieuws/article/detail/1447890/2012/06/02/Manifestanten-fietsen-als-protest-rond-militaire-basis-Kleine-Brogel.dhtml>.
- De Morgen (2013). "*Kleine Brogel krijgt nieuwe en moderne kernwapens*". Geraadpleegd op 19 maart 2014 op <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/1703820/2013/09/13/Kleine-Brogel-krijgt-nieuwe-en-moderne-kernwapens.dhtml>.
- Deredactie (2014a). "*Twintigtal kernwapens in Kleine Brogel*". Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.1852578>.
- Deredactie (2014b). *Naar een oorlog? Jan Balliauw*. Geraadpleegd op 7 mei 2014 op http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/analyse/140501_analyse_janballiauw_oekra%25C3%25AFne_standard.
- Devos, C. (2006). *De kleermakers en de keizer: inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*. Gent: Academia Press.
- De Vriendt, W. (2014). *De Vriendt: 'Over kernwapens mag niet in achterkamertjes worden beslist'*. Geraadpleegd op 10 april 2014 op <http://www.mo.be/es/node/38235>.
- Dewereldmorgen (2010). *2000 vredesbetogers in Gent tegen EU-defensietop*. Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.dewereldmorgen.be/foto/2010/09/24/2000-vredesbetogers-in-gent-tegen-eu-defensietop>.
- Dewereldmorgen (2013). *Een bijna vergeten geschiedenis, de grootste Belgische betoging ooit*. Geraadpleegd op 5 april 2014 op <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2013/10/17/een-bijna-vergeten-geschiedenis-de-grootste-belgische-betoging-ooit>.
- De Winter, L. (1981). De partijpolitisering als instrument van participatie. *Res Publica* 23 (1), p. 54.
- De Winter, L. (1996). Comparing Similar Countries: Italy and Belgium. *Res Publica* 38 (2).
- Finger, M. (1989). *Les 10 bonnes raisons pour adhérer au nouveau mouvement de la paix*. Lausanne: LEP.

- Howlett, M. & Ramesh, M. (1995). *Studying public policy: policy cycles and policy subsystems*. Toronto: Oxford University Press.
- International Court of Justice (1996). *Summary of the Summary of the Advisory Opinion of 8 July 1996: Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=498&code=unan&p1=3&p2=4&case=95&k=e1&p3=5>.
- Nieuwsblad (2006). *Bomspotters voeren actie tegen kernwapens*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=GDDUR2TB>.
- Pax Christi Vlaanderen (2005). *Pax Christi: “De Vlaamse vredesweek geeft Vlaanderen 21061 bomen en ondersteunt de Week van het Bos”*. Geraadpleegd op 14 april 2014 op <http://www.politics.be/persmededelingen/9932/>.
- Pax Christi Vlaanderen (2010a). *Beleidsplan 2011-2015: wat Pax Christi Vlaanderen wil bereiken in de volgende beleidsperiode*. Antwerpen: Pax Christi Vlaanderen.
- Pax Christi Vlaanderen (2010b). *Vredeswake in Kleine Brogel*. Geraadpleegd op 14 april 2014 op <http://www.paxchristi.be/2010/03/vredeswake-in-kleine-brogel/>.
- Pax Christi Vlaanderen (2012). *Nucleair alarm: klachtenactie tegen NAVO-oefeningen met kernwapenvervoer*. Geraadpleegd op 14 april 2014 op <http://www.paxchristi.be/2012/10/nucleair-alarm-klachtenactie-tegen-navo-oefeningen-met-kernwapenvervoer/>
- Pax Christi Vlaanderen (2013). *Dossier Time to go! Kernwapens weg uit België*. Antwerpen: Pax Christi Vlaanderen.
- Pax Christi Vlaanderen (2014a). *Over Pax Christi: missie & visie*. Geraadpleegd op 25 februari 2014 op <http://www.paxchristi.be/over-pax-christi/missie-visie/>.
- Pax Christi Vlaanderen (2014b). *President Obama, de Amerikaanse kernwapens mogen weg uit ons land: it is time to go!* Geraadpleegd op 14 april 2014 op <http://www.paxchristi.be/2014/03/president-obama-de-amerikaanse-kernwapens-mogen-weg-uit-ons-land-it-is-time-to-go/>.
- Rasmussen, A. & Lindeboom G.J. (2012). Interest group–party linkage in the twenty-first century: Evidence from Denmark, the Netherlands and the United Kingdom. *European Journal of Political Research* 52 (2), 264-289.
- Santi, R. (1991). *100 Years of Peace Making: a history of the International Peace Bureau and other international peace movement organisations and networks*. Genève: International Peace Bureau.

- Sauer, T. (2012). De Vlaamse vredesbeweging na de Koude Oorlog: gewogen en vederlicht bevonden. *Brood & rozen* 17 (1), 66-71.
- Sodaro, M.J. (2004). *Comparative Politics. A global introduction*. New York: McGraw-Hill.
- Teirlinck, P. (2013). *De Belgische houding inzake kernwapens: de schaamte voorbij*. Geraadpleegd op 27 februari 2014 op <http://www.vrede.be/nieuws/per-thema/bewapening/1391-de-belgische-houding-inzake-kernwapens-de-schaamte-voorbij>.
- Teirlinck, P. (2014). *België en Internationale Conferentie over Kernwapens in Mexico*. Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.vrede.be/nieuws/per-thema/bewapening/1433-belgische-positie-op-internationale-conferentie-over-kernwapens-in-mexico-13-en-14-februari-2014>.
- Tromp, B. (1993). *De wetenschap der politiek*. Amsterdam: University Press.
- Vancoppenolle, D. (2006). *De ambtelijke beleidsvormingsrol verkend en getoetst in meervoudig vergelijkend perspectief. Een two-level analyse van de rol van Vlaamse ambtenaren in de Vlaamse beleidsvorming*. Leuven: KU Leuven.
- Vancoppenolle, D. & Brans M. (2010). Een vergelijkende analyse van de beleidsinteracties van kabinetsmedewerkers en ambtenaren in de Vlaamse beleidsvorming. *Res Publica* 52 (4), 483-510.
- Vander Elst, S. (2010). *Via welke strategieën beïnvloeden pressiegroepen beleidsprocessen? Casestudie van het beleidsproces m.b.t. het Woonzorgdecreet*. Gent: Hogeschool Gent.
- Van Doorn, J.J.A. (1959). *Pressiegroepen. De invloed van georganiseerde groepen op het maatschappelijke en politieke leven*. Utrecht: Spectrum.
- Van Laer, J. (2009). Van 'anti-raketten' tot Irak. Internationale coördinatie van wereldwijd protest en de impact van veranderende communicatietechnologieën. *Brood en rozen* 14 (2), p. 5-24.
- Van Mil, P.J.J. & Van Mierlo, J.G.A (Eds). (1988). *Belangengroepen en de uitoefening van politieke pressie in 'Pressiegroepen in de Nederlandse politiek.'* Epe: Hooiberg.
- Van Noort, W.J. (1987). *Protest en pressie: een systematische analyse van collectieve actie*. Assen: Van Gorcum.
- Vanoost, L. (2014). *Kernwapens Kleine Brogel staan er omdat de regering dat wil*. Geraadpleegd op 27 februari 2014 op <http://www.dewerldmorgen.be/artikels/2014/01/29/kernwapens-kleine-brogel-staan-er-omdat-regering-dat-wil>.

- Vredesactie (2002). *Bijna 1000 mensen nemen deel aan nationale klachtendag*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.vredesactie.be/nl/nieuws/bijna-duizend-mensen-nemen-deel-aan-de-nationale-klachtendag>.
- Vredesactie (2010). *Beleidsplan 2011-2015*. Antwerpen: Vredesactie.
- Vredesactie (2012a). *Vredesactivisten verhinderen vertrek F16's naar NAVO-kernwapenoefening*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.vredesactie.be/nl/nieuws/vredesactivisten-hinderen-vertrek-f16s-naar-navo-kernwapenoefening>.
- Vredesactie (2012b). *“Dien klacht in”*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.vredesactie.be/nl/nieuws/dien-klacht-in>.
- Vredesactie (2013). *Kernwapens in België, 50 jaar achterkamertjes-politiek*. Antwerpen: Vredesactie.
- Vredesactie (2014). *Kernwapenexpert Hans Kristensen: “Kernwapens kunnen weg, neem nu initiatief”*. Geraadpleegd op 8 april 2014 op <http://www.vredesactie.be/nl/nieuws/kernwapenexpert-hans-kristensen-%E2%80%9Ckernwapens-kunnen-weg-neem-nu-initiatief%E2%80%9D>.
- Vrede vzw (1997). *Hoe koud was de vrede?* Gent: vzw Vrede.
- Vrede vzw (2010). *Beleidsplan Vrede vzw periode 2011-2015*. Gent: vzw Vrede.
- Vrede vzw (2013a). *Herdenking Hiroshima & Nagasaki, vrijdag 9 augustus 2013, Korenlei, Gent, om 21u*. Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.vrede.be/nieuws/per-thema/bewapening/1340-herdenking-hiroshima-nagasaki,-vrijdag-9-augustus-2013,-korenlei,-gent-om-21u>.
- Vrede vzw (2013b). *Verslag Vredesconferentie: Time to go! Kernwapens de wereld uit!* Geraadpleegd op 9 april 2014 op <http://www.vrede.be/vrede-in-actie/1384-verslag-vredesconferentie-time-to-go-kernwapens-de-wereld-uit>.
- Walgrave, S. (1994). *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen*. Leuven: KULeuven.
- Wilson, G.K. (1990). *Interest Groups*. Oxford: Basil Blackwell inc.